

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΑΛΑΜΑΛΙΚΗ

(Α.Μ.: 1012201903044)

Θέμα: «Τα γεγονότα και η εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα (1946-1949)»

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή	5

Α΄ Κεφάλαιο

Οι απαρχές του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα.....	8
--	---

Β΄ Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1946	13
2.1. Οι πρώτες συγκρούσεις πριν το 1946	13
2.2. Οι διώξεις στελεχών του ΕΑΜ Αχαΐας από παρακρατικές ομάδες.....	15
2.3. Η έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα	19

Γ΄ Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1947	26
3.1. Η εδραίωση κυριαρχίας του Δημοκρατικού Στρατού στη Βόρεια Πελοπόννησο.....	26
3.2. Η πρώτη μάχη της Στρέζοβας	30
3.3. Το σχέδιο της κυβέρνησης για την εκδίωξη των ανταρτών της Αχαΐας.....	33
3.4. Η δεύτερη μάχη της Στρέζοβας.....	34

Δ΄ Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1948	37
4.1. Η συνέχιση των προσπαθειών της κυβέρνησης για την εξάλειψη του αντάρτικου κινήματος.....	37
4.2. Η ανασυγκρότηση και η δράση του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου.....	42
4.3. Η μάχη των Καλαβρύτων	44
4.4. Η μάχη της Χαλανδρίτσας.....	50
4.5. Η μάχη της Βλασίας και οι νέες επιθέσεις του Δημοκρατικού Στρατού	55
4.6. Νέα ανασυγκρότηση του Δημοκρατικού Στρατού και επιδρομές του Εθνικού Στρατού	57

4.7. Η μάχη της Χόβολης.....	60
4.8. Νέες συγκρούσεις Εθνικού Στρατού και Δημοκρατικού Στρατού σε χωριά της Αχαΐας	61

Ε΄ Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1949	64
5.1. Η εφαρμογή του Σχεδίου «Περιστέρα»	64
5.2. Το τέλος του Κ.Κ.Ε. Πάτρας.....	67
5.3. Προσπάθειες αντιμετώπισης του Σχεδίου «Περιστέρα» από τον Δημοκρατικό Στρατό Πελοποννήσου	69
5.4. Το τέλος του εμφυλίου στην Αχαΐα και η νίκη του Εθνικού Στρατού	71
5.5. Στρατοδικεία και εκτελέσεις ανταρτών.....	75
Επίλογος... ..	78
Πηγές και Βιβλιογραφία	80
Περίληψη	83

Πρόλογος

Αναμφίβολα, ο αντιστασιακός αγώνας των Ελλήνων ενάντια στις κατοχικές δυνάμεις κατά τη περίοδο 1941-1944, φανέρωσε το ηρωικό πνεύμα των Ελλήνων. Τα αντιστασιακά κινήματα που δημιουργήθηκαν αυτή την περίοδο κατάφεραν με ιδανικό τρόπο να συσπειρώσουν όλους τους Έλληνες και να αντιμετωπίσουν με σθένος τις κατοχικές δυνάμεις του Άξονα. Παρόλα αυτά, δεν έλειψαν οι σφοδρές συγκρούσεις ανάμεσα στα αντιστασιακά κινήματα της εποχής, δηλαδή το Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και τον ΕΔΕΣ, οι οποίες κορυφώνονταν όλο και περισσότερο.

Τα γεγονότα των Δεκεμβριανών που ακολούθησαν το 1944 και η Συμφωνία της Βάρκιζας στις 12 Φεβρουαρίου 1945 η οποία εν τέλει δεν τηρήθηκε, επιδείνωσαν έτι περαιτέρω τις συγκρούσεις αυτές με αποτέλεσμα η χώρα να οδηγείται σε έναν εμφύλιο πόλεμο. Ο πόλεμος αυτός αποτέλεσε μια από τις μελανότερες σελίδες στη σύγχρονη ελληνική ιστορία και σηματοδεύτηκε από βίαια γεγονότα, σφοδρές μάχες, μαζικές εξορίες, βασανισμούς, φυλακίσεις και χιλιάδες εκτελέσεις. Συν τοις άλλοις, αποτέλεσε πεδίο εφαρμογής του Ψυχρού Πολέμου.

Ο νομός Αχαΐας δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να αποτελέσει εξαίρεση. Όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, έτσι και στην Αχαΐα έλαβαν χώρα σημαντικές μάχες οι οποίες αποδείχθηκαν κομβικής σημασίας για την εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου. Οι δυο αντιμαχόμενες πλευρές του πολέμου, ο Εθνικός Στρατός και ο Δημοκρατικός Στρατός, συγκρούστηκαν αρκετές φορές στην Αχαΐα με αποτέλεσμα κωμοπόλεις και χωριά του νομού να γίνουν πεδία μαχών. Συν τοις άλλοις, εκατοντάδες άνθρωποι είτε έχασαν τη ζωή τους στις μάχες είτε πέρασαν από στρατοδικεία διωκόμενοι για τα πολιτικά τους φρονήματα.

Το αντικείμενο λοιπόν της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας είναι η διεξοδική παρουσίαση των γεγονότων του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα καθώς και η εξέλιξη τους. Ακολουθώντας χρονολογική σειρά, το περιεχόμενο της εν λόγω εργασίας αρχικά περιλαμβάνει τα γεγονότα που συνέβησαν στις απαρχές του Εμφυλίου Πολέμου σε πανελλαδικό επίπεδο. Εν συνεχεία, περνώντας σε τοπικό επίπεδο, αναφέρονται τα γεγονότα που σημειώθηκαν στην Αχαΐα, αρχής γενομένης από το 1946, έτος που θεωρείται ως σημείο έναρξης του Εμφυλίου, έως και το 1949 όταν και λήγει επίσημα ο Εμφύλιος Πόλεμος.

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επόπτη μου Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης

Ιστορίας, καθώς και Διευθνή του εν λόγω μεταπτυχιακού προγράμματος, κύριο Αθανάσιο Χρήστου , που μου έκανε την τιμή να αναλάβει την συγκεκριμένη διατριβή μεταπτυχιακής ειδίκευσης με τίτλο «Τα γεγονότα και η εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα (1946-1949)». Επίσης, θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για την αρωγή του, προσφέροντας μου όλα εκείνα τα εφόδια για να πραγματοποιήσω την παρακάτω διατριβή.

Εισαγωγή

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο «Τα γεγονότα και η εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα (1946-1949)» εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες θεωρήσεις και προοπτικές» του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Αντικείμενο της εν λόγω εργασίας είναι η αναλυτική παρουσίαση των γεγονότων και της εξέλιξης του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα. Με δεδομένο ότι ο Εμφύλιος Πόλεμος αποτελεί ένα σημαντικό ιστορικό γεγονός της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, αξίζει να εξεταστεί και σε επίπεδο τοπικής ιστορίας. Άλλωστε, μέσω της τοπικής ιστορίας είμαστε σε θέση να μελετήσουμε ενδελεχώς ένα γεγονός και να ανακαλύψουμε περισσότερες λεπτομέρειες που θα μας βοηθήσουν στην έρευνα μας. Ιδίως, η τοπική ιστορία της Αχαΐας προσφέρει πλούσιο υλικό για το εν λόγω θέμα.

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα παρουσιάζει πολλά και σημαντικά γεγονότα που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην έκβαση του πολέμου τόσο στην Αχαΐα όσο και στην Πελοπόννησο. Άλλωστε, η Πελοπόννησος είχε στρατηγική σημασία για την εξέλιξη του Εμφυλίου, καθώς ο Δημοκρατικός Στρατός κατόρθωσε να εδραιωθεί άμεσα στην Πελοπόννησο. Πόσο μάλλον στην Αχαΐα, η οποία μέχρι και το 1946 όταν ξεκίνησε επίσημα ο Εμφύλιος Πόλεμος, ελεγχόταν από την χωροφυλακή και φιλοβασιλικές ομάδες. Το γεγονός αυτό οδήγησε τον Εθνικό Στρατό να δράσει άμεσα προκειμένου να μην ηττηθεί.

Όπως και στην υπόλοιπη χώρα, έτσι και στην Αχαΐα είχε ξεκινήσει ένα μεγάλο κύμα διώξεων από ακραίες παρακρατικές ομάδες προς άτομα αριστερών πολιτικών φρονημάτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αυξάνονται οι συγκρούσεις ανάμεσα στον Δημοκρατικό Στρατό και στον Εθνικό Στρατό, οι οποίες οδήγησαν σε σκληρές μάχες με αρκετά θύματα, όπως αυτή της Χαλανδρίτσας και της Βλασίας. Όλη η Αχαΐα γενικότερα είχε μεταβληθεί σε ένα πεδίο μάχης όπου καθημερινά σημειώνονταν επιθέσεις και εκτελέσεις ατόμων ανάμεσα στις δυο πλευρές.

Παρά το γεγονός ότι κατά τα πρώτα έτη του Εμφυλίου Πολέμου ο Δημοκρατικός Στρατός είχε αποκτήσει σημαντική υπεροχή στην Αχαΐα μέσα από νικηφόρες μάχες, προς το τέλος του 1948 οι ισορροπίες αλλάζουν. Η εφαρμογή του

«Σχεδίου Περιστερά» από τον Εθνικό Στρατό όπως θα δούμε και παρακάτω, έγειρε την πλάστιγγα υπέρ του Εθνικού Στρατού με αποτέλεσμα ο Δημοκρατικός Στρατός να οδηγηθεί σε σκληρή ήττα και το αντάρτικο κίνημα να βρίσκεται σε φάση παρακμής. Τα στρατοδικεία που ακολούθησαν και οι εκτελέσεις ατόμων που ήταν προσκείμενα στην ιδεολογία του κομμουνισμού, αποτέλεσαν τον τραγικό επίλογο του Εμφυλίου Πολέμου.

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να παρουσιάσει με όσο το δυνατόν αντικειμενικό και αμερόληπτο τρόπο τα όσα διαδραματίστηκαν στην Αχαΐα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Πρόκειται άλλωστε για ένα γεγονός που επηρέασε καθοριστικά την σύγχρονη ελληνική ιστορία και αποτελεί μέχρι σήμερα πεδίο αντιπαράθεσης. Η παρουσίαση ενός τόσο σημαντικού θέματος εξυπηρετεί και τον σκοπό της παρούσας εργασίας που είναι η εξέταση του Εμφυλίου Πολέμου μέσα από μια διαφορετική ματιά, αυτήν της τοπικής ιστορίας. Οι λεπτομέρειες και τα γεγονότα που θα παρατεθούν παρακάτω είναι ενδεικτικά.

Ως προς τη δομή και το περιεχόμενο της εργασίας, θα ακολουθηθεί μια χρονολογική σειρά των γεγονότων, τα οποία θα εκτίθενται σε ξεχωριστό κεφάλαιο το καθένα με βάση το έτος. Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στα γεγονότα που συνέβησαν στην Ελλάδα και τοποθετούνται χρονικά στις απαρχές του εμφυλίου πολέμου, όπως η Συμφωνία της Βάρκιζας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο χωρίζεται σε δυο υποκεφάλαια, ξεκινάει η παράθεση των γεγονότων στην Αχαΐα το 1946, όταν και ξεκίνησε ο Εμφύλιος Πόλεμος. Επιπλέον, το έτος αυτό ξεκινάνε οι διώξεις των στελεχών του ΕΑΜ Αχαΐας από διάφορες παρακρατικές ομάδες.

Το τρίτο κεφάλαιο που χωρίζεται σε τρία υποκεφάλαια, πραγματεύεται τα γεγονότα που έλαβαν χώρα το 1947. Συγκεκριμένα, τον τρόπο που εδραιώθηκε η κυριαρχία του Δημοκρατικού Στρατού στην Βόρεια Πελοπόννησο, το σχέδιο που κατάρτισε ο Εθνικός Στρατός για την εκδίωξη των ανταρτών της Αχαΐας καθώς και τις σφοδρές συγκρούσεις ανάμεσα στον Δημοκρατικό και τον Εθνικό Στρατό.

Το τέταρτο κεφάλαιο που χωρίζεται σε οκτώ υποκεφάλαια, πραγματεύεται τα γεγονότα του 1948. Εδώ θα γίνει εκτενής αναφορά στις πρώτες μάχες που σημειώθηκαν σε διάφορες κωμοπόλεις της Αχαΐας, στη δράση και στην ανασυγκρότηση του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου, καθώς και στις αποφασιστικές σημασίας μάχες στα Καλάβρυτα, στην Χαλανδρίτσα, στην Βλασία,

στην Κουνινά και στη νέα σύγκρουση που σημειώθηκε στα Καλάβρυτα ανάμεσα στα δυο αντίπαλα στρατόπεδα.

Το πέμπτο κεφάλαιο χωρίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια και πραγματεύεται τα γεγονότα του 1949, έτος που σηματοδοτεί την λήξη του Εμφυλίου Πόλεμο. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στο σχέδιο εξόντωσης των αντάρτικων ομάδων της Αχαΐας με την ονομασία «Περιστέρα» το οποίο οργανώθηκε από τον Εθνικό Στρατό. Παράλληλα, την ίδια χρονιά διώκονται με βάνουσο τρόπο στελέχη του Κ.Κ.Ε. Πάτρας από παρακρατικές ομάδες. Συγχρόνως, αρχίζει να οργανώνεται ο Δημοκρατικός Στρατός προκειμένου να συγκρουστεί εκ νέου με τον Εθνικό Στρατό. Τα γεγονότα της περιόδου αυτής ολοκληρώνονται με νέες μάχες ανάμεσα στις δυο πλευρές, νικητής των οποίων αναδεικνύεται ο Εθνικός Στρατός.

Τέλος, στον επίλογο της παρούσας εργασίας, κάνοντας μια συνολική αποτίμηση, θα παρατεθούν τα συμπεράσματα όπως αυτά προκύπτουν μέσα από τα παραπάνω γεγονότα.

Α΄ Κεφάλαιο

Οι απαρχές του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα

Παρά το γεγονός ότι η 12^η Οκτωβρίου 1944 αποτελεί σημαντική ημερομηνία για τη σύγχρονη ελληνική ιστορία καθώς σηματοδότησε την απελευθέρωση του ελληνικού κράτους από τις κατοχικές δυνάμεις του Άξονα, εντούτοις η ατμόσφαιρα στο πολιτικό σκηνικό παρέμενε τεταμένη. Η ανάκτηση της εθνικής κυριαρχίας αποκαταστάθηκε, όμως η εθνική ενότητα των πολιτικών δυνάμεων οξυνόταν περαιτέρω¹.

Κάνοντας μια μικρή αναδρομή ένα χρόνο πριν και συγκεκριμένα το καλοκαίρι του 1943, αξίζει να παρατηρήσουμε ορισμένα γεγονότα που πυροδότησαν το ξέσπασμα του Εμφυλίου Πολέμου στη χώρα. Αρχικά, η Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή κατάφερε να συνενώσει το σύνολο των αντιστασιακών κινημάτων της εποχής. Το Ε.Α.Μ., ο Ε.Δ.Ε.Σ. και η Ε.Κ.Κ.Α. μέσω μιας γραπτής συμφωνίας αποτελούσαν τις «Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών» και διοικούνταν από ένα Κοινό Γενικό Αρχηγείο. Μέσω αυτής της συμφωνίας, θα έπρεπε να τελεσθούν κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά των ναζιστικών στρατευμάτων. Το ιδεολογικό χάσμα όμως που χώριζε τα παραπάνω αντιστασιακά κινήματα είχε ως αποτέλεσμα τη κατάρρευση της συμφωνίας.

Συγχρόνως, οι ελπίδες του Κ.Κ.Ε. για κατάληψη της εξουσίας διαψεύστηκαν άμεσα καθώς οι συμμαχικές δυνάμεις εισέβαλλαν στη Σικελία, και όχι στην Ελλάδα όπως ήθελαν να πείσουν τους Γερμανούς οι δυνάμεις των ανταρτών. Επιπλέον, οι προσπάθειες τους για σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού έπειτα από αποστολή αντιπροσώπων τους στην εξόριστη «Κυβέρνηση του Καΐρου» τον Αύγουστο του 1943, έπεσε στο κενό².

Παρόλα αυτά, το Δεκέμβριο του 1943 η κατάσταση στο πολιτικό πεδίο τείνει να βγει εκτός ελέγχου. Και αυτό διότι ο Ε.Λ.Α.Σ., το στρατιωτικό σκέλος του Ε.Α.Μ., συγκρούστηκε με τον Ε.Δ.Ε.Σ.. Τότε η Αγγλία, ο ρόλος της οποίας είναι αρκετά παρεμβατικός στα ελληνικά πράγματα αυτή τη περίοδο, απευθύνεται στο πρωθυπουργό της «Κυβέρνησης του Καΐρου», Εμμανουήλ Τσουδερό, να γεφυρώσει τις διαφορές ανάμεσα στις δυο πλευρές. Επίσης, θα έπρεπε τόσο το Ε.Α.Μ. όσο και ο

¹ Γ. Κολλιόπουλος – Θ. Βερέμης, *Ελλάς η σύγχρονη συνέχεια, από το 1821 μέχρι σήμερα*, Αθήνα 2006, σ. 397

² C. M. Woodhouse, *Η ιστορία ενός λαού, Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα*, Αθήνα 2008, σ. 309-310

Ε.Δ.Ε.Σ., να αναδείξουν την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση στο Κάιρο, ως τη μοναδική αναγνωρισμένη ελληνική κυβέρνηση εκείνη τη περίοδο³. Για το ρόλο της Αγγλίας αξίζει να αναφέρουμε ότι ο παρεμβατικός της χαρακτήρας αιτιολογείται από το γεγονός ότι η Ελλάδα εξυπηρετεί τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Αγγλίας στην Ανατολική Μεσόγειο μέσω της οποίας θα έχει και καλύτερη εποπτεία των αποικιών της στην Ασία. Πολύ περισσότερο, στοχεύει στην ανάσχεση της κομμουνιστικής επιρροής από τη Σοβιετική Ένωση⁴.

Η έκκληση του Ε.Α.Μ. στις άλλες πολιτικές δυνάμεις για κυβέρνηση εθνικής ενότητας το Δεκέμβριο του 1943 δεν καρποφορεί. Το Μάρτιο του 1944 σχηματίζεται η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (Π.Ε.Ε.Α.) ή «Κυβέρνηση του Βουνού». Πρόεδρος της είναι ένα από τα ηγετικά στελέχη του Ε.Α.Μ., ο Αλέξανδρος Σβώλος. Η Γιουγκοσλαβία και η Σοβιετική Ένωση, χώρες με κομμουνιστικό καθεστώς, στηρίζουν την Π.Ε.Ε.Α., γεγονός που δεν αρέσει στην Αγγλία διότι απειλούνται στα συμφέροντα της ως προς την έλεγχο της Ελλάδας.

Η Αγγλία αφού καταστέλλει το κίνημα της Μέσης Ανατολής το Μάρτιο του 1944 τα οποίο οργανώθηκε από Έλληνες αξιωματικούς με αίτημα το σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας, καθαιρεί τον Τσουδερό από πρωθυπουργό. Στη θέση του αρχικά τοποθετεί το Σοφοκλή Βενιζέλο⁵. Όμως στις 26 Απριλίου 1944, τον Σοφοκλή Βενιζέλο διαδέχεται ο Γεώργιος Παπανδρέου στη προεδρία της Κυβέρνησης του Καΐρου προκειμένου να καταπνίξει την εξέγερση. Ας σημειωθεί εδώ ότι η δημιουργία της Π.Ε.Ε.Α. ήταν άμεσο αποτέλεσμα του κινήματος της Μέσης Ανατολής. Άλλωστε, οι αξιωματικοί που προκάλεσαν το κίνημα επιθυμούσαν την επίτευξη διαύλου επικοινωνίας ανάμεσα στη Π.Ε.Ε.Α. και τη Κυβέρνηση του Καΐρου⁶.

Τον Μάιο του 1944 ο Γεώργιος Παπανδρέου συγκαλεί διάσκεψη στο Λίβανο υπό τη παρουσία των πολιτικών δυνάμεων και των αντιστασιακών δυνάμεων της Ελλάδας. Ο στόχος της διάσκεψης ήταν ο σχηματισμός κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Στις 30 Μαΐου υπογράφεται το Σύμφωνο του Λιβάνου ή Εθνικό Συμβόλαιο, βάσει του οποίου προβλέπεται να συμμετέχουν έξι στελέχη του Ε.Α.Μ. στη κυβέρνηση Παπανδρέου. Επιπλέον, προβλέπεται και η δημιουργία εθνικού στρατού. Ο σχηματισμός κυβέρνησης εθνικής ενότητας είναι πλέον γεγονός. Στις 26

³ Γ. Πετρόπουλος, *Ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. για τα Δεκεμβριανά*, Αθήνα 2005, σ. 17

⁴ Γ. Πετρόπουλος, *ό. π.*, σ. 12

⁵ Γ. Πετρόπουλος, *ό. π.*, σ. 17 - 21

⁶ C. M. Woodhouse, *ό. π.*, σ. 313

Σεπτεμβρίου 1944 στη Καζέρτα της Ιταλίας υπογράφεται σύμφωνο μεταξύ του Γεωργίου Παπανδρέου και των αντιστασιακών κινημάτων.

Σύμφωνα με αυτή, ο Ε.Λ.Α.Σ. θα βρισκόταν πλέον υπό τις διαταγές του Βρετανού στρατηγού Σκόμπυ, διοικητή των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων της Ελλάδας. Ο Παπανδρέου στόχευε έτσι στην έλευση βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων όταν και θα απελευθερωνόταν η χώρα. Η Συμφωνία των Ποσοστών ανάμεσα στο πρωθυπουργό της Αγγλίας, Ουίνστον Τσόρτσιλ και στον ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης, Ιωσήφ Στάλιν στις 12 Οκτωβρίου 1944 αποδεικνύεται καθοριστικής σημασίας. Βάσει αυτής η Ελλάδα θα περνούσε υπό τη σφαίρα επιρροής της Αγγλίας σε ποσοστό 90%.

Είχε προηγηθεί λίγες μέρες πριν στις 8 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, επικοινωνία μεταξύ του Παπανδρέου και του Τσόρτσιλ. Στην επικοινωνία τους, ο Έλληνας πρωθυπουργός ενημέρωσε τον Βρετανό ομόλογο του για πιθανή κατάληψη της εξουσίας από τον Ε.Λ.Α.Σ. αν ανακάλυπτε έστω και την ύπαρξη μερικών στρατιωτικών τμημάτων της Αγγλίας στην ελληνική επικράτεια. Συνεπώς, ο Τσόρτσιλ δεν έστειλε δυνάμεις και υπέγραψε με τον Στάλιν τη προαναφερθείσα συμφωνία⁷.

Πρέπει να τονιστεί πως με αυτή τη συμφωνία η Σοβιετική Ένωση έδωσε τη συγκατάθεση της για την επιρροή της Αγγλίας στην Ελλάδα. Αντιθέτως, τα κράτη της Ανατολικής και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης θα δέχονταν σοβιετική επιρροή όπως η Βουλγαρία, καθώς ο Ερυθρός Στρατός της Σοβιετικής Ένωσης παρέμενε κυρίαρχος⁸.

Η 12^η Οκτωβρίου 1944 αποτελεί σημαντική ημερομηνία. Η χώρα απελευθερώνεται από τις κατοχικές δυνάμεις, ενώ συγχρόνως αποχωρούν και τα κατοχικά στρατεύματα. Στις 18 Οκτωβρίου του ίδιου έτους φτάνει στην Ελλάδα η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου μαζί με τμήματα του ελληνικού στρατού και τον Βρετανό στρατηγό Σκόμπυ. Η πρώτη τους ενέργεια ήταν η ύψωση της ελληνικής σημαίας στην Ακρόπολη. Πρόκειται για μια κίνηση υψηλού συμβολισμού η οποία δήλωνε την απελευθέρωση της χώρας από τα κατοχικά δεσμά⁹.

Από την άλλη, το Κ.Κ.Ε., έχοντας ως διαρκή στόχο την κατάληψη της εξουσίας, επιχειρούσε με κάθε τρόπο να αντισταθεί στο γεγονός της παρουσίας

⁷ Α. Γ. Παπανδρέου, *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*, Αθήνα 1974, σ. 79 - 82

⁸ Γ. Κολλιόπουλος – Θ. Βερέμης, *ό. π.*, σ. 399

⁹ Α. Βακαλόπουλος, *Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985*, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 434

ελληνικών και αγγλικών στρατευμάτων στην Ελλάδα. Η απόφαση του στρατηγού Σκόμπυ για αποπλισμό όλων των αντιστασιακών δυνάμεων ήταν απόφαση που όργισε ιδιαίτερα το Ε.Α.Μ. καθώς δεν επιθυμούσε τον αποπλισμό του Ε.Λ.Α.Σ. Αντιθέτως, ο Ε.Δ.Ε.Σ. συμφώνησε με την απόφαση αυτή.

Μετά από αυτό το γεγονός, οι έξι υπουργοί του Ε.Α.Μ. παραιτούνται από τη κυβέρνηση Παπανδρέου και το Ε.Α.Μ. θεωρεί πως πρέπει να προετοιμαστεί για μια πολεμική σύρραξη. Έτσι, στις 3 Δεκεμβρίου 1944 ξεσπούν σφοδρές συγκρούσεις στην Αθήνα ανάμεσα στον Ε.Λ.Α.Σ. και τις κυβερνητικές και αγγλικές οι οποίες ονομάστηκαν «Δεκεμβριανά». Παράλληλα, την ίδια μέρα είχε προηγηθεί διαδήλωση στελεχών του Κ.Κ.Ε. την οποία η κυβέρνηση απαγόρευσε.

Τα γεγονότα διήρκεσαν 40 μέρες και ήταν αιματηρά. Το πυροβολικό του Ε.Λ.Α.Σ. πυροβολούσαν συνεχώς το στρατηγείο του Σκόμπυ. Ο Άγγλος πρωθυπουργός Τσόρτσιλ και ο υπουργός εξωτερικών της Αγγλίας, Άντονι Ήντεν, παρενέβησαν για να εκτονωθεί η κατάσταση αλλά μάταια. Εν τέλει, στις 25 Δεκεμβρίου 1944 φτάνουν στην Ελλάδα και συγκαλούν σύσκεψη στην οποία έπρεπε να παρίστανται όλες οι πολιτικές δυνάμεις του τόπου. Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός.

Στη σύσκεψη αυτή δόθηκε η διαβεβαίωση προς τον Τσόρτσιλ ότι θα επέστρεφε στην Ελλάδα ο βασιλιάς Γεώργιος Β' μέσω δημοψηφίσματος. Ο Γεώργιος Β' δέχτηκε όμως ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Φραγκλίνος Ρούζβελτ δεν στήριξε τον Γεώργιο Β' και έτσι η επιστροφή του βασιλιά αναβλήθηκε προσωρινά. Μετά από αυτά, ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός ορίστηκε αντιβασιλέας ενώ τη θέση του πρωθυπουργού αναλαμβάνει ο Νικόλαος Πλαστήρας μετά και τη παραίτηση του Γεωργίου Παπανδρέου.

Το Κ.Κ.Ε. στις 3 Ιανουαρίου 1945 προτείνει ανακωχή ώστε να αποπλιστεί ο Ε.Λ.Α.Σ. διότι φοβάται αντίποινα από δεξιά κόμματα. Ο στρατηγός Σκόμπυ δεσμεύεται ότι ο Ε.Λ.Α.Σ. δεν θα δεχόταν αντίποινα και στις 11 Ιανουαρίου υπογράφεται ανακωχή μεταξύ του Ε.Λ.Α.Σ. και τα αγγλικά στρατεύματα¹⁰.

Η δε Συμφωνία της Βάρκιζας που υπογράφεται στις 13 Ιανουαρίου 1945 σηματοδοτεί επισήμως το τέλος των Δεκεμβριανών. Η συμφωνία υπογράφεται μεταξύ του πρωθυπουργού Πλαστήρα και το Ε.Α.Μ. και μέσω αυτής ο Ε.Λ.Α.Σ. υποχρεούται να παραδώσει όλο το πολεμικό του υλικό. Από την άλλη, ο Πλαστήρας

¹⁰ C. M. Woodhouse, *ό. π.*, σ. 315 - 316

δεσμεύεται να αμνηστεύσει όλα τα πολιτικά εγκλήματα, να προχωρήσει σε φιλελεύθερες τομές και να διεξάγει δημοψηφίσματα για το αν θα πρέπει το καθεστώς να είναι μοναρχικό.

Τόσο το Κ.Κ.Ε. όσο και το Ε.Α.Μ. και ο Ε.Λ.Α.Σ. κάνουν δεκτή τη Συμφωνία της Βάρκιζας, όμως ο ηγέτης του Ε.Λ.Α.Σ., Θανάσης Κλάρας (Άρης Βελουχιώτης), δεν τη δέχεται. Έτσι, στα μέσα του 1945 αρνούμενος τη συμφωνία, φεύγει στα βουνά με τους οπαδούς του και αργότερα αυτοκτονεί στη χαράδρα του Φάγκου στην Μεσούντα Άρτας, αφού είχε περικυκλωθεί από τάγματα ασφαλείας¹¹.

Κατ' αυτό τον τρόπο, με τη Συμφωνία της Βάρκιζας φαινομενικά η πολιτική κατάσταση στη χώρα δείχνει εξομαλύνεται προσωρινά. Όμως, τα όσα συνέβησαν κατά τα Δεκεμβριανά έχουν ήδη αποτελέσει το προοίμιο μιας ταραγμένης περιόδου που ακολουθεί, αυτής του Εμφυλίου Πολέμου ο οποίος δίχασε και στιγμάτισε οδυνηρά το σύνολο της χώρας.

Επιχειρώντας να εξετάσουμε τα αίτια του Εμφυλίου Πολέμου, θα διαπιστώσουμε πως αρχικά οφείλονται στους σκληρούς διωγμούς που υπέστησαν όλοι οι αριστεροί πολίτες λίγο πριν την έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου. Έπειτα, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.) ήθελε να ανταποδώσει με κάποιο τρόπο σε αυτό το σφοδρό κύμα διωγμών. Ακόμη, δεν θα πρέπει να λησμονούμε το ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία επηρέασε αρκετά το γενικό γραμματέα του Κ.Κ.Ε. Νίκο Ζαχαριάδη, με συμβουλές της για κοινωνικούς αγώνες. Άλλωστε, όταν άρχισε να ξεσπάει ο Ψυχρός Πόλεμος ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, η Σοβιετική Ένωση έστρεψε την εξωτερική πολιτική της στην ενθάρρυνση όλων των αριστερών κινημάτων¹².

Παρόλα αυτά στην Αχαΐα, ο Εμφύλιος Πόλεμος περιλάμβανε πολλές μάχες και συγκρούσεις, τις οποίες θα παρουσιάσουμε στα παρακάτω κεφάλαια.

---

¹¹ C. M. Woodhouse, *ό. π.*, σ. 316

¹² Ν. Σακελλαρόπουλος, *Ιστορία της επαρχίας Καλαβρύτων*, Καλάβρυτα 2019, τ. 2, σ. 156

Β΄ Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1946

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα Δεκεμβριανά όξυναν ιδιαίτερα τα πολιτικά πάθη και οδήγησαν τη χώρα σε καταστάσεις εκτός ελέγχου. Οι συγκρούσεις ήταν σφοδρές και τα θύματα αρκετά. Η Συμφωνία της Βάρκιζας που υπογράφηκε τον Ιανουάριο του 1945, δεν κατόρθωσε να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις δυο πλευρές με συνέπεια να ακυρωθεί στη πράξη. Έτσι, ξεσπάει ένα νέος γύρος διώξεων και αντεκδικήσεων από συντηρητικές ομάδες πολιτών προς πολίτες που τάσσονταν στην αριστερά.

Οι διώξεις αυτές κλιμακώνονται και το 1946 κορυφώνονται αισθητά σε όλη την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, στην Αχαΐα σημειώνονται αρκετά επεισόδια ανάμεσα στις αντιμαχόμενες πλευρές και διώκονται δεκάδες στελέχη του Ε.Α.Μ. Αχαΐας από παρακρατικές ομάδες, γεγονότα στα οποία θα εστιάσουμε ιδιαίτερα στα παρακάτω υποκεφάλαια.

2.1. Οι πρώτες συγκρούσεις πριν το 1946

Προτού αναφερθούμε διεξοδικά στα γεγονότα του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα το 1946, αξίζει να σταθούμε λίγο στα όσα συνέβησαν το Δεκέμβριο του 1944 και το 1945 στο νομό. Αυτό έχει σημασία διότι τα γεγονότα αυτά στην Αχαΐα αποτέλεσαν προάγγελο για τα όσα θα ακολουθούσαν όχι μόνο το 1946, αλλά και τα επόμενα χρόνια που βρισκόταν σε εξέλιξη ο Εμφύλιος Πόλεμος .

Τα γεγονότα των Δεκεμβριανών συγκλόνισαν αρκετά τον ελληνικό λαό. Στην Πάτρα, πριν τις αιματηρές συγκρούσεις στην Αθήνα, στις αρχές Δεκεμβρίου 1944, το τοπικό Ε.Α.Μ. είχε αρχίσει να οργανώνει μεγάλα συλλαλητήρια σε κεντρικά σημεία προκειμένου να προασπιστούν τα δημοκρατικά ιδεώδη του λαού ενάντια στο κλίμα τρομοκρατίας των παρακρατικών ομάδων. Επίσης, κηρύχτηκε απεργία 24 ωρών στη πόλη έπειτα από προκήρυξη του Εργατικού Κέντρου Πάτρας. Ο αντιπρόσωπος της κυβέρνησης στη Πάτρα, Σοφοκλής Σακκαλής, μετά από τα παραπάνω αποφασίζει να απαγορεύσει τη κυκλοφορία στη πόλη και η εθνοφυλακή βρίσκεται σε ετοιμότητα.

Στις 8 Δεκεμβρίου το τοπικό Ε.Α.Μ. οργανώνει δεύτερο συλλαλητήριο στο κτήριο της νομαρχίας Αχαΐας στο οποίο απαιτεί την αποστράτευση ογδόντα πολιτών

που στρατολογήθηκαν στην εθνοφυλακή, καθώς και την παύση της φύλαξης των τοπικών καταστημάτων από Βρετανούς στρατιώτες. Στις 10 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους τελείται νέο συλλαλητήριο από το Ε.Α.Μ. Τα αιτήματα αναφέρονται στη παύση των συγκρούσεων στη πρωτεύουσα, στην αποστράτευση της τοπικής εθνοφρουράς, στη παραίτηση του Σακκαλή από το αξίωμα του κυβερνητικού αντιπροσώπου καθώς και στη φύλαξη των κρατούμενων ταγματασφαλιτών από μέλη του Ε.Λ.Α.Σ.¹³

Στις 9 Ιανουαρίου 1945 το Ε.Α.Μ. Αχαΐας σε συνεργασία με τους δικηγορικούς και ιατρικούς συλλόγους της Πάτρας, εκδίδει τοπικό ψήφισμα στο οποίο διαμαρτύρεται για την αστάθεια που επικρατεί στη χώρα.. Όμως, στις 10 Ιανουαρίου του ίδιου έτους κηρύσσεται στρατιωτικός νόμος και ο Άγγλος διοικητής της Πάτρας, Μπλόκ, απευθύνει τελεσίγραφο στο διοικητή του 12^{ου} Συντάγματος του Ε.Λ.Α.Σ., Βλάση Ανδρικόπουλο, να αποχωρήσει το σύνολο των δυνάμεων του Ε.Λ.Α.Σ. από την πόλη.

Εν τέλει, ο Ε.Λ.Α.Σ. αποδέχεται το τελεσίγραφο και στις 11 Ιανουαρίου 1945 εγκαθίσταται σε περιοχές της πόλης εκτός του κέντρου της Πάτρας, όπως η Αρόη και τα Συχαινά. Επιπλέον, η διοίκηση του 12^{ου} Συντάγματος του Ε.Λ.Α.Σ. ορίζει τη περιοχή του Κλάους που βρίσκεται μερικά χιλιόμετρα έξω από το κέντρο της πόλης, ως σταθμό της. Ο τοπικός τύπος έδειξε ικανοποίηση για την απόφαση αυτή εκφράζοντας αντικομμουνιστικό μένος.

Το αντικομμουνιστικό αυτό μένος συνεχίστηκε με κατάληψη οργανώσεων του Ε.Α.Μ. Αχαΐας, τη κατάληψη της αριστερής εφημερίδας «Ελεύθερη Αχαΐα», ενώ στα γραφεία της περιφερειακής επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος, μια ομάδα ταγματασφαλιτών έκαψε τόσο την ταμπέλα του κόμματος όσο και τη ταμπέλα της Ε.Π.Ο.Ν., της νεολαίας δηλαδή του Ε.Α.Μ. Παράλληλα με τα παραπάνω, στις 13 Ιανουαρίου 1945 προκηρύσσεται προκήρυξη από την Εθνοφυλακή βάσει της οποίας τα εναπομείναντα στελέχη του Ε.Λ.Α.Σ. στη Πάτρας, όφειλαν να παραδοθούν είτε στα αστυνομικά τμήματα της πόλης είτε στη διοίκηση της Εθνοφρουράς είτε τέλος στις αγγλικές αρχές της Πάτρας¹⁴.

Οι τρομοκρατικές αυτές ενέργειες προς το Ε.Α.Μ. κορυφώθηκαν στις 13 Ιανουαρίου 1945. Τμήμα της λεγόμενης «Γκούρκας», η οποία αποτελούσε μια στρατιωτική οργάνωση Ινδών μαχητών, σε συνεργασία με Άγγλους στρατιώτες,

¹³ Β. Λάζαρης, *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα*, Αθήνα 2006, σ. 16 - 19

¹⁴ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 22 - 25

εξαπέλυσαν επίθεση εναντίον του Ε.Λ.Α.Σ. στο Σαραβάλι Αχαΐας, στη διοίκηση του 12^{ου} Συντάγματος του Ε.Λ.Α.Σ. στη περιοχή Κλάους και στο Βελίζι Αχαΐας. Ο Ε.Λ.Α.Σ. κατόρθωσε να αποκρούσει αυτές τις επιθέσεις, όμως δέκα στελέχη του έχασαν τη ζωή τους και δεκαοκτώ άνδρες τραυματίστηκαν.

Οι μάχες συνεχίστηκαν και τις επόμενες ημέρες ανάμεσα στις αγγλικές δυνάμεις και τον Ε.Λ.Α.Σ. στο Λαμπίρι και το Μακρυκάμπι Αχαΐας, ενώ στις 14 Ιανουαρίου 1945 ξεκινούν οι συλλήψεις στελεχών του τοπικού Ε.Α.Μ., με τον αριθμό τους να ανέρχεται σε δεκαεπτά. Τέλος, στις 15 Ιανουαρίου του ίδιου έτους αγγλικές δυνάμεις εισέβαλλαν στο Αίγιο και πραγματοποίησαν κατάληψη των γραφείων του Ε.Α.Μ. Αιγίου, ενώ προχώρησαν και σε συλλήψεις στελεχών του¹⁵. Επιπλέον, πραγματοποίησαν εφόδους σε σπίτια, φυλάκισαν αρκετούς πολίτες ενώ δεν δίστασαν να προχωρήσουν στο βασανισμό τους. Όλα τα παραπάνω γεγονότα σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της νύχτας¹⁶.

Τις πρώτες μέρες του Μαρτίου του 1945, όπως σε όλη τη χώρα έτσι και στη Πάτρα, σχηματίζεται ο «Δημοκρατικός Σύλλογος». Πρόκειται για έναν σύλλογο που συστάθηκε με πρωτοβουλία του Ε.Α.Μ. και στόχευε στην αποτροπή τόσο της επανεμφάνισης του φασισμού στην Ελλάδα όσο και στην αποτροπή καθιέρωσης της μοναρχίας. Συγχρόνως, στις 19 Μαρτίου 1945, και αφότου έχει προηγηθεί η υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας στις 13 Ιανουαρίου 1945, εμφανίζονται στη Πάτρα οι δωσίλογοι. Πρόκειται για άτομα που συνεργάζονταν μυστικά με τις γερμανικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια της κατοχής. Μάλιστα, κυκλοφορούσαν σε κεντρικά σημεία της πόλης αδιαφορώντας για τις δολοφονίες που είχαν διαπράξει τα προηγούμενα χρόνια. Πρόκειται για ένα γεγονός που αρχίζει να συσπειρώνει το σύνολο του αντικομμουνιστικού κόσμου της Πάτρας με αποτέλεσμα να οργανώνονται δεκάδες συλλαλητήρια κατά του Ε.Α.Μ. μέχρι το τέλος του 1945¹⁷.

2.2. Οι διώξεις στελεχών του ΕΑΜ Αχαΐας από παρακρατικές ομάδες

Η τρομοκρατία που ασκήθηκε από ακραίες παρακρατικές ομάδες προς πολίτες προσκείμενους στην αριστερά, άρχισε να κλιμακώνεται. Το υπόμνημα που στέλνουν στελέχη του Ε.Α.Μ. Αχαΐας στις 19 Απριλίου 1945 προς τον νομάρχη, τον

¹⁵ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 26 - 29

¹⁶ Θ. Χλιάπας, *Εμφύλιος και Αιγιάλεια (1945 - 1949), Από τη μάχη της Αθήνας στο Λιτόχωρο, 3/12/1944 - 31/3/1946*, Αθήνα 2001, τ. 1., σ. 107

¹⁷ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 30 - 38

διοικητή της ταξιαρχίας της Εθνοφυλακής και τον εισαγγελέα των Εφετών, είναι ενδεικτικό των παραπάνω. Μεταξύ άλλων, στο υπόμνημα αυτό τονίζεται ότι πρέπει να εφαρμοστεί στο ακέραιο η Συμφωνία της Βάρκιζας, να διαλυθούν οι φασιστικές οργανώσεις, να σταματήσουν να διώκονται όσοι αγωνίστηκαν στην Εθνική Αντίσταση και να σταματήσουν να γίνονται επιθέσεις στην αριστερή εφημερίδα «Ελεύθερη Αχαΐα»¹⁸.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ποιες ήταν οι παρακρατικές οργανώσεις που δρούσαν στην Αχαΐα. Αρχικά, η σημαντικότερη οργάνωση ήταν η «Χι» οι οπαδοί της οποίας είχε επικρατήσει να λέγονται «Χίτες». Η οργάνωση αυτή δρούσε πανελλαδικά και στη Πάτρα εγκαταστάθηκε στις 27 Μαΐου 1945. Προέβaine σε ακραίες ενέργειες όπως κακοποιήσεις οπαδών του Σοφοκλή Βενιζέλου στη Πάτρα τον Απρίλιο του 1947, επιθέσεις στην «Ελεύθερη Αχαΐα» και δημιουργία επεισοδίων εναντίον στελεχών της Ε.Π.Ο.Ν. στις 7 Οκτωβρίου 1945 στη πλατεία Υψηλών Αλωνίων της Πάτρας¹⁹.

Έπειτα, άλλη παρακρατική ομάδα ήταν ο «Σύλλογος των Εθνομαρτύρων του Ε.Α.Μ.», όπου στα γραφεία αυτού του συλλόγου πραγματοποιούνταν μηνύσεις κατά των αριστερών πολιτών και εξαπολύονταν πλήθος επιθέσεων προς αυτούς. Διώκονταν αρκετοί ιερείς, εκπαιδευτικοί, εφοριακοί καθώς και πλήθος δημοσίων υπαλλήλων όπου τα ονόματα όλων των παραπάνω είχαν συμπεριληφθεί σε καταλόγους της αστυνομίας.

Τέλος, μια ακόμη παρακρατική οργάνωση ήταν η «Εθνική Δημοκρατική Ένωση Βασιλοφρόνων» η οποία μέσω της εφημερίδας της «Μεγάλη Ελλάς» εξέφραζε αντικομμουνιστική ρητορική²⁰.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις από τις προαναφερθείσες παρακρατικές ομάδες συνεχίζονται. Στις 7 Οκτωβρίου 1945, σε συνέχεια της επίθεσης στη πλατεία των Υψηλών Αλωνίων, οι οπαδοί της «Χι» επιτίθενται με σκληρό τρόπο στα γραφεία του Ε.Α.Μ. Αχαΐας στην οδό Κορίνθου, στα γραφεία της «Ελεύθερης Αχαΐας». Μάλιστα, η «Χι» πραγματοποίησε επίθεση στα γραφεία της «Ελεύθερης Αχαΐας» στις 17 Οκτωβρίου του ίδιου έτους. Στην επίθεση αυτή ο Δημήτρης Ξένος στέλεχος της «Χι» σκότωσε εν ψυχρώ με όπλο τον πειστή της εφημερίδας Νίκο Σπυρόπουλο. Η αστυνομία προσπάθησε να διαστρεβλώσει τα γεγονότα και δεν επέτρεψε τη

¹⁸ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 57 - 58

¹⁹ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας (1945 – 1949)*, Πάτρα 1990, τ. 4., σ. 61 – 62, στο εξής βλ. Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4

²⁰ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4., σ. 60 – 61

μεταφορά της σορού του θύματος στο σπίτι του. Το παραπάνω γεγονός αντιμετωπίστηκε με αυστηρότητα από τον αθηναϊκό και τοπικό τύπο, με εξαίρεση την αριστερή εφημερίδα «Ριζοσπάστης» η οποία καταδίκασε τα γεγονότα²¹.

Την επόμενη μέρα η τοπική αστυνομία προχωράει σε πολλές συλλήψεις στελεχών του Ε.Α.Μ., διογκώνοντας έτσι το κλίμα τρομοκρατίας που είχε ήδη καλλιεργηθεί μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Είναι χαρακτηριστικό ότι συνελήφθησαν αρχικά 17 μέλη του Ε.Α.Μ. τον Ιανουάριο του 1945, ενώ τον Μάιο του ίδιου έτους συνελήφθησαν περίπου 100 μέλη της νομαρχιακής επιτροπής του Ε.Α.Μ. και της Ε.Ρ.Γ.Α.Σ., η οποία ήταν συνδικαλιστική οργάνωση.

Όσοι συλλαμβάνονταν είτε στέλνονταν εξόριστοι σε νησιά είτε οδηγούνταν σε φυλακές της πόλης. Συγκεκριμένα, στις φυλακές Μαργαρίτη, στις φυλακές Ανηλίκων και στις Ιταλικές φυλακές. Οι συνθήκες στις οποίες ζούσαν οι κρατούμενοι ήταν ανθυγιεινές με αποτέλεσμα να υποφέρουν από ασθένειες. Από την άλλη αξίζει να αναφερθεί πως στις τρεις προαναφερθείσες φυλακές συντάσσονταν τέσσερις εφημερίδες και ένα περιοδικό²².

Εκτός από τις προαναφερθείσες διώξεις αριστερών πολιτών και στελεχών του Ε.Α.Μ. στη Πάτρα, αντίστοιχες διώξεις ανάλογης έντασης συνέβησαν και σε άλλες περιοχές του νομού Αχαΐας όπως στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων.

Στην εν λόγω περιοχή αρχικά πρέπει να σημειωθεί πως ήταν έντονη η παρουσία της Χωροφυλακής. Έτσι, εκτός από τα Καλάβρυτα, στα Μαζέικα Κλειτορίας, στη Στρέζοβα, στο Σοποτό, στο Λιβάρτζι, στα Σουδενά, στη Κέρτεζη, καθώς και σε άλλα χωριά της ευρύτερης περιοχής, οι υποδιοικήσεις της Χωροφυλακής συλλάμβαναν συχνά ανθρώπους όλων των κοινωνικών τάξεων. Άλλους είτε τους έστελναν σε φυλακές της Πάτρας και της Αθήνας είτε εξόριστους είτε τους επέστρεφαν σπίτια τους παρακολουθώντας τους.

Ο λόγος οφειλόταν στο ότι οι κάτοικοι των χωριών αυτών κατά τη διάρκεια της κατοχής είχαν λάβει μέρος στην Εθνική Αντίσταση. Τόσο οι παρακρατικές οργανώσεις που δρούσαν στη περιοχή των Καλαβρύτων όσο και οι αστυνομικοί προχωρούσαν συχνά σε βασανισμούς πολιτών μέχρι θανάτου και πετούσαν χειροβομβίδες σε σπίτια. Δολοφονήθηκαν ιερείς, εκπαιδευτικοί και στελέχη του Ε.Α.Μ.

²¹ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 69 - 78

²² Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 79 - 84

Χαρακτηριστικό ήταν το γεγονός στις 28 Αυγούστου 1945 όπου ομάδα Χιτών χρησιμοποιώντας ρόπαλα, πολτοποίησαν τη σύζυγο του αγωνιστή της Αντίστασης, Σταμάτη, από το Λιβάρτζι Αχαΐας. Επιπλέον, όλες οι παρακρατικές οργανώσεις λάμβαναν πληροφορίες από κατοίκους των χωριών των Καλαβρύτων σχετικά με το ποιοι πολίτες ήταν αριστεροί²³.

Από την άλλη, διώξεις αριστερών πολιτών συνέβησαν και στην ευρύτερη περιοχή της Αιγιαλείας. Παρά το γεγονός ότι η Αιγιάλεια ήταν μια περιοχή όπου το Ε.Α.Μ. και γενικότερα η Αριστερά είχε ισχυρά ερείσματα, τον Μάιο του 1945 η κατάσταση αυτή άρχιζε να αλλάζει άμεσα.

Τμήματα της Εθνοφυλακής σε συνεργασία με παρακρατικές οργανώσεις άρχιζαν να πραγματοποιούν επιθέσεις προς το Αίγιο και τα χωριά της Αιγιαλείας, όπως οι Καμάρες, η Ελίκη, η Μυρόβρυση, την Κουνινά, η Αγία Άννα και τα Γαρδενά. Προχωρούσαν σε ξυλοδαρμούς, συλλήψεις, δολοφονίες και εκβιασμούς. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι οργανώσεις του Ε.Α.Μ. της περιοχής να εισέρχονται σε φάση συρρίκνωσης διότι το ηθικό ήταν χαμηλό και δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν συντονισμένα και με αυτοθυσία αυτές τις βίαιες επιθέσεις.

Οι παρακρατικές οργανώσεις χρησιμοποιούσαν ως βάση τους το Δερβένι Κορινθίας, χωριό που βρίσκεται στα σύνορα Αχαΐας – Κορινθίας και κοντά στη περιοχή της Αιγιαλείας, προκειμένου να πραγματοποιούν τις επιθέσεις τους²⁴.

Οι μαρτυρίες ορισμένων αγωνιστών από τη περιοχή της Αιγιαλείας είναι ενδεικτική των όσων βίωσαν. Ο Βασίλης Λαμπρόπουλος από τη Ροδοδάφνη Αχαΐας εξιστορεί την ιστορία τριών οικογενειών όπου τα μέλη τους βίωσαν δύσκολες στιγμές. Για τη πρώτη οικογένεια, αυτή των Λαμπρόπουλων αναφέρει ότι δυο από τα τρία αδέρφια, ο Πάνος και ο Βασίλης φυλακίστηκαν, ενώ για τη δεύτερη οικογένεια, αυτή των Περιστεραίων τα αδέρφια Κλεόβουλος και Θεόκλητος κακοποιήθηκαν. Τέλος για τη τρίτη οικογένεια, αυτή των Γκολφινόπουλων αναφέρει πως τα δυο αδέρφια της οικογένειας, Θανάσης και Σπύρος φυλακίστηκαν, ενώ ο τρίτος αδερφός τους, ο Γκολφίνος έχασε τη ζωή του σε σύγκρουση με παρακρατικές ομάδες²⁵.

Όπως διαπιστώνουμε και παραπάνω λοιπόν, σε όλες τις περιοχές του νομού Αχαΐας παρατηρείται ένα εκτεταμένο κύμα διώξεων τόσο στελεχών όσο και πολιτών που πρόσκεινται στο Ε.Α.Μ. και στον ιδεολογικό χώρο της Αριστεράς.

²³ Δ. Παλαιολογόπουλος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην επαρχία Καλαβρύτων (1946 – 1949)*, Αθήνα 2001, σ. 29 - 31

²⁴ Θ. Χλιάπας, *ό. π.*, σ. 130 - 131

²⁵ Θ. Χλιάπας, *ό. π.*, σ. 155

2.3. Η έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα

Μέσα στο κλίμα της γενικευμένης τρομοκρατίας και των διώξεων στελεχών του Ε.Α.Μ. – Ε.Λ.Α.Σ. και αριστερών πολιτών τόσο στο νομό Αχαΐας όσο και πανελλαδικά, η χώρα προετοιμαζόταν για τις βουλευτικές εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946. Πρόκειται για μια κρίσιμη εκλογική αναμέτρηση, καθώς διεξήχθησαν στην δίνη του εμφυλίου πολέμου.

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Θεμιστοκλής Σοφούλης βρισκόταν σε δύσκολη θέση πριν τις εκλογές καθώς πολλοί υπουργοί της κυβέρνησης του είχαν υποβάλλει τη παραίτηση τους. Συν τοις άλλοις, είχαν προηγηθεί σε πανελλαδικό επίπεδο από την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας συνολικά 84.931 συλλήψεις, 31.632 βασανισμοί, 6.671 τραυματισμοί και 1.829 δολοφονίες μελών και στελεχών του Ε.Α.Μ., καθώς και αριστερών πολιτών. Κοιτώντας τα νούμερα αυτά διαπιστώνουμε εύκολα το μέγεθος του τρομοκρατικού κλίματος που είχε καλλιεργηθεί ένα χρόνο μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας.

Οι παρακρατικές ομάδες που δρούσαν ανεξέλεγκτα είχαν φτάσει στο σημείο να επιτεθούν ένοπλοι μέχρι και στον πρώην πρωθυπουργό Παναγιώτη Κανελλόπουλο στο Ρίο Πατρών κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας. Μπροστά σε αυτές τις εξελίξεις, το Κ.Κ.Ε. Αχαΐας άρχισε να οργανώνεται προκειμένου να υπάρξει επαγρύπνηση για ενδεχόμενες συγκρούσεις με παρακρατικές ομάδες. Ένα από τα ηγετικά στελέχη του Κ.Κ.Ε., ο Νίκος Μπελογιάννης είχε αναλάβει το ρόλο της καθοδήγησης του Κ.Κ.Ε. Αχαΐας ως προς το παραπάνω ζήτημα. Ειδικά το Κ.Κ.Ε. Πάτρας αποτελούσε την πιο συγκροτημένη πολιτική οργάνωση στο νομό και επόπτευε το Ε.Α.Μ. Αχαΐας, γεγονός που έπαιξε ρόλο και στην αποχή του Κ.Κ.Ε. από τις εκλογές του 1946²⁶.

Στις εκλογές αυτές εκτός από το Κ.Κ.Ε., απείχαν η Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας (Ε.Λ.Δ.) οι Δημοκρατικοί Αριστεροί και ο Εμμανουήλ Τσουδερός ο οποίος είχε παραιτηθεί από τη θέση του υπουργού συντονισμού της πρώτης κυβέρνησης Σοφούλη. Αντιθέτως, στις εκλογές έλαβαν μέρος το Κόμμα των Φιλελευθέρων, η Εθνική Πολιτική Ένωση που αποτελούσε συνασπισμό κεντρώων κομμάτων με επικεφαλής τον Σοφοκλή Βενιζέλο και ηγετικές προσωπικότητες τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο. Ακόμη, συμμετείχαν η Ηνωμένη Παράταξη των Εθνικοφρόνων με ηγέτη τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη η

²⁶ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 110 - 112

οποία είχε ως βάση το Λαϊκό Κόμμα, η παρακρατική οργάνωση των Χιτών και το Εθνικό Κόμμα με ηγέτη τον Ναπολέον Ζέρβα ιδρυτή της αντιστασιακής οργάνωσης Ε.Δ.Ε.Σ.

Στις 30 Μαρτίου 1946, δηλαδή μια ημέρα προτού διεξαχθούν οι εθνικές εκλογές, η Ηνωμένη Παράταξη των Εθνικοφρόνων δημοσίευσε προκήρυξη η οποία κυκλοφόρησε στη Πάτρα. Μέσω αυτής γινόταν έκκληση στο λαό να ψηφίσει το συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα ώστε να προετοιμάσει το έδαφος για την επαναφορά του βασιλιά Γεωργίου Β'. Προκήρυξη κυκλοφόρησε και η Εθνική Πολιτική Ένωση μέσω της οποίας καλούσε τον *αχαϊκό* λαό να ψηφίσει το εν λόγω κόμμα.

Εν τέλει, οι εκλογές διεξήχθησαν με το εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής, για το οποίο αρχικά είχαν εκφράσει τις αντιρρήσεις τους τόσο ο Γεώργιος Παπανδρέου και ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Όπως και σε όλη την Ελλάδα, έτσι και στην Αχαΐα η εκλογική διαδικασία διεξήχθη υπό την επίβλεψη των Η.Π.Α., της Αγγλίας και της Γαλλίας, δηλαδή των συμμαχικών δυνάμεων της Ελλάδας. Στην Αχαΐα το ποσοστό αποχής έφτασε το 55,73%. Συγχρόνως, πραγματοποιήθηκαν διπλοψηφίες και χρησιμοποιήθηκαν ονόματα πολιτών να έχουν ψηφίσει ενώ στη πραγματικότητα είχαν αποβιώσει.

Η Ηνωμένη Παράταξη των Εθνικοφρόνων κυριάρχησε στο νομό Αχαΐας καθώς εξέλεξε επτά βουλευτές. Συγχρόνως, στις 18 Απριλίου σχηματίστηκε κυβέρνηση με πρωθυπουργό το Κωνσταντίνο Τσαλδάρη ο οποίος ζήτησε να διεξαχθεί δημοψήφισμα για την επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου Β' στην Ελλάδα ²⁷.

Το κλίμα που επικρατούσε στην Αχαΐα κατά τη παραμονή των εκλογών το πρώτο τρίμηνο του 1946, κάθε άλλο παρά ήρεμο ήταν. Δυνάμεις της χωροφυλακής και της αγροφυλακής σε συνεργασία με Χίτες και διλοχίτες υπό την ανοχή της αστυνομίας ασκούσαν τρομοκρατία σε αριστερούς πολίτες. Στη Πάτρα στις 13 Ιανουαρίου 1946 το γραφείο της Ε.Π.Ο.Ν. δέχθηκε πυροβολισμούς. Στο Αίγιο στις 15 Ιανουαρίου του ίδιου έτους ο Ιωάννης Ορφανίδης μέλος παρακρατικής οργάνωσης πυροβόλησε με περίστροφο το μέλος του Ε.Α.Μ. Αιγίου, Ντίνο Αβραμόπουλο.

Ακόμη, στις 13 Ιανουαρίου ο Βασίλης Δριμάλας, μέλος των Χιτών, πυροβόλησε τον Χαρίλαο Θανασούλια στη Κάτω Αχαΐα, ενώ στις 9 Φεβρουαρίου ο

---

²⁷ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 114 - 117

χωροφύλακας Βασίλης Καμπέρος με τον Φώτη Λαμπρόπουλο προσπάθησαν να δολοφονήσουν την οικογένεια του Κωνσταντίνου Καραμπελιά στην ίδια περιοχή²⁸.

Παρόλα αυτά, τη παραμονή των εθνικών εκλογών συνέβη ένα γεγονός το οποίο έμελε να είναι καθοριστικό για την εξέλιξη του εμφυλίου. Συγκεκριμένα, το βράδυ της 30^{ης} Μαρτίου 1946 ομάδα μελών του Ε.Λ.Α.Σ. με καταγωγή από το Λιτόχωρο Πιερίας επιτίθενται στο σταθμό της Χωροφυλακής Λιτόχωρου. Το αποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης ήταν ο θάνατος 13 χωροφυλάκων και 3 αιχμαλώτων οι οποίοι στη συνέχεια αφέθηκαν ελεύθεροι από τους αντάρτες²⁹. Επιπλέον, οι αντάρτες κατάφεραν να πάρουν 4 αυτόματα όπλα, 7 τυφέκια και πλήθος πυρομαχικών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, την εντολή για αυτή την επίθεση φέρεται να την έδωσε ο τότε γενικός γραμματέας του Κ.Κ.Ε. Νίκος Ζαχαριάδης ώστε να δημιουργηθεί ένα καινούριο αντάρτικο στη Μακεδονία.

Το γεγονός αυτό ουσιαστικά αποτελεί την επίσημη έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα Δυο μήνες μετά τη διεξαγωγή των εκλογών, και συγκεκριμένα τον Μάιο του 1946 τα ηγετικά στελέχη του Ε.Α.Μ. Πάτρας παραπέμπονται στο Δικαστήριο Δωσίλογων Πάτρας και καταδικάζονται σε πολυετή φυλάκιση. Παρόλα αυτά αξίζει να παρουσιάσουμε και μια διαφορετική εκδοχή για την έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου η οποία προέρχεται από έναν κάτοικο του Αιγίου, τον Χαράλαμπο Ρούπα.

Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι 38 ημέρες μετά το θάνατο του Θανάση Κλάρα (Άρη Βελουχιώτη) ο οποίος αυτοκτόνησε στις 16 Ιουνίου 1945 στη Μεσούντα Άρτας, στις 24 Ιουλίου 1945 στη περιοχή Ρακίτα Αιγιαλείας μια ομάδα φυγόδικων ανταρτών συγκρούστηκε έντονα με τμήματα του λόχου Εθνοφυλακής. Ο λόχος Εθνοφυλακής βρισκόταν εκεί προκειμένου να βιαιοπραγήσει σε οικογένειες αντιστασιακών στο πλαίσιο των εκκαθαριστικών του επιχειρήσεων. Μάλιστα, τονίζει πως ο επικεφαλής του τμήματος της Εθνοφυλακής έβαλε ως ασπίδα την αδερφή κάποιου αντάρτη ο οποίος στη συνέχεια έπεσε μαχόμενος.

Παρόλα αυτά, οι αντάρτες κατάφεραν να εγκλωβίσουν μια διμοιρία με συνέπεια να τραυματιστεί ένας λοχίας από την αντίπαλη πλευρά. Στη συνέχεια της μαρτυρίας του επιχειρηματολογεί για την άποψη του λέγοντας πως η Πελοπόννησος είχε αποτελέσει από την κατοχή πεδίο σφοδρής αντιπαράθεσης ανάμεσα σε

²⁸ Θ. Χλιάπας, *ό. π.*, σ. 300 - 302

²⁹ Ν. Σακελλαρόπουλος, *Ιστορία της επαρχίας Καλαβρύτων*, Καλάβρυτα 2019, τ. 2, σ. 158

αριστερούς και φιλοβασιλικούς, είχε ερείσματα η βασιλεία και είχαν ιδρυθεί αρκετά Τάγματα Ασφαλείας³⁰.

Μετά λοιπόν από τις εθνικές εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 1946, οι διωγμοί στην Αχαΐα, όπως φυσικά και σε ολόκληρη την Ελλάδα, άρχισαν να εντείνονται περαιτέρω. Στα χωριά των Καλαβρύτων κακοποιήθηκαν αρκετοί πολίτες όπως στη Στρέζοβα όπου τον Απρίλιο του ίδιου έτους ομάδα παρακρατικών από τη Γορτυνία Αρκαδίας μαζί με Χίτες από τη Στρέζοβα, εισήλθαν στο ομώνυμο χωριό των Καλαβρύτων. Εκεί, άρχισαν να συλλαμβάνουν αριστερούς ενώ δεν δίσταζαν να λεηλατούν τα σπίτια τους υφαρπάζοντας οτιδήποτε έβρισκαν μέσα σε αυτά, ακόμη και αμνοερίφια. Μάλιστα, δεν δίσταζαν να τους κακοποιούν άγρια, ενώ η τοπική αστυνομία κώφευε για όλες αυτές τις επαισχυντες πράξεις³¹.

Φυσικά, διώξεις αριστερών πολιτών έλαβαν χώρα και στην περιοχή της Αιγιαλείας. Η μαρτυρία του γραμματέα της νομαρχιακής επιτροπής Ε.Π.Ο.Ν. Αιγίου, Πάνου Σκούρα είναι αποκαλυπτική. Συγκεκριμένα, αναφέρει πως ήταν έτοιμος να ενταχθεί με τους υπόλοιπους αντάρτες στα βουνά προκειμένου να πολεμήσει, όμως στις 13 Αυγούστου 1946 κλήθηκε να παρουσιαστεί στο στρατό. Μάλιστα, τονίζει πως προτού συμβεί αυτό, ο αρχηγός των Χιτών, Γεώργιος Γρίβας είχε περάσει από το Αίγιο για να δώσει εντολή στην τοπική οργάνωση των Χιτών Αιγίου να σκοτώσουν όλους τους αριστερούς στο Αίγιο. Τέλος, τονίζει ότι τον είχαν στείλει τόσο ως φρουρά στην εκλογική διαδικασία του δημοψηφίσματος όσο και εξορία στη Μακρόνησο³².

Το κλίμα διωγμών αυτής της περιόδου εντείνεται και μέσα από τον τοπικό τύπο της Αχαΐας. Πιο συγκεκριμένα, ένας κάτοικος Πατρών με το όνομα Κώστας Ορεινός στέλνει επιστολή στον διευθυντή της τοπικής εφημερίδας «Πελοπόννησος» με τίτλο «Περί τας... αποκαλύψεις των αρχείων του Κ.Κ.Ε. Πάτρας» προκειμένου να στηλιτεύσει κάποια στοιχεία αναφορικά με τα αρχεία του Κ.Κ.Ε. Πάτρας που βγήκαν στη δημοσιότητα. Αρχικά, διαμαρτύρεται για το γεγονός πως ο τοπικός τύπος έχει κατακλυστεί από δελτία πληροφοριών μελών της πολιτοφυλακής του Ε.Α.Μ. σχετικά με τη παρουσία του Ε.Λ.Α.Σ. στη Πάτρα. Μάλιστα, χαρακτηρίζει ως αηδιαστικό ανάγνωσμα αυτά τα δελτία, τα οποία σύμφωνα με τον επιστολογράφο περιλαμβάνουν χυδαία φρασεολογία και χαρακτηρίζονται ως λιβελλογράφημα.

³⁰ Γ. Μόσχος, *Χρόνια της φωτιάς: Ο εμφύλιος στην Αχαΐα – Ηλιδα*, Πάτρα 2001, σ. 17 - 20

³¹ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 31 - 33

³² Γ. Πριόβολος, *Μια αλυσίδα μνήμης: Αχαΐα και Βόρεια Πελοπόννησος (1940 – 1949)*, Αθήνα 2007, σ. 212 - 213

Στη συνέχεια, επιρρίπτοντας ευθύνες και στην Ασφάλεια Πάτρας πως δεν ενήργησε άμεσα τονίζει πως με αυτή της την αδράνεια θίγει την υπόληψη έντιμων οικογενειών της πόλης και δίνει το δικαίωμα να προβληθούν δημόσια οι κομμουνιστικές ιδέες. Μάλιστα, δε διστάζει να χαρακτηρίσει ως «αλητόπαιδα» τα στελέχη της πολιτοφυλακής του Ε.Α.Μ. Στη συνέχεια της επιστολής του θεωρεί συνυπεύθυνη την Ασφάλεια για το αδίκημα της εξύβρισης μέσω αυτών των αρχείων και την επικρίνει λέγοντας πως οφείλει να προστατεύσει την ευπρέπεια και τη δημόσια αιδώς.

Στο τέλος της επιστολής αναφέρει πως πρέπει να παρέμβει ο νομάρχης Αχαΐας και ο υπουργός Δημόσιας Τάξης διότι θεωρεί πως όταν παρεκτρέπονται τα κρατικά όργανα, η κυβέρνηση οφείλει να προστατεύει τους πολίτες που τηρούν πιστά το νόμο. Η παραπάνω επιστολή δείχνει ξεκάθαρα ότι το κλίμα τρομοκρατίας αυτή την περίοδο είναι διάχυτο³³.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1946 διεξήχθη δημοψήφισμα για το αν θα έπρεπε να επιστρέψει ή όχι στην Ελλάδα ο βασιλιάς Γεώργιος Β' ο οποίος είχε φύγει από τη χώρα μαζί με την ελληνική κυβέρνηση τον Απρίλιο του 1941 όταν και καταλήφθηκε η χώρα από τις κατοχικές δυνάμεις. Αξίζει να σημειωθεί πως το δημοψήφισμα ήταν προγραμματισμένο να διεξαχθεί το 1948, όμως παρενέβη η κυβέρνηση της Αγγλίας για να διεξαχθεί νωρίτερα επειδή επιθυμούσε την επάνοδο του Γεωργίου Β', όπως και όλα τα κόμματα της ελληνικής πολιτικής σκηνής. Στο δημοψήφισμα έλαβε μέρος το Ε.Α.Μ., κίνηση που θεωρήθηκε συμβολική ως ένδειξη καλής βούλησης.

Τελικά, κάτω από συνθήκες νοθείας και βίας, ο ελληνικός λαός τάχθηκε υπέρ της επιστροφής του Γεωργίου Β' σε ποσοστό 68%. Αντιθέτως, ένα ποσοστό 32% τάχθηκε υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας. Στο νομό Αχαΐας, ο βασιλιάς έλαβε 38.713 ψήφους και η αβασίλευτη δημοκρατία 10.460 ψήφοι. Οι συνθήκες νοθείας και βίας στην εκλογική διαδικασία του δημοψηφίσματος έπαιξαν καθοριστικό ρόλο σε όλη την Ελλάδα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η δολοφονία ενός αριστερού πολίτη, του Παναγιώτη Σκαρτσίλα και οι τραυματισμοί του Διονύση Νικολάου και του Γιώργου Αλεξανδροπούλου από ομάδα Χιτών στην Κουνινά Αχαΐας³⁴.

³³ Επιστολή του Κώστα Ορεινού., «Περί τα...αποκαλύψεις των αρχείων του Κ.Κ.Ε. Πατρών», στην : *Πελοπόννησος*, αρ. φ. 581, 21.7.1946, σ. 1

³⁴ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 117 - 121

Γενικότερα, αρκετοί αντάρτες και αριστεροί πολίτες είχαν βιώσει διωχθεί σκληρά στην Αχαΐα. Στα Καλάβρυτα, αρκετοί είχαν φυλακιστεί ενώ άλλοι είχαν καταδικαστεί με τη θανατική ποινή. Αντιθέτως, άλλοι είχαν καταφέρει να διαφύγουν μυστικά είτε σε άλλες πόλεις είτε στην Αθήνα όπου εντάχθηκαν σε πολιτικούς φορείς. Όσοι δεν κατάφεραν να φύγουν από τα Καλάβρυτα κρύβονταν σε ένα καταφύγιο στο όρος Χελμός ώστε να μην εντοπιστούν από τη Χωροφυλακή. Στη συνέχεια, συγκρότησαν παράνομες αριστερές οργανώσεις.

Βάσει εγγράφου της Χωροφυλακής, υπήρχε ομάδα οκτώ ατόμων στον Άρμπουνα, πέντε ατόμων στο Λιβάρτζι, έξι ατόμων στο Λεόντιο, είκοσι στα Καλάβρυτα και εξηντατριών ατόμων στα Μαζέϊκα και στα Σουδενά³⁵. Πάντως, η συγκρότηση των πρώτων αντάρτικων ομάδων στη Πελοπόννησο επιτεύχθηκε το φθινόπωρο του 1946, και συγκεκριμένα στα όρη Πάρνωνας, Ταΰγετος και Μαίναλο, τα οποία βρίσκονται στη νότια Πελοπόννησο. Οι συνθήκες υπό τις οποίες ζούσαν ασφαλώς ήταν δύσκολες. Όμως, όσοι κυνηγημένοι αντάρτες βρίσκονταν στην Αρκαδία, ήρθαν σε επαφή με τους αντάρτες της Λακωνίας στο Μαίναλο και δημιούργησαν μια ισχυρή αντάρτικη ομάδα³⁶.

Ενόσω κλιμακώνονταν οι επιθέσεις αυτές, στις 27 Οκτωβρίου 1946 ηγετικά στελέχη του Ε.Α.Μ. – Ε.Λ.Α.Σ., του Κ.Κ.Ε. και αντάρτικων οργανώσεων, συναντήθηκαν στη Τσούκα Τρικάλων που βρίσκεται στα Αντιχ άσια όρη. Εκεί αποφάσισαν τη συνένωση του συνόλου των αντάρτικων ομάδων σε έναν ενιαίο στρατό κάτω από μια κοινή ηγεσία. Ο στρατός αυτός ονομάστηκε «Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας» και είχε αρχηγό τον Μάρκο Βαφειάδη, ο οποίος ήταν ηγετικό στέλεχος του Κ.Κ.Ε. καθώς και αρχηγός της ομάδας μεραρχιών του Ε.Λ.Α.Σ. στη Μακεδονία..

Επιπλέον, μια ημέρα μετά, και συγκεκριμένα στις 28 Οκτωβρίου 1946, ιδρύεται το «Γενικό Αρχηγείο Ανταρτών» το οποίο είχε την ευθύνη να συντονίζει όλε τις ενέργειες και τις δράσεις του Δημοκρατικού Στρατού³⁷.

Από την άλλη πλευρά, από τον Απρίλιο του 1946 το σύνολο των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων αναδιοργανώθηκε σύμφωνα με το σχέδιο «Διάταξις Μάχης 1946» ενόψει του εμφυλίου πολέμου και ονομάστηκε «Εθνικός Στρατός». Το έργο του Εθνικού Στρατού ήταν συνεπικουρούμενο από τις Μονάδες Άμυνας Υπαίθρου

³⁵ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 35 - 37

³⁶ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 39

³⁷ Ν. Σακελλαρόπουλος, *ό. π.*, σ. 158

(Μ.Α.Υ.) οι οποίες περιελάμβαναν όλους τους άνδρες που δεν είχαν επιστρατευτεί και ήταν ικανοί να κρατούν όπλο³⁸.

Φυσικά, όπως θα δούμε, τον Εθνικό Στρατό στήριξαν τόσο η Χωροφυλακή και η Εκκλησία της Ελλάδος όσο και οι ξένες δυνάμεις. Συνεπώς, με δεδομένη και την οργάνωση του Δημοκρατικού Στρατού, οι δυο αντιμαχόμενες πλευρές θα συγκρουστούν σκληρά στην Αχαΐα, όπως θα δούμε και παρακάτω.

---

³⁸ Ανώνυμος αρθρογράφος, <http://www.army.gr/sites/default/files/main1d.pdf>, ημερομηνία προσπέλασης 25.4.2021

Γ' Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1947

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέρθηκαν διεξοδικά όλα τα γεγονότα που συνέβησαν στην Αχαΐα τόσο το 1945 όσο και το 1946. Ιδιαίτερα, η επίθεση των ανταρτών στο σταθμό Χωροφυλακής Λιτόχωρου Πιερίας, οι εκλογές που διεξήχθησαν στις 31 Μαρτίου 1946 και το συνακόλουθο δημοψήφισμα την 1^η Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, ήταν παράγοντες καθοριστικής σημασίας για την εξέλιξη του εμφυλίου όχι μόνο σε όλη τη χώρα, αλλά και στην Αχαΐα.

Παράλληλα, οι σκληρές και βάνανυσες διώξεις που είχαν υποστεί τα μέλη του Ε.Α.Μ.–Ε.Λ.Α.Σ. από τις παρακρατικές ομάδες σε όλη την Αχαΐα, έδωσαν το στίγμα για το πρόκειται να ακολουθήσει τα επόμενα χρόνια. Όπως θα δούμε και παρακάτω, το 1947 που αποτελεί το δεύτερο έτος της εξέλιξης του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα, χαρακτηρίζεται από την σταδιακή κορύφωση των συγκρούσεων ανάμεσα στις δυο πλευρές.

Τόσο ο Δημοκρατικός Στρατός όσο και ο Εθνικός Στρατός αρχίζουν να καταστρώνουν σχέδια για το πώς θα εδραιωθούν στη Πελοπόννησο εξοντώνοντας η μια πλευρά την άλλη. Ιδιαίτερα ο Δημοκρατικός Στρατός παρουσιάστηκε πιο οργανωμένος και έτσι κατάφερε να αποκτήσει γρήγορα μια σημαντική υπεροχή έναντι του αντιπάλου του. Μπροστά σε αυτή την εξέλιξη, ο Εθνικός Στρατός προσπαθεί με κάθε τρόπο να πολεμήσει τους αντάρτες της Αχαΐας και η μάχη της Στρέζοβας που ακολουθεί, φέρνει σε ολομέτωπη σύγκρουση τις δυο πλευρές.

3.1. Η εδραίωση κυριαρχίας του Δημοκρατικού Στρατού στη Βόρεια Πελοπόννησο

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, στις 27 Οκτωβρίου 1946 τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία του Δημοκρατικού Στρατού ο οποίος μέχρι τη λήξη του εμφυλίου έφτασε να αριθμεί στις τάξεις του χιλιάδες μέλη. Ιδιαίτερα στη Πελοπόννησο, ήταν αρκετά ισχυρός.

Αρχικά, αριθμούσε μια δύναμη 250 ανδρών στη Πελοπόννησο και συγκεκριμένα στις περιοχές του Πάρνωνα και του Ταυγέτου. Ο Νίκος Μπελογιάννης, ηγετικό στέλεχος του Κ.Κ.Ε., και ο Ευάγγελος Ρογκάκος, στέλεχος του Ε.Α.Μ. αντίστοιχα, οι οποίοι συγχρόνως ήταν και αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης, ήταν διοικητές αυτής της στρατιωτικής δύναμης. Όμως, τον Δεκέμβριο του 1946 ο Νίκος

Μπελογιάννης πήρε μετάθεση στη Βόρεια Ελλάδα για το Γενικό Αρχηγείο του Δημοκρατικού Στρατού, ενώ ο Ευάγγελος Ρογκάκος ανέλαβε τη θέση του γραμματέα του γραφείου του Κ.Κ.Ε. στη Πελοπόννησο.

Η στρατολόγηση στο Δημοκρατικό Στρατό ήταν σημαντικό ζήτημα διότι υπήρξε καθυστέρηση ως προς αυτό το γεγονός και δεν υπήρχε ευρεία συμμετοχή του λαού. Έπειτα, ένας άλλος λόγος σχετιζόταν με το γεγονός ότι σε πόλεις όπως η Πάτρα και το Αίγιο η κυβέρνηση είχε ακόμη ισχυρά ερείσματα με συνέπεια η στρατολόγηση μελών αρχικά να είναι δύσκολη. Παρόλα αυτά, ο Δημοκρατικός Στρατός κατόρθωσε να εντάξει στο δυναμικό του σε όλη τη Πελοπόννησο περίπου 3.000 μαχητές και μαχήτριες³⁹.

Ως προς τη δομή του, ο Δημοκρατικός Στρατός, εκτός από το Γενικό Αρχηγείο Ανταρτών το οποίο περιελάμβανε τρία επιτελικά γραφεία, βοηθητικές υπηρεσίες το Ανώτατο Πολεμικό Συμβούλιο, οργανώθηκε σε Σχολές Αξιωματικών, Ταξιαρχίες Σαμποτέρ, Μοίρες Πυροβολικού, στο Κλιμάκιο Γενικού Αρχηγείου Νότιας Ελλάδας και σε Μεραρχίες. Τέλος, οργανώθηκε και σε ανεξάρτητα τμήματα στη Κρήτη, στην Ικαρία, στη Λέσβο, στη Σάμο και τη Κεφαλονιά⁴⁰.

Στη Πελοπόννησο υπήρχε η 3^η Μεραρχία όπου διοικητής ήταν ο Στέφανος Γκιουζέλης και πολιτικός επίτροπος ο Ευάγγελος Ρογκάκος. Στην 3^η Μεραρχία υπάγονταν δυο ταξιαρχίες, η 22^η και η 55^η, με διοικητές τον Ιωάννη Σαρρή (Σαρηγιάννης) και τον Θεόδωρο Πρεκεζέ. Συγχρόνως, υπήρχαν τέσσερα αρχηγεία. Συγκεκριμένα, του Πάρωνα με επικεφαλής τον Γεώργιο Αντζακλή, του Ταυγέτου με επικεφαλής τον Κωνσταντίνο Ξυδέα, του Μαινάλου με επικεφαλής τον Δημήτρη Πετρόπουλο και της Αχαϊοήλιδας με επικεφαλής τον Δημήτρη Γιαννακούρα. Ο Κωνσταντίνος Κανελλόπουλος είχε οριστεί επιτελάρχης της 3^{ης} Μεραρχίας, ο Κωνσταντίνος Μπασακίδης προϊστάμενος του πρώτου επιτελικού γραφείου ενώ ο Λυκούργος Γιαννούκος προϊστάμενος του δεύτερου επιτελικού γραφείου.

Διευθυντής υπηρεσιών είχε οριστεί ο Γεώργιος Αρετάκης και διοικητές των ταγμάτων στις δυο ταξιαρχίες, ο Αρίστος Καμαρινός, ο Ηλίας Καλαρίτης, ο Νίκος Πολυκράτης, ο Αλέξης Τσουκόπουλος, ο Δημήτρης Μπουραζάνης και ο Κωνσταντίνος Βρεττάκος. Ακόμη, δημιουργήθηκε η Επιμελητεία του Αντάρτη με επικεφαλής τον ταγματάρχη Ιωάννη Παπαδόπουλο ώστε να βοηθήσει στη

³⁹ Β. Λάζαρης, *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα*, Αθήνα 2006, σ. 179

⁴⁰ Ανώνυμος αρθρογράφος, <https://ethniki-antistasi-dse.gr/odse.html>, ημερομηνία προσέλασης 26.4.2021

συγκέντρωση φαρμάκων, τροφίμων και ιματισμού για τους αντάρτες. Τέλος, συγκροτήθηκε η Λαϊκή Πολιτοφυλακή με διοικητή Πελοποννήσου τον αντισυνταγματάρχη Ηλία Κιαπέ και επικεφαλής στην Αχαΐα τον Ανδρέα Καραθανάση ενώ αντιπρόσωπος της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης στην Αχαΐα για την οποία θα αναφερθούμε παρακάτω, ορίστηκε ο Κωνσταντίνος Βουρδέρης.

Σε όσες περιοχές απελευθερώθηκαν από τους αντάρτες λειτούργησαν άμεσα τα όργανα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσω εκλογών την ευθύνη των οποίων ανέλαβαν εκκλησιαστικά συμβούλια. Στις περιοχές που ήταν υπό τον έλεγχο των ανταρτών, όπως στην Κουνινά Αχαΐας, υπήρχαν τριμελή πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια για απλές υποθέσεις, ενώ υπήρχαν και στρατοδικεία στις έδρες των τεσσάρων Αρχηγείων.

Τα στρατοδικεία αυτά αποτελούνταν από έναν πρόεδρο, δυο δικαστές, έναν λαϊκό επίτροπο και έναν γραμματέα. Τα στρατοδικεία εκδίκαζαν είτε πλημμελήματα είτε κακουργήματα όπως παραβιάσεις των ελευθεριών του ατόμου, καθώς και αδικήματα όπως αυτό της κατασκοπίας. Επιπλέον υπήρχαν και οι Επιτροπές Διαφώτισης οι οποίες συνέτασσαν το περιοδικό «Δημοκρατικός Στρατός» με σκοπό να εμφυσήσει το αγωνιστικό πνεύμα⁴¹. Στη Πελοπόννησο, επικεφαλής της Επιτροπής Διαφώτισης ήταν ο δημοσιογράφος Αντώνης Δημόπουλος ο οποίος συνέτασσε την εφημερίδα του Δημοκρατικού Στρατού στη Πελοπόννησο με τίτλο «Ο Μωριάς» με σκοπό να ενημερώνει για τις ενέργειες των ανταρτών στην Αχαΐα και την Ηλεία⁴².

Επιπλέον, το ίδιο διάστημα συγκροτήθηκαν και οι ομάδες Πολιτικών Επιτροπών Πόλεων, αν και ουσιαστικά ξεκίνησαν να λειτουργούν από τον Μάιο του 1948. Οι ομάδες αυτές βρίσκονταν σε πόλεις της Πελοποννήσου με μεγάλο πληθυσμό και αποσκοπούσαν σε ενέργειες πολιτικού και στρατιωτικού περιεχομένου στις περιοχές που ήλεγχαν οι κυβερνητικές δυνάμεις. Το αντικείμενο αυτών των ομάδων ήταν η συγκέντρωση πληροφοριών και η μεταβίβαση τους στους αντάρτες ώστε να προκληθεί κάποια δολιοφθορά. Στη Πάτρα πολιτικός επίτροπος των συγκεκριμένων ομάδων ήταν ο Άγγελος Τσάλτσας⁴³.

Το ζήτημα της ανάπτυξης του Δημοκρατικού Στρατού στη Πελοπόννησο ήταν ένα δύσκολο εγχείρημα. Καταρχάς, η Πελοπόννησος αποτελούσε προπύργιο του

⁴¹ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 179 - 180

⁴² Γ. Μόσχος, *Χρόνια της φωτιάς: Ο εμφύλιος στην Αχαΐα – Ηλιδα*, Πάτρα 2001, σ. 39

⁴³ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 37

παλιού πολιτικού συστήματος και ήταν φιλοβασιλική. Έπειτα, η τρομοκρατία που άσκησαν οι παρακρατικές ομάδες σε δημοκρατικούς πολίτες ώθησε πολλούς από αυτούς να φύγουν για την Αθήνα. Παρόλα αυτά, ο Δημοκρατικός Στρατός κατόρθωσε να αποκτήσει ερείσματα στη Πελοπόννησο χρησιμοποιώντας σωστή τακτική και στρατηγική, αιφνιδίαζε άμεσα την αντίπαλη πλευρά στήνοντας πολλές ενέδρες, ενώ τα μέλη του ανέπτυξαν φιλικές σχέσεις με τον κόσμο.

Ως προς το ζήτημα της στρατολόγησης που προαναφέρθηκε, ένα γεγονός που έλαβε χώρα στη Σπάρτη έμελλε να αποβεί χρήσιμο για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος. Στην ομώνυμη πόλη στις 13 Φεβρουαρίου 1947, ομάδα 150 ανταρτών από τη Κεντρική και τη Νότια Πελοπόννησο έχοντας αρχηγούς τον Πρεκεζέ και τον Κονταλώνη κατέλαβε τις φυλακές της πόλης και απελευθέρωσε 240 πολιτικούς κρατούμενους με σκοπό την άμεση ένταξη τους στους κόλπους του Δημοκρατικού Στρατού. Το γεγονός αυτό ενόχλησε αρκετά την κυβέρνηση και την χωροφυλακή. Μάλιστα, ο διοικητής της χωροφυλακής Κωνσταντίνος Κατσαμπής ενημέρωσε την διεύθυνση της αστυνομίας της Πάτρας μέσω εγγράφου του, για την ύπαρξη τμήματος ανταρτών στο όρος Παναχαϊκό αποτελούμενο από 200 άτομα έχοντας επικεφαλής τον Νίκο Πολυκράτη, τον Ιωάννη Κατσικόπουλο και τον Ζαχαριά.

Ο διοικητής της χωροφυλακής Κατσαμπής εξέφραζε την ανησυχία του για μια πιθανή επίθεση των ανταρτών εντός της Πάτρας και γι' αυτό το λόγο τόνιζε την ανάγκη εκκαθάρισης της πόλης από ύποπτα άτομα που είτε ήταν αντάρτες είτε τους μετέφεραν πληροφορίες. Με δεδομένο ότι ήδη από το 1946 είχαν συλληφθεί εκατοντάδες αριστεροί πολίτες της Πάτρας, ήταν σχετικά δύσκολο να εκδηλωθεί επίθεση ανταρτών εναντίον των κυβερνητικών δυνάμεων ή της χωροφυλακής.

Για το λόγο αυτό εντάχθηκαν και ελάχιστα άτομα από την Πάτρα εντάχθηκαν στο Δημοκρατικό Στρατό. Ενδεικτικά αναφέρονται η Γεωργία Πέττα, η Αγλαΐα Ρουφίνη, η Αγγελική Ρουφίνη, ο Άγγελος Ασημακόπουλος, ο Κωνσταντίνος Βουρδέρης, ο Ιωάννης Βούρτσης, ο Γεώργιος Γεράνιος, ο Γεώργιος Γεννηματάς, ο Άγγελος Γκορίνης, ο Γεώργιος Κραβαριώτης, ο Κωνσταντίνος Μάρκου, ο Φώτης Μπαρής, ο Γεώργιος Μασσαράς, ο Αλέκος Παπαστεριόπουλος, ο Σπήλιος Ροκανάς και ο Νίκος Πολυκράτης⁴⁴.

---

⁴⁴ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 181 - 183

Αφού αναλύθηκε εκτενώς η δομή και η ανάπτυξη του Δημοκρατικού Στρατού στη Πελοπόννησο, είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι το 1947 γίνεται προσπάθεια να συγκροτηθεί η πρώτη αντάρτικη ομάδα στο νομό Αχαΐας.

Πρέπει αρχικά να επισημανθεί ότι η ομάδα αυτή, προερχόμενη από τη Πάτρα, αποφάσισε να βγει στα ορεινά χωριά της Αχαΐας τον Σεπτέμβριο του 1946 και αποσκοπούσε να αποτελέσει τον πρώτο πυρήνα ανταρτών στη Πελοπόννησο. Επικεφαλής της ομάδας ήταν ένας καπετάνιος του Ε.Λ.Α.Σ. από το 12^ο Σύνταγμα, ο Πάνος Κοντόγκονας. Οι κάτοικοι των χωριών της Αχαΐας δεν τους στήριζαν, ενώ συγκρούστηκαν και με ομάδα Χιτών με συνέπεια ορισμένοι να χάσουν τη ζωή τους ενώ άλλοι είτε αιχμαλωτίστηκαν είτε επέστρεψαν στη Πάτρα.

Τελικά, έμειναν 7 άτομα στην αντάρτικη ομάδα και κατευθύνθηκαν προς το Μαίναλο με σκοπό να ενταχθούν στο εν λόγω αρχηγείο. Έτσι, στις 16 Ιανουαρίου 1947, αφού πέρασαν τα σύνορα της Αχαΐας, έφτασαν στη Γλανιτσά Γορτυνίας. Εκεί φιλοξενήθηκαν από έναν κάτοικο του χωριού ο οποίος τους υποσχέθηκε ότι θα τους σίτιζε. Όμως, πήγε στη Στρέζοβα Αχαΐας και ειδοποίησε την αστυνομία με αποτέλεσμα στις 17 Ιανουαρίου 1947 να φτάσουν στη Γλανιτσά χωροφύλακες και ομάδα Χιτών.

Μετά από πολύωρη συμπλοκή, σκοτώθηκαν τρεις αντάρτες τους οποίους αποκεφάλισαν οι χωροφύλακες και οι Χίτες. Από τους υπόλοιπους, οι δυο έχασαν τη ζωή τους αργότερα παρότι κατάφεραν να ξεφύγουν ενώ οι άλλοι δυο ενσωματώθηκαν στο αρχηγείο Ταυγέτου⁴⁵.

3.2. Η πρώτη μάχη της Στρέζοβας

Οι αντάρτες, παρά τις δυσκολίες που συναντούσαν ως προς την συγκρότηση οργανωμένων ομάδων, σταδιακά κατόρθωσαν να επεκταθούν στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων. Έτσι, κατά τους πρώτους μήνες του 1947 εμφανίζονται στους πρόποδες του όρους Χελμού στη περιοχή Γκούρα και στο χωριό Στρέζοβα, το οποίο σήμερα έχει την ονομασία Δάφνη Αχαΐας. Ιδιαίτερα στη Στρέζοβα, στις 22 Ιανουαρίου 1947 σημειώθηκε μια ένοπλη επίθεση από τη πλευρά των ανταρτών δίχως όμως να καταληφθεί η εν λόγω περιοχή.

⁴⁵ Δ. Παλαιοιολόγπουλος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην επαρχία Καλαβρύτων (1946 – 1949)*, Αθήνα 2001, σ. 40 - 41

Παράλληλα, στις 24 Ιανουαρίου του ίδιου έτους αναλαμβάνει τον πρωθυπουργικό θώκο ο Δημήτριος Μάξιμος. Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης τοποθετείται ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, ενώ το υπουργείο Στρατιωτικών αναλαμβάνει ο Σοφοκλής Βενιζέλος και το υπουργείο Δημοσίας Τάξης ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Παρόλα αυτά η νέα κυβέρνηση δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει τα όσα συνέβαιναν στη Πελοπόννησο. Έτσι, την άνοιξη του 1947 ιδρύεται το «Αρχηγείο Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου» αφού προηγήθηκε σύσκεψη των στελεχών του Δημοκρατικού Στρατού. Επικεφαλής του αρχηγείου τίθενται ο Κώστας Μπασακίδης ως στρατιωτικός υπεύθυνος και ο Ευάγγελος Ρογκάκος ως πολιτικός υπεύθυνος.

Λίγους μήνες μετά, και συγκεκριμένα στις 10 Ιουλίου 1947, σημειώθηκε σύγκρουση ανάμεσα σε δυνάμεις της χωροφυλακής και σε τμήμα των ανταρτών που κατευθυνόταν από τον Χελμό προς το Μαίναλο. Αποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης ήταν να χάσουν την ζωή τους 14 χωροφύλακες και οι υπόλοιποι διέφυγαν προς άγνωστη κατεύθυνση. Από την άλλη, οι αντάρτες είχαν λιγότερες απώλειες όμως κατάφεραν να πάρουν πλήθος λαφύρων.

Τον ίδιο μήνα η Στρέζοβα θα μεταβληθεί σε πεδίο μάχης ανάμεσα στους αντάρτες και τις δυνάμεις της χωροφυλακής. Το αρχηγείο Μαινάλου ανέλαβε να στείλει δυο λόχους με επικεφαλής τον Σαρηγιάννη και τον Σταθάκη, επικεφαλής της διμοιρίας τέθηκαν ο Μπελάς, ο Πέρδικας, ο Κουτρουλάκης, ο Ντουνιάς, ο Σωτήρης και ο Δουμουλάκης ενώ στους λόχους εντάχθηκε και ο αντάρτης Σφακιανός. Στις 11 Ιουλίου έφτασαν στη Γλανιτσά υπό άκρα μυστικότητα. Όμως, στη Στρέζοβα η τοπική χωροφυλακή και 12 άνδρες των Μονάδων Ασφάλειας Υπαίθρου (Μ.Α.Υ.) για τον ρόλο των οποίων θα αναφερθούμε παρακάτω, πληροφορήθηκαν αυτό το γεγονός.

Ας σημειωθεί ότι οι άνδρες των Μ.Α.Υ. στάλθηκαν από την ευρύτερη περιοχή της Αιγιαλείας με σκοπό να ενισχύσουν τις δυνάμεις της χωροφυλακής. Στο έργο της χωροφυλακής και των μονάδων των Μ.Α.Υ. συνέδραμαν και 50 ένοπλοι μαχητές των Χι⁴⁶.

Στις 13 Ιουλίου τέσσερις διμοιρίες ανταρτών ξεκινούν την επίθεση από λόφους που βρίσκονταν γύρω από τη Στρέζοβα. Ο Μπελάς, ο Πέρδικας, ο Δουμουλάκης και ο Ντουνιάς ήταν επικεφαλής των ανταρτών. Οι χωροφύλακες και οι Χίτες τράπηκαν άμεσα σε φυγή όταν τους είδαν να εισέρχονται στη Στρέζοβα και

⁴⁶ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 42 - 43

έμειναν μόνο οι άνδρες των Μ.Α.Υ. να τους αντιμετωπίσουν. Η σύγκρουση ήταν σφοδρή με αποτέλεσμα να σκοτωθούν εννιά άνδρες των Μ.Α.Υ. και οι υπόλοιποι τρεις να τραυματιστούν. Οι αντάρτες δεν είχαν κάποια απώλεια και πήραν πυρομαχικά, οπλισμό, έναν όλμο, ένα μεγάλο πολυβόλο, ρουχισμό και τρόφιμα, ενώ έκαψαν και δυο σπίτια Χιτών.

Αφού οι αντάρτες αποχώρησαν από τη Στρέζοβα, κατευθύνθηκαν προς τη περιοχή της Γορτυνίας στην Αρκαδία. Συγχρόνως, τμήματα της χωροφυλακής και των Χιτών από τα Μαζέικα και το Σοποτό εγκαταστάθηκαν στη Στρέζοβα για να αντιμετωπίσουν μελλοντική επίθεση των ανταρτών⁴⁷.

Το φθινόπωρο του 1947 δημιουργούνται δυο νέα αρχηγεία στο Δημοκρατικό Στρατό, του Ερυμάνθου και του Χελμού τα οποία βρίσκονται στην Αχαΐα. Το αρχηγείο Ερυμάνθου είχε επικεφαλής τον Κώστα Βρεττάκο, αλλά μετά τη θέση του ανέλαβε ο Κώστας Μπασακίδης. Στο αρχηγείο Χελμού επικεφαλής τέθηκε ο Μανώλης Σταθάκης. Κοινό χαρακτηριστικό των δυο νέων αρχηγείων ήταν ότι τα στελέχη τους προέρχονταν από τα αρχηγεία του Ταυγέτου, του Μαινάλου και του Πάρνωνα, διότι οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού στην Αχαΐα ήταν λίγες ώστε να στελεχώσουν τα νέα αρχηγεία. Επίσης, τα νέα αρχηγεία περιελάμβαναν στις τάξεις τους διμοιρίες και λόχους.

Η δημιουργία των δυο νέων αρχηγείων είχε ως αποτέλεσμα όλα τα χωριά των Καλαβρύτων, με εξαίρεση την πόλη των Καλαβρύτων, τα Μαζέικα και την Κέρτεζη που ήταν έντονη ακόμη η παρουσία αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων, να βρίσκονται υπό την εποπτεία των ανταρτών. Σε χωριά όπως το Σοποτό, το Λιβάρτζι και την Κάτω Βλασία, οι αντάρτες δίχως να συναντήσουν αντίσταση, καταλάμβαναν σταθμούς της χωροφυλακής και σε κάποιες περιπτώσεις αιχμαλώτιζαν χωροφύλακες.

Προκειμένου όμως να έχουν τον έλεγχο τους τα Καλάβρυτα και τα Μαζέικα, προέβιαν σε ελέγχους των υπεραστικών λεωφορείων των γραμμών Πάτρας – Καλάβρυτα και Πάτρας – Μαζέικα, αλλά και στον οδοντωτό σιδηρόδρομο που ξεκινούσε από το Διακοπτό προς τα Καλάβρυτα. Στους ελέγχους αυτούς έψαχναν για χωροφύλακες ή στρατιώτες. Μάλιστα, μια φορά στην επαρχιακή οδό Πατρών – Καλαβρύτων στο ύψος της Βλασίας, μια ομάδα ανταρτών σταμάτησε για έλεγχο το

⁴⁷ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 43 - 44

δρομολόγιο Πάτρα – Μαζείικα και αφού εντόπισαν έναν χωροφύλακα τον αιχμαλώτισαν.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού αρχίζουν να εδραιώνονται στην ορεινή Αχαΐα συνεπικουρούμενες σε σημαντικό βαθμό από τα αρχηγεία του Ερυμάνθου και του Χελμού⁴⁸.

3.3. Το σχέδιο της κυβέρνησης για την εκδίωξη των ανταρτών της Αχαΐας

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1947 τη διακυβέρνηση της χώρας αναλαμβάνει ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, ενώ αντιπρόεδρος της κυβέρνησης ορίζεται ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης και υπουργός Δημόσιας Τάξης ο Κωνσταντίνος Ρέντης. Συγχρόνως, τον Νοέμβριο του 1947 η Πελοπόννησος υπάγεται πλέον στο υπουργείο Στρατιωτικών και όχι στο υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Συνεπώς, ο υποστράτηγος Χρήστος Μαντάς τοποθετείται στρατιωτικός διοικητής Πελοποννήσου, σε μια προσπάθεια να εξουδετερώσει το αντάρτικο κίνημα στη Πελοπόννησο.

Κατ' αυτό τον τρόπο η κυβέρνηση Σοφούλη δημιουργεί την Μ.Α.Υ. (Μονάδες Ασφάλειας Υπαίθρου) η οποία αποτελεί έμμισθη παρακρατική οργάνωση και βρισκόταν στην Πελοπόννησο. Φορούσαν στρατιωτικά ρούχα και συγκεντρώνονταν σε κωμοπόλεις καθώς εκεί υπήρχε αστυνομική και στρατιωτική παρουσία. Ο ρόλος τους ήταν να κακοποιούν άμαχους πολίτες και να ληστεύουν την περιουσία τους.

Έπειτα, άλλη παρακρατική ομάδα ήταν τα λεγόμενα «αποσπάσματα», δηλαδή συμμορίες νομιμοποιημένες από το κράτος όπου δρούσαν στη Βόρεια και Κεντρική Πελοπόννησο. Ο ρόλος τους ήταν να τρομοκρατούν πολίτες αριστερών πεποιθήσεων. Οι πιο γνωστές ήταν το απόσπασμα του Ζάρα που δρούσε στην Ηλεία και την Αρκαδία και το απόσπασμα του Ζήρια στην Κορινθία και τα Καλάβρυτα.

Ακόμη, δημιουργήθηκαν και τα Τάγματα Εθνοφρουράς τα οποία περιελάμβαναν έφεδρους στρατιώτες. Ήταν 20 συνολικά τα τάγματα όπου το καθένα είχε την έδρα του σε κάθε νομό της Πελοποννήσου. Παρόλα αυτά, δεν ήταν αξιόμαχο τμήμα διότι οι περισσότεροι στρατιώτες ήταν μεγάλοι ηλικιακά⁴⁹.

Εκτός όμως από τη δημιουργία των προαναφερθεισών παρακρατικών ομάδων, αξίζει να αναφερθεί και ο ρόλος του τοπικού τύπου της Αχαΐας αυτή τη

⁴⁸ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 45 - 47

⁴⁹ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 49 - 51

περίοδο ο οποίος αποτυπώνει τις εντάσεις που επικρατούν ανάμεσα σε κομμουνιστές και παρακρατικούς. Επιπλέον, συνεχίζει να καλλιεργεί κλίμα καχυποψίας απέναντι σε πολίτες αριστερών πεποιθήσεων.

Πιο συγκεκριμένα, η εφημερίδα «Νεολόγος Πατρών» σε ρεπορτάζ της αναφέρεται σε ένα συμβάν που έλαβε χώρα στις 16 Νοεμβρίου 1947. Μέλη της Οργάνωσης Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών (Ο.Π.Λ.Α.) η οποία υπαγόταν στο Ε.Α.Μ., αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον διοικητή του τμήματος Ασφάλειας Πάτρας, Χρήστο Τσάμη. Ο διοικητής της Ασφαλείας καθώς κατευθυνόταν προς το σπίτι του στην οδό Καποδιστρίου στις 12.30 π.μ., διέκρινε μια σκιά ενός άγνωστου άνδρα στην οδό Μεσολογγίου η οποία τέμνει την οδό Καποδιστρίου. Ο άγνωστος αυτός άνδρας τον πυροβολεί ξαφνικά με περίστροφο δίχως να τον τραυματίσει και ο Χρήστος Τσάμης ανταποδίδει με το δικό του όπλο και αρχίζει να τον καταδιώκει αλλά ο άγνωστος αυτός άνδρας κατάφερε να ξεφύγει.

Το ρεπορτάζ της εφημερίδας σχετίζει το γεγονός αυτό με έναν παράνομο μηχανισμό που είχε δημιουργήσει το Κ.Κ.Ε. έπειτα από απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής της 3^{ης} Ολομέλειας του κόμματος. Σύμφωνα με την εφημερίδα ο μηχανισμός αυτός όταν θα εφαρμοζόταν, περιελάμβανε δολιοφθορές, δολοφονίες και στρατολογήσεις νέων μελών στο Κ.Κ.Ε. Πάτρας. Επιπλέον, επισημαίνει και την άφιξη στελέχους του Κ.Κ.Ε. στην Πάτρα προκειμένου να δώσει κατευθυντήριες οδηγίες στο τοπικό Κ.Κ.Ε. για την εφαρμογή αυτού του μηχανισμού.

Στη συνέχεια, αναφέρεται ότι υπάρχει κίνδυνος να εκτελεστούν αρκετοί αξιωματικοί της αστυνομίας της Πάτρας από μέλη του Κ.Κ.Ε. Πάτρας. Τέλος, τονίζεται ότι μετά την δολοφονική απόπειρα του διοικητή Ασφαλείας συνελήφθησαν 100 άτομα για να εντοπιστεί ο ένοχος, προκειμένου με αυτό τον τρόπο να εξαλειφθούν τα σχέδια των κομμουνιστών⁵⁰

3.4. Η δεύτερη μάχη της Στρέζοβας

Στις 2 Νοεμβρίου 1947 η Στρέζοβα μετατρέπεται για δεύτερη φορά σε πεδίο μάχης. Την επίθεση των ανταρτών συντόνισε το αρχηγείο Μαινάλου, με τη μόνη διαφορά πως τώρα υπήρχαν δυο διμοιρίες ανταρτών, και όχι τέσσερις. Επικεφαλής των διμοιριών τέθηκαν ο Πέρδικας και ο Κουτρουλάκης αντίστοιχα. Το σχέδιο της

⁵⁰ Ανυπόγραφο άρθρο, «Δολοφονική απόπειρα κατά του αστυνόμου κ. Χρήστου Τσάμη, ενεργήθησαν περί τας 100 συλλήψεις, σχέδια κομμουνιστών δι' ανάπτυξιν δράσεως εν Πάτραις, η αστυνομία εν πλήρει γνώσει», στον : *Νεολόγος Πατρών*, αρ. φ. 1012, 16.11.1947, σ. 1

επίθεσης προέβλεπε ότι η ομάδα του αντάρτη Μπελά θα χτυπούσε το φυλάκιο που βρισκόταν στο νεκροταφείο, ο Πέρδικας με δυο ομάδες ανταρτών θα χτυπούσε το φυλάκιο στη θέση Αλώνια της Στρέζοβας ενώ ο Κουτρουλάκης με άλλες δυο ομάδες θα χτυπούσαν το αστυνομικό τμήμα το οποίο βρισκόταν σε κεντρικό σημείο της Στρέζοβας.

Οι χωροφύλακες που ήταν πλέον εγκατεστημένοι στη Στρέζοβα, αντιλήφθηκαν άμεσα τις κινήσεις των ανταρτών και κατευθύνθηκαν προς τα Μαζέϊκα καθώς άκουσαν πυροβολισμούς στο νεκροταφείο του χωριού έπειτα από συμπλοκή. Το αποτέλεσμα της μάχης ήταν να χάσουν τη ζωή τους τρεις χωροφύλακες και έτσι η Στρέζοβα πέρασε υπό την πλήρη εποπτεία των ανταρτών.

Μετά από αυτό το γεγονός, το αντάρτικο κίνημα άρχισε να διευρύνεται στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων καθώς στις τάξεις του άρχισαν να εντάσσονται εθελοντικά αρκετοί νέοι. Μεταξύ αυτών ήταν και τρεις μαθητές από το γυμνάσιο των Μαζέϊκων οι οποίοι αποτέλεσαν τους πρώτους μαθητές της ευρύτερης περιοχής που εντάχθηκαν. Πρόκειται για τον Ντίνο Λαζανά, τον Θανάση Κλαδούχο και τον Αντρέα Βασιλακόπουλο, η καταγωγή των οποίων ήταν από τη Στρέζοβα. Συνολικά, μέχρι το τέλος του 1947 έως τις αρχές του 1948 είχαν ενταχθεί εθελοντικά στο Δημοκρατικό Στρατό περισσότεροι από 100 νέοι.

Κατ' αυτό τον τρόπο, ο Δημοκρατικός Στρατός αρχίζει να εδραιώνεται σε σημαντικό βαθμό στην ορεινή Αχαΐα στα τέλη του 1947, εκτός από τα Καλάβρυτα, τα Μαζέϊκα και την Κέρτεζη όπου υπήρχε έντονη αστυνομική και στρατιωτική παρουσία όπως προαναφέρθηκε. Από την άλλη πλευρά, οι παρακρατικές οργανώσεις που προαναφέρθηκαν, μπορεί να συνέδραμαν στο έργο του Εθνικού Στρατού και των κυβερνητικών δυνάμεων, σε καμία περίπτωση όμως δεν κατάφεραν να έχουν αριθμητική υπεροχή έναντι των αντάρτικων ομάδων του Δημοκρατικού Στρατού⁵¹.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στις 23 Δεκεμβρίου 1947 και ενώ οι εμφύλιες συρράξεις συνεχίζονται όχι μόνο στην Αχαΐα, αλλά και σε ολόκληρη την χώρα, δημιουργείται η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση». Πρόκειται για ένα γεγονός που ενθάρρυνε ιδιαίτερα τον Δημοκρατικό Στρατό στη προσπάθεια του να επικρατήσει στον Εμφύλιο Πόλεμο.

Τη θέση του πρωθυπουργού ανέλαβε ο Μάρκος Βαφειάδης, ηγετικό στέλεχος του Κ.Κ.Ε. Η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση» δεν αναγνωρίστηκε

⁵¹ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 55 – 57

από κανένα ξένο κράτος, καθώς αναγνώριζαν μόνο την εκλεγμένη από τον λαό κυβέρνηση. Επιπλέον, δεν την δέχτηκε ούτε η Κομμουνιστική Διεθνής (Κομιντέρν) που ήταν τότε εγκατεστημένη στη Βουλγαρία και ο ρόλος της ήταν ο συντονισμός της λειτουργίας όλων των κομμουνιστικών κινημάτων διεθνώς⁵².

Όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, η δημιουργία της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» ήταν ένα γεγονός που δεν άρεσε ιδιαίτερα στη κυβέρνηση Σοφούλη, με αποτέλεσμα να ξεκινήσει σε όλη τη χώρα, ένα νέο κλίμα αντικομμουνιστικής εκστρατείας. Στην Αχαΐα η εκστρατεία αυτή έλαβε μεγάλες διαστάσεις.

---

⁵² C. M. Woodhouse, *Η ιστορία ενός λαού, Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα*, Αθήνα 2008, σ. 321

Δ' Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1948

Στο προηγούμενο κεφάλαιο είδαμε ότι ο Δημοκρατικός Στρατός κατόρθωσε άμεσα να κυριαρχήσει στην Αχαΐα και να δημιουργήσει ένα ισχυρό αντάρτικο κίνημα. Στον αντίποδα αυτών των εξελίξεων, η κυβέρνηση θορυβήθηκε έντονα και οι παρακρατικές οργανώσεις αποτέλεσαν το αντίπαλο δέος των αντάρτικων ομάδων.

Όμως, το 1948 τα δεδομένα στην εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα αλλάζουν ραγδαία. Πρόκειται ουσιαστικά για το πιο καθοριστικό και κρίσιμο έτος του Εμφυλίου Πολέμου σε ολόκληρη την χώρα. Οι μάχες και οι συγκρούσεις ανάμεσα στις δυο αντιμαχόμενες πλευρές αφήνουν έντονο το στίγμα τους κατά τη διάρκεια αυτής της χρονιάς. Ιδιαίτερα στην Αχαΐα, οι μάχες είναι αρκετές και σημειώνονται σε κωμοπόλεις και χωριά της αχαϊκής υπαίθρου.

Το ηθικό του Δημοκρατικού Στρατού παραμένει ακμαίο και όπως θα δούμε και παρακάτω μέχρι και το καλοκαίρι του 1948 κυριαρχεί πλήρως στην Αχαΐα. Από εκεί και έπειτα όμως η πλάστιγγα θα αρχίσει να γέρνει υπέρ του Εθνικού Στρατού. Επιπροσθέτως, το κλίμα τρομοκρατίας από παραστρατιωτικές οργανώσεις προς αριστερούς πολίτες συνεχίζεται με αμείωτη ένταση.

Συνεπώς, το έτος 1948 αποτελεί την κορύφωση του Εμφυλίου Πολέμου και η Αχαΐα μετατρέπεται καθημερινά σε ένα πεδίο μάχης όπου τα θύματα και οι τραυματίες είναι χιλιάδες.

4.1. Η συνέχιση των προσπαθειών της κυβέρνησης για την εξάλειψη του αντάρτικου κινήματος

Καθώς αναπτυσσόταν με γοργούς ρυθμούς το αντάρτικο κίνημα στη Πελοπόννησο και ο Δημοκρατικός Στρατός προέλαυνε συνεχώς, η κυβέρνηση Σοφούλη βρισκόταν σε δυσχερή θέση. Το γεγονός αυτό είχε θορυβήσει έντονα και τις Η.Π.Α. καθώς δεν επιθυμούσαν σε καμία περίπτωση την επικράτηση του Δημοκρατικού Στρατού. Για τον λόγο αυτό αποφάσισαν να στείλουν στην Ελλάδα στις 24 Φεβρουαρίου 1948 τον στρατηγό Τζέιμς Βαν Φλίτ ο οποίος θα είχε τη θέση του ανώτατου στρατιωτικού τοποτηρητή.

Ουσιαστικά, ο Βαν Φλίτ ανέλαβε εν λευκώ όλο τον συντονισμό του ελληνικού στρατού καθώς τροποποίησε όλο τον στρατηγικό σχεδιασμό του στρατού

ενώ προχώρησε και στη δημιουργία ενός νέου σώματος, των δημοσυντήρητων εθελοντικών στρατιωτικών τμημάτων. Τα τμήματα αυτά δημιουργήθηκαν με σκοπό να εγκατασταθούν στη Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού. Υπεύθυνες για τον ρουχισμό και την σίτιση των δημοσυντήρητων τμημάτων ήταν οι κατά τόπους αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές, ενώ για τον εξοπλισμό τους φρόντιζε το Γενικό Επιτελείο Στρατού.

Στα πρότυπα των τμημάτων αυτών, στην Αχαΐα συστάθηκε το δημοσυντήρητο τάγμα Πατρών διοικητής του οποίου τέθηκε ο αντισυνταγματάρχης Άγγελος Κέντρος και η διλοχία Αιγίου με διοικητή τον ταγματάρχη Χατζηδάκη αντίστοιχα. Ως προς τον οπλισμό τους, τα δυο νέα αυτά τμήματα χρησιμοποιούσαν τυφέκια παλιού τύπου προερχόμενα από την Ιταλία και την Γερμανία. Το δημοσυντήρητο τάγμα Πατρών αποτελούταν από 130 άνδρες, ενώ η διλοχία Αιγίου από 125, εκ των οποίων 85 άνδρες θα φρουρούν το Αίγιο μαζί με 40 χωροφύλακες, 30 άνδρες την Χαλανδρίτσα και 10 άνδρες την Κάτω Αχαΐα.

Ο φόβος των τοπικών αρχών για ένα ενδεχόμενο χτύπημα των ανταρτών στην Αχαΐα, ήταν διάχυτος. Ενδεικτικές είναι οι εκκλήσεις από τις αρχές του 1948, τόσο του νομάρχη Αχαΐας, Νικολάου Δουδουμούπουλου όσο και του δημάρχου Πατρέων, Θεόδωρου Ζαφειρόπουλου, προς την κυβέρνηση. Αμφότεροι, ζητούσαν περαιτέρω παρουσία στρατιωτικών τμημάτων στο νομό και κοινή διοίκηση των αστυνομικών και των στρατιωτικών αρχών. Μάλιστα, ο νομάρχης Αχαΐας τόνιζε την ανάγκη δημιουργίας εθελοντικών ταγμάτων στο νομό καθώς περιοχές του νομού όπως η Αιγιάλεια, δεν είχε κάποιο στρατιωτικό τμήμα. Τέλος, χαρακτήριζε τους αντάρτες «συμμορίτες»⁵³.

Μετά από αυτές τις εκκλήσεις, η κυβέρνηση προσπάθησε να συγκροτήσει ένοπλες ομάδες από κατοίκους των χωριών οι οποίοι θα ήταν εθνικόφρονες. Στη πράξη όμως αποδείχτηκε ότι αυτές οι ομάδες δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν επάξια τις αντίστοιχες αντάρτικες. Σε σύγκρουση μεταξύ ανταρτών και εθνικοφρόνων στη Κάτω Βλασία και τους Κάτω Λούσους, αντάρτες άρπαξαν τα όπλα από τους εθνικόφρονες. Συνεπώς, δημιουργήθηκε φόβος στους κατοίκους των χωριών της ορεινής Αχαΐας.

⁵³ Β. Λάζαρης, *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα*, Αθήνα 2006, σ. 188 - 192

Για τον λόγο αυτό, ο διοικητής χωροφυλακής της Δυτικής Ελλάδας, Κωνσταντίνος Κατσαμπής τάχθηκε κατά της ομάδας των εθνικοφρόνων και πρότεινε μόνο να συλλαμβάνονται πολίτες αριστερών πεποιθήσεων. Με βάση και τα παραπάνω δεδομένα, η κυβέρνηση προσανατολίστηκε στην λύση της αυστηρής παρακολούθησης όλων των υπόπτων και των οικιών τους, καθώς και την απαγόρευση κυκλοφορίας. Συν τοις άλλοις, με κυβερνητική εντολή, η Πάτρα θα αποτελούσε την έδρα ενός κοινού στρατηγείου για όλες τα όργανα της τάξης, δηλαδή την χωροφυλακή, τον στρατό ξηράς και τις Μ.Α.Υ⁵⁴.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η κυβέρνηση προσπαθεί με κάθε δυνατό τρόπο να αντιμετωπίσει το αντάρτικο κίνημα. Άλλωστε, ας μη ξεχνάμε ότι και η δημιουργία της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης» είχε θεωρηθεί κίνδυνος για τη σταθερότητα της χώρας. Γι' αυτό τον λόγο, ο υπουργός Δημόσιας Τάξης Κωνσταντίνου Ρέντη να στείλει σε όλα τα αστυνομικά τμήματα της χώρας εγκύκλιο. Βάσει αυτής, όλα τα αστυνομικά τμήματα όφειλαν να αποθαρρύνουν όλους τους αριστερούς πολίτες από όποια προσδοκία καλλιεργούσαν μέσω της δημιουργίας της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης».

Επιπλέον, μέσω της παραπάνω εγκυκλίου ο Ρέντης τόνιζε ότι η αστυνομία έπρεπε να παρακινήσει διαλλακτικά στελέχη από το Λαϊκό Κόμμα και το κόμμα των Φιλελευθέρων, να διοργανώσουν εκδηλώσεις που θα αποδοκιμάζουν την «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση». Τέλος, τα στελέχη των παραπάνω κομμάτων έπρεπε να συντάξουν ψηφίσματα τα οποία θα έπρεπε να υπογράψουν και πολίτες αριστερών πεποιθήσεων που ήταν εξόριστοι ή είχαν λάβει αμνηστία.

Επειδή δεν ήταν τόσο εύκολο να εφαρμοστεί αυτή η εγκύκλιος, ορισμένοι συντηρητικοί κύκλοι της Πάτρας και πρώην στελέχη του Ε.Α.Μ. δημοσίευσαν μια έκκληση στις τοπικές εφημερίδες. Η έκκληση αυτή τόνιζε ότι κάθε Έλληνας έπρεπε να εφαρμόσει το νόμο του Σόλωνα και να δηλώσει την αποστροφή του για τον κομμουνισμό.

Η έκκληση αυτή συνοδεύτηκε από αντικομμουνιστικά συλλαλητήρια στη Πάτρα. Το πρώτο έλαβε χώρα στις 28 Ιανουαρίου 1948 στην πλατεία Γεωργίου, ενώ στις 18 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε το δεύτερο από έναν ακροδεξιό φοιτητή που ονομαζόταν Γεωργούδας. Ακόμη, στις 24 Απριλίου οι μαθητές όλων των δημοτικών σχολείων της πόλης συγκεντρώθηκαν με τους δασκάλους τους στη πλατεία Υψηλών

---

⁵⁴ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 193 - 196

Αλωνίων, χαρακτηρίζοντας μάλιστα ως «παιδομάζωμα» την στρατολόγηση όλο και περισσότερων νέων στο αντάρτικο κίνημα⁵⁵.

Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και στις αντικομμουνιστικές οργανώσεις αυτής της περιόδου οι οποίες συνέβαλλαν καθοριστικά στην αντικομμουνιστική εκστρατεία. Η «Αχαϊκή Εταιρία» ήταν η σημαντικότερη αντικομμουνιστική οργάνωση, η οποία παρότι ιδρυμένη τον Ιανουάριο του 1945, τον Μάρτιο του 1948 είχε εξακόσια μέλη. Σκοπός της οργάνωσης ήταν η σωματική και πνευματική αναδημιουργία των ανθρώπων ώστε να έχουν χαρακτήρα που να συνάδει με τα ήθη του Ελληνισμού. Επιπλέον, η «Αχαϊκή Εταιρία» είχε προχωρήσει στη σύσταση νυκτερινών σχολών με αντικείμενο τη λογιστική και την πολιτική οικονομία, φέρνοντας εκπροσώπους συντηρητικής ιδεολογίας να διδάσκουν.

Έπειτα, άλλη αντικομμουνιστική οργάνωση ήταν ο «Ροταριανός Όμιλος» ο οποίος περιελάμβανε τριάντα μέλη και αποσκοπούσε στη καλλιέργεια της αγάπης και της ειρήνης σε διεθνές επίπεδο. Ο «Ροταριανός Όμιλος» είχε ιδρυθεί το 1935.

Ο «Κατηχητικός Όμιλος Ορθοδόξων» και η «Χριστιανική Εστία» ήταν εξίσου σημαντικές οργανώσεις. Ο «Κατηχητικός Όμιλος Ορθοδόξων» απέβλεπε στην εξουδετέρωση όλων των αιρέσεων και κακοδοξιών. Από την άλλη, η «Χριστιανική Εστία» είχε ως αντικείμενο την δημιουργία κατηχητικών σχολείων, ενώ είχε προβεί σε 60 αντικομμουνιστικές εκστρατείες εντός του νομού με τη συνδρομή της χωροφυλακής και του στρατού. Αριθμούσε 230 μαθητές και μαθήτριες.

Η «Επιτροπή Διαφωτίσεως του Πληθυσμού» ήταν μια ακόμη σημαντική οργάνωση όπου είχε συσταθεί με εντολή του νομάρχη Αχαΐας. Την αποτελούσαν ο δήμαρχος, ο πρωτοσύγκελος από την Μητρόπολη, ο πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου, ο πρόεδρος της «Αχαϊκής Εταιρίας», οι εκπρόσωποι των τοπικών εφημερίδων καθώς και οι επιθεωρητές από την δημοτική και την μέση εκπαίδευση. Αντικείμενο της ήταν η καλλιέργεια αντικομμουνιστικών ιδεών μέσω κηρυγμάτων στις εκκλησίες, μέσω δημοσιευμάτων στις τοπικές εφημερίδες, με ταινίες στους κινηματογράφους και με διαλέξεις στα εργοστάσια και τα σχολεία.

Τέλος, άλλες αντικομμουνιστικές οργανώσεις που κυριάρχησαν στην Αχαΐα, ήταν τα «Λαϊκά Αναγνωστήρια», ο «Εθνικός Σύνδεσμος Αναπήρων

⁵⁵ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας, (1945 – 1949)*, Πάτρα 1990, τ. 4., σ. 92 – 94, στο εξής βλ. Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4

Πολέμου», η «Ένωση των θυμάτων του στρατού κατοχής», οι «Σύνδεσμοι Φίλων του Στρατού» και η «Φανέλα του στρατιώτη» η οποία διενεργούσε εράνους σε πανελλαδικό και τοπικό επίπεδο. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι υπάρχει πλήθος αντικομμουνιστικών οργανώσεων στη Πάτρα το 1948.

Επιπροσθέτως, το διάστημα αυτό συνεχίζονταν και οι τρομοκρατικές διώξεις, κυρίαρχο στοιχείο του Εμφυλίου Πολέμου. Η περίπτωση του δικηγόρου Χαράλαμπου Γεωργακόπουλου ο οποίος παρότι υπηρέτησε ως έφεδρος ανθυπολοχαγός στον στρατό ξηράς και στη διάρκεια του εμφυλίου κατατάχθηκε στο αντάρτικο κίνημα, ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων. Ενοχοποιήθηκε από τον τοπικό τύπο ως πατριδοκτόνος, διαγράφηκε από τον δικηγορικό σύλλογο Πατρών και παραπέμφθηκε στο στρατοδικείο όπου αργότερα εκτελέστηκε.

Διωγμό υπέστη και ο δήμαρχος Πατρέων, Θεόδωρος Ζαφειρόπουλος, ο οποίος κατηγορήθηκε πως χρημάτιζε φίλους από το ποσό του Σχεδίου Μάρσαλ, πως προσλάμβανε στον δήμο κομμουνιστές και ότι είχε υπερασπιστεί στελέχη του Ε.Α.Μ. Πάτρας στο στρατοδικείο Κορίνθου⁵⁶.

Η τρομοκρατία που ασκούσε η κυβέρνηση συνεχίστηκε αδιάκοπα τους επόμενους μήνες του 1948. Στις 10 Μαΐου του ίδιου έτους, ο στρατιωτικός διοικητής Αχαΐας – Ηλείας, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, έδωσε διαταγή για την δημοσίευση προσωπικής του προκήρυξης στους ναούς και τους δρόμους. Σύμφωνα με αυτήν, όσοι πολίτες γνώριζαν το οτιδήποτε για τους αντάρτες και το απέκρυπταν, θα δικάζοταν στο στρατοδικείο.

Επιπλέον, μέχρι τα μέσα Ιουλίου του 1948 έφτασε στη Πάτρα μια ίλη αποτελούμενη από 14 αστυνομικούς και 14 οχήματα για την ενίσχυση της αστυνομίας της πόλης. Στις 27 Οκτωβρίου 1948 ο στρατιωτικός διοικητής Πελοποννήσου, Αλέξανδρος Τσιγκούνης, δημοσίευσε προκήρυξη με την οποία απαγορεύονταν οι συναθροίσεις και η κυκλοφορία από τα μεσάνυχτα έως τις 6 π. μ.

Ο ξεριζωμός των κατοίκων της αχαϊκής υπαίθρου ήταν ομολογουμένως μια σκληρή τακτική για να μην στρατολογηθούν νέους αντάρτες. Στα τέλη του 1947, είχαν εκδιωχθεί 1915 κάτοικοι, ενώ το τον Απρίλιο του 1948 ο αριθμός αυτός αυξήθηκε στο διπλάσιο σχεδόν και 500 παιδιά προορίζονταν να στεγαστούν στα σχολεία Γλαράκη της Πάτρας.

---

⁵⁶ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4., σ. 94 - 98

Το γεγονός ότι μέχρι τα μέσα του 1948, οι αντάρτες είχαν εδραιώσει την κυριαρχία του σε όλο το νομό Αχαΐας, ώθησε τον στρατιωτικό διοικητή Αχαΐας – Ηλείας, Βασίλη Παναγιωτόπουλο, να στείλει έγγραφο στις νομαρχίες Αχαΐας και Ηλείας στο οποίο γνωστοποιούσε την εφαρμογή αυστηρών μέτρων εναντίον των οικογενειών των ανταρτών. Θεωρούσε ότι οι αντάρτες ασκούσαν τρομοκρατία στις οικογένειες όσων υπηρετούσαν στον ελληνικό στρατό.

Συν τοις άλλοις, επικηρύχθηκαν ως ληστές αρκετοί πολίτες δημοκρατικών φρονημάτων, όπως ο Αλέξανδρος Παναγούλιας, ο Γεώργιος Παυλόπουλος, ο Ανδρέας Παλαιολόγος (Μπακρόζος) και ο Νίκος Πολυκράτης. Μάλιστα, ο Νίκος Πολυκράτης επικηρύχθηκε με 20.000.000 δραχμές⁵⁷. Εκτός από τις επικηρύξεις, συνεχίστηκαν και οι συλλήψεις με σκοπό να μην στρατολογηθούν νέοι αντάρτες. Από τις πρώτες μέρες του Μαρτίου του 1948 μέχρι και τα μέσα Μαΐου συνελήφθησαν 26 πολίτες από ολόκληρη την Αχαΐα. Παραπέμφθηκαν στο στρατοδικείο Κορίνθου με τη δικαιολογία ότι είχαν επικοινωνία με τους αντάρτες και στήριζαν οικονομικά την οργάνωση του Ε.Α.Μ., την Εθνική Αλληλεγγύη.

Το κύμα συλλήψεων συνεχίστηκε και στο στράτευμα όπου στρατιώτες καταγόμενοι από την Πάτρα, παρότι δεν ήταν κομμουνιστές, τους εγκλώβισαν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Επίσης, στις αρχές Μαρτίου 1948 στάλθηκαν εξόριστοι στην Ικαρία 40 πολίτες από την Πάτρα.

Η απόφαση για λειτουργία στρατοδικείου στη Πάτρα στις 20 Οκτωβρίου 1948, αποτέλεσε την κορύφωση του κύματος τρομοκρατίας. Πρόεδρος του στρατοδικείου ορίστηκε ο αντισυνταγματάρχης Ιωάννης Βασιλάκης και επίτροπος ο λοχαγός Δαγλαρίδης. Τέλος, για όσους επιβαλλόταν θανατική ποινή, τόπος εκτέλεσης ήταν μια πλαγιά η οποία βρισκόταν πάνω από το μοναστήρι του Γηροκομείου Πατρών. Όπως θα δούμε και παρακάτω, στο εν λόγω στρατοδικείο εκτελέστηκαν αρκετοί αντάρτες από το νομό Αχαΐας⁵⁸.

4.2. Η ανασυγκρότηση και η δράση του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου

Στο προηγούμενο υποκεφάλαιο πραγματοποιήθηκε μια ολοκληρωμένη ανασκόπηση όλων των προσπαθειών του κράτους για την εξάλειψη του αντάρτικου κινήματος καθ' όλη την διάρκεια του 1948. Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα δούμε με

⁵⁷ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4., σ. 103 - 106

⁵⁸ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4., σ. 107 - 108

χρονολογική σειρά πως ξεκίνησε να αναδιοργανώνεται εκ νέου Δημοκρατικός Στρατός.

Προκειμένου να είναι άρτια οργανωμένος ο Δημοκρατικός Στρατός στη Πελοπόννησο, στις αρχές Ιανουαρίου του 1948 προχωράει σε νέα ανασυγκρότηση. Συγκεκριμένα, 14 στελέχη του Δημοκρατικού Στρατού από την Στερεά Ελλάδα περνούν στην Πελοπόννησο. Πρόκειται για τον Στέφανο Γκιουζέλη, τον Κώστα Κανελλόπουλο, τον Δημήτρη Κανελλόπουλο, τον Γιάννη Καραμούζη, τον Νίκο Πολυκράτη, τον Γιάννη Κατσικόπουλο, τον Άρη Παναγούλια, τον Σπύρο Μπούσιο, τον Παναγιώτη Κούτρη, τον Παναγιώτη Μπάρτζο, τον Σταύρο Χριστόφιλο, τον Μανώλη Αθανασόπουλο, τον Νίκο Μαζωμένο και τον Γιώργο Πανόπουλο.

Τη θέση του στρατιωτικού αρχηγού ανέλαβε ο Στέφανος Γκιουζέλης, τη θέση του πολιτικού επιτρόπου ο Ευάγγελος Ρογκάκος και τη θέση του επιτελάρχη ο Κώστας Κανελλόπουλος. Με τη νέα αναδιοργάνωση, προστέθηκε και ένα νέο αρχηγείο, το πέμπτο του Ερυμάνθου. Στο νέο αυτό αρχηγείο, τη θέση του διοικητή ανέλαβε ο Κώστας Βρεττάκος, τη θέση του πολιτικού επιτρόπου ο Νίκος Γκότσης, ενώ αργότερα τη θέση του διοικητή ο Κώστας Μπασακίδης. Πολιτικός επίτροπος ήταν ο Δημήτρης Παναγιωτακόπουλος από την Ηλεία και αξιωματικός για τις πληροφορίες που θα λάμβανε το αρχηγείο, ήταν ο Ανδρέας Καραθανάσης. Τέλος, διοικητές των δυο λόχων ήταν ο Νίκος Πολυκράτης και ο Δημήτρης Πετρόπουλος αντίστοιχα⁵⁹.

Μετά από αυτή την αναδιοργάνωση, ξεκινούν νέες επιδρομές οι αντάρτες σε χωριά της Αχαΐας. Αρχικά, στις 27 Ιανουαρίου 1948 ομάδα 150 ανταρτών εισβάλλουν στην Ακράτα, ενώ στις 31 Ιανουαρίου του ίδιου έτους ομάδα πέντε ανταρτών εισβάλλουν στην Ερυμάνθεια με επικεφαλής τον Δημήτρη Πετρόπουλο. Η τελευταία αντάρτικη ομάδα εισέβαλλε στις 7 Φεβρουαρίου στα χωριά Φαραί και Ίσαρι.

Οι επιθέσεις συνεχίστηκαν τον Φεβρουάριο και συγκεκριμένα στις 24 του μήνα στο Αίγιο. Στην σύγκρουση αυτή με τις δυνάμεις της χωροφυλακής, επτά χωροφύλακες βρήκαν το θάνατο, ενώ από τη πλευρά των ανταρτών δυο έχασαν τη ζωή τους και πέντε τραυματίστηκαν. Την άλλη μέρα, η χωροφυλακή Αιγίου συνέλαβε 100 πολίτες αριστερών φρονημάτων.

⁵⁹ Δ. Παλαιογλόπουλος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην επαρχία Καλαβρύτων (1946 – 1949)*, Αθήνα 2001, σ. 57 - 58

Οι επιθέσεις των ανταρτών συνεχίστηκαν αμείωτα τον Μάρτιο, τον Απρίλιο και τον Ιούνιο στα χωριά Σαγείκα, Μιτόπολη, Χαλανδρίτσα, Καλλιθέα, Ριόλο, Κάτω Κλειτορία, Τομπόλοβα, Δεμέστιχα και στη κωμόπολη Κάτω Αχαΐα⁶⁰. Από τις πιο σημαντικές επιθέσεις των ανταρτών ήταν αυτή στον Πριόλιθο, στις 5 Μαρτίου 1948. Οι αντάρτες έστησαν ενέδρα στις δυνάμεις της χωροφυλακής, όταν χωροφύλακες είχαν αποφασίσει να προβούν σε συλλήψεις 15 πολιτών, όπου οι περισσότεροι ήταν γυναίκες.

Κατά την μεταφορά των συλληφθέντων στα Καλάβρυτα όπου συνοδεύονταν από δύναμη 12 χωροφυλάκων, στο χωριό Πριόλιθος οι αντάρτες έστησαν ενέδρα στους χωροφύλακες. Το αποτέλεσμα της σύγκρουσης ήταν να σκοτωθούν 6 χωροφύλακες, ενώ οι αντάρτες πήραν ως λάφυρα 1 οπλοπολυβόλο, 6 όπλα, 2 αυτόματα όπλα και πλήθος πυρομαχικών⁶¹.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η νέα ανασυγκρότηση του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου συνοδεύτηκε και από πλήθος επιθέσεων των ανταρτών σε πολλά χωριά του νομού Αχαΐας.

4.3. Η μάχη των Καλαβρύτων

Αφότου ανασυγκροτήθηκε εκ νέου ο Δημοκρατικός Στρατός Πελοποννήσου, τέθηκε ως στόχος να καταληφθούν περιοχές που ελέγχονταν από τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού. Μια από αυτές ήταν και τα Καλάβρυτα. Τα κίνητρα για τη νέα αυτή επίθεση των ανταρτών ήταν να αποκτηθεί πολεμικό υλικό, ρουχισμός, τρόφιμα και το πιο σημαντικό, να ενταχθούν στους κόλπους του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου καινούριοι στρατιώτες.

Στα τέλη Μαρτίου με αρχές Απριλίου του 1948 στο αρχηγείο του Μαινάλου αποφασίστηκε ότι έπρεπε να οργανωθεί επίθεση στα Καλάβρυτα. Ας σημειωθεί εδώ προτού ληφθεί η απόφαση για την επίθεση, ο διοικητής του αρχηγείου Χελμού – Κορινθίας, Μανώλης Σταθάκης, είχε συλλέξει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για τα Καλάβρυτα προκειμένου να υπάρξει συντονισμένη και οργανωμένη επίθεση⁶².

Στα Καλάβρυτα από το 1947 ήταν εγκατεστημένο το 21^ο Τάγμα Εθνοφρουράς. Διοικητής του τάγματος ήταν ο αντισυνταγματάρχης Νίκος Αρβανιτάκης. Το εν λόγω τάγμα περιελάμβανε πέντε λόχους οι οποίοι συνολικά

⁶⁰ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 197 - 199

⁶¹ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 61 - 62

⁶² Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 65 - 66

αριθμούσαν 500 στρατιώτες. Ο 1^{ος} λόχος, ο 3^{ος} λόχος και ο λόχος διοικήσεως οι οποίοι αριθμούσαν 300 στρατιώτες ήταν εγκατεστημένοι στο διοικητήριο των Καλαβρύτων και σε τaráτσες κτιρίων της πόλης. Επιπλέον, εντός της πόλης των Καλαβρύτων ήταν τοποθετημένη η διοίκηση της χωροφυλακής και 100 άνδρες των Μ.Α.Υ. Αναφορικά με τους υπόλοιπους λόχους, ο 2^{ος} βρισκόταν στο Μέγα Σπήλαιο και ο 4^{ος} στο χωριό Κέρτεζη, στην οποία βρισκόταν και τμήμα της χωροφυλακής αποτελούμενο από 30 χωροφύλακες⁶³.

Ως προς την αριθμητική δύναμη του Εθνικού Στρατού στα Καλάβρυτα, με δεδομένο ότι οι πέντε λόχοι του 21^{ου} τάγματος αριθμούσαν 500 άνδρες, πρέπει να αναφερθεί ότι ο 2^{ος} και ο 4^{ος} λόχος αριθμούσαν από 100 στρατιώτες έκαστος. Συνολικά λοιπόν, οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού ανέρχονταν στους 700 στρατιώτες.

Από την άλλη πλευρά, ο Δημοκρατικός Στρατός παρουσιάστηκε οργανωμένος σε αυτή την επίθεση. Συγκεκριμένα, στις επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού, έλαβε μέρος το 2^ο τάγμα από το συγκρότημα Ταυγέτου με διοικητή τον Αρίστο Καμαρινό και αριθμούσε 300 άνδρες, το 1^ο τάγμα του αρχηγείου Μαινάλου με επικεφαλής τον Σαρρή και τον Πέρδικα και αριθμητική δύναμη 180 άνδρες και ο λόχος του αρχηγείου Πελοποννήσου. Επιπλέον, στις επιχειρήσεις συνέδραμαν δυο λόχοι από το αρχηγείο Χελμού – Κορινθίας με επικεφαλής τον Μανώλη Σταθάκη και ο λόχος του νεοσυσταθέντος αρχηγείου Ερυμάνθου όπου επικεφαλής του λόχου τέθηκε ο Κώστας Μπασακίδης. Περίπου 1000 αντάρτες ήταν η συνολική δύναμη του Δημοκρατικού Στρατού στην επίθεση των Καλαβρύτων. Ο διοικητής του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου Στέφανος Γκιουζέλης και ο επιτελάρχης Κώστας Κανελλόπουλος ήταν οι κατεξοχήν υπεύθυνοι για αυτή την επίθεση⁶⁴.

Ως προς την οχύρωση της πόλης, τα Καλάβρυτα αποτελούνταν από πέντε φυλάκια. Τα φυλάκια αυτά περιελάμβαναν χαρακώματα, πολυβολεία χτισμένα από πέτρα και τσιμέντο τα οποία είχαν περιφραχτεί με δυο σειρές από συρματοπλέγμα, ενώ περιλάμβαναν και νάρκες. Ακόμη, υπήρχαν ορισμένα εξωτερικά φυλάκια επικοινωνούσαν με τον λόχο διοικήσεως σε απόσταση 300 – 500 μέτρων. Τέλος, στο

⁶³ Ν. Σακελλαρόπουλος, *Ιστορία της επαρχίας Καλαβρύτων*, Καλάβρυτα 2019, τ. 2, σ. 162

⁶⁴ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 66 - 67

μοναστήρι της Αγίας Λαύρας που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από την πόλη των Καλαβρύτων υπήρχε διμοιρία στρατού.

Αφού σχεδιάστηκε το πλάνο της επίθεσης για τα Καλάβρυτα και λήφθηκε η απόφαση για την επίθεση, στις 8 Απριλίου 1948 από το αρχηγείο του Μαινάλου άρχισαν να κατευθύνονται προς τον Χελμό μια μεγάλη δύναμη των ανταρτών. Η δύναμη αυτή αποτελούταν από αντάρτες του Αρχηγείου Πελοποννήσου, του 1^{ου} Τάγματος Μαινάλου και του 2^{ου} Τάγματος Ταυγέτου.

Ως προς το σχέδιο της επίθεσης του Δημοκρατικού Στρατού, πρέπει να τονιστεί πως εστιαζόταν σε τρεις άξονες. Επίσης, οι αντάρτες θα εισέβαλλαν στα Καλάβρυτα από δυο σημεία της πόλης που ήταν κενά. Ο στόχος τους ήταν να φτάσουν στο κέντρο της πόλης ώστε να μην ενισχυθούν από επιπλέον δυνάμεις τα εξωτερικά φυλάκια και να μην δημιουργηθεί σύγχυση στο λόχο διοικήσεως και στα φυλάκια. Συγχρόνως με τα παραπάνω, επιθυμούσαν να χτυπήσουν τη διμοιρία της Αγίας Λαύρας και τον 4^ο λόχο της Κέρτεζης.

Προκειμένου όμως να παραμείνει ασφαλής η εξέλιξη της επιχείρησης, οι αντάρτες θα προέβαιναν σε κάποιες ενέργειες. Αρχικά, θα έπαυαν τη λειτουργία όλων των τηλεφωνικών γραμμών, θα έκοβαν τη γέφυρα του ποταμού Λάδωνα που βρισκόταν στο οδικό δίκτυο Τρίπολης – Μαζεϊκών, καθώς και τις γέφυρες του οδοντωτού σιδηροδρόμου Διακοπτού – Καλαβρύτων. Ακόμη, μια διμοιρία ανταρτών θα μετέβαινε στον Πριόλιθο ώστε να έχει τον έλεγχο της κίνησης προς το Σοποτό και τα Μαζεϊκά.

Παράλληλα, ο 5^{ος} λόχος από το αρχηγείο του Μαινάλου έχοντας επικεφαλής τον Αλέκο Τσουκόπουλο, είχε μεταβεί στη Βλαχέρνα Αρκαδίας. Ο λόγος ήταν να μην αφήσει δυνάμεις του Εθνικού Στρατού που θα έρχονταν από την Τρίπολη, να ενισχύσουν το 21^ο Τάγμα Εθνοφρουράς των Καλαβρύτων⁶⁵.

Το πρωί της 11^{ης} Απριλίου 1948, και συγκεκριμένα στις 4:30 τα ξημερώματα, οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού ξεκινούν την επίθεση τους στη πόλη των Καλαβρύτων. Αρχικά, οι διμοιρίες του Κώστα Παπακωνσταντίνου, του Ετεοκλή Δουμουλάκη και του Θανάση Παπανικολάου οι οποίες υπάγονταν στο αρχηγείο Μαινάλου, επιτέθηκαν στα τρία φυλάκια που βρίσκονταν πάνω από τα Καλάβρυτα. Πρόκειται για το φυλάκιο της δεξαμενής ύδρευσης, το φυλάκιο του Αγίου Κωνσταντίνου και της Αγίας Αικατερίνης. Οι λόχοι του Παναγιώτη Μπάρτζου,

⁶⁵ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 67 - 70

του Μένη Πιερουτσάκου και του Ηλία Καλαρίτη με επικεφαλής που υπάγονταν στο αρχηγείο Ταϋγέτου, θα ασκούσαν πρώτοι επίθεση.

Επιπλέον, ο λόχος του αρχηγείου του Χελμού με επικεφαλής τον Βασίλη Μπολώτα, θα πραγματοποιούσε επίθεση στον λόφο του Ηρώου που βρίσκονταν πλησίον των Καλαβρύτων. Αντιθέτως, η διμοιρία του Αρίστου Βασιλόπουλου είχε εφεδρικό ρόλο και θα έμπαινε στη μάχη την κατάλληλη στιγμή. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι λόχοι του αρχηγείου Χελμού και του αρχηγείου Ταϋγέτου είχαν σκοπό να προωθηθούν προς το κέντρο της πόλης όταν θα αιφνιδίαζαν τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού.

Παρόλα αυτά, ο Εθνικός Στρατός ξαφνιάστηκε από την επίθεση των δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού. Τα φυλάκια της Αγίας Αικατερίνης και της δεξαμενής ύδρευσης καταλαμβάνονται από τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού. Αντιθέτως, το φυλάκιο του Αγίου Κωνσταντίνου παρότι αρχικά έμεινε αλώβητο και το 21^ο Τάγμα Εθνοφρουράς έστειλε ενισχύσεις, εντούτοις καταλήφθηκε κι αυτό. Όπως τα παραπάνω φυλάκια, έτσι και ο λόφος του Ηρώου που περιελάμβανε οχυρώσεις του Εθνικού Στρατού, καταλήφθηκε από τις αντάρτικες δυνάμεις με συνέπεια είτε να τραυματιστούν είτε να σκοτωθούν πολλοί αξιωματικοί του Εθνικού Στρατού.

Φυλάκιο όμως του Εθνικού Στρατού υπήρχε και στην Αγία Λαύρα, το οποίο καταλήφθηκε από τους τρεις προαναφερθέντες λόχους του τάγματος Ταϋγέτου. Επίσης, καταλήφθηκε από τους αντάρτες το φυλάκιο του Εθνικού Στρατού που βρισκόταν στο σταθμό με αποτέλεσμα να χάσει τη ζωή του ο ανθυπολοχαγός Χαράλαμπος Αργυρόπουλος ο οποίος ήταν επικεφαλής του φυλακίου. Έτσι, η διμοιρία του Ντουνιά και ο λόχος του Καλαρίτη μπήκαν στη πόλη και μαζί με τις υπόλοιπες ομάδες ανταρτών άρχιζαν να εισβάλλουν σε σπίτια και σκότωναν είτε χωροφύλακες είτε στελέχη του Εθνικού Στρατού⁶⁶.

Με εξαίρεση το διοικητήριο του 21^{ου} Τάγματος Εθνοφρουράς και το κτίριο υποδιοίκησης της χωροφυλακής που παρέμειναν αλώβητα, ολόκληρη η πόλη των Καλαβρύτων και τα εξωτερικά φυλάκια πέριξ αυτής είχαν καταληφθεί από τον Δημοκρατικό Στρατό. Συγχρόνως, ο διοικητής του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου Στέφανος Γκιουζέλης και ο επιτελάρχης Κώστας Κανελλόπουλος

⁶⁶ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 70 - 72

εισήλθαν στην πόλη το μεσημέρι της 11^{ης} Απριλίου, όταν πια τα Καλάβρυτα είχαν καταληφθεί από τον Δημοκρατικό Στρατό.

Ο επόμενος στόχος των ανταρτών ήταν η υποδιοίκηση χωροφυλακής, στο κτίριο της οποίας ήταν κρατούμενοι 17 πολίτες αριστερών φρονημάτων. Έτσι μετά από συντονισμένη επίθεση, οι αντάρτες απελευθέρωσαν τους 17 κρατούμενους. Από την άλλη, οι χωροφύλακες οχυρώθηκαν στα ορύγματα που βρίσκονταν πίσω από το κτίριο.

Ο διοικητής 21^{ου} Τάγματος Εθνοφρουράς Νίκος Αρβανιτάκης έκανε προσπάθειες για βοήθεια στους δυο λόχους του τάγματος στο Μέγα Σπήλαιο και στη Κέρτεζη, καθώς και στις δυνάμεις του στρατού ξηράς της Πάτρας και της Τρίπολης. Οι προσπάθειες του ήταν μάταιες, και παρά τη συνδρομή αεροσκαφών της πολεμικής αεροπορίας στη μάχη αυτή, ο Εθνικός Στρατός νικήθηκε κατά κράτος. Μόνο η οικία της διοίκησης του 21^{ου} Τάγματος Εθνοφρουράς και το κτίριο της υποδιοίκησης της χωροφυλακής δεν καταλήφθηκαν.

Το απόγευμα της 11ης Απριλίου 1948 τα τμήματα του Δημοκρατικού Στρατού αποσύρθηκαν από τα Καλάβρυτα έπειτα από εντολή, ενώ οι εναπομείνασες δυνάμεις της χωροφυλακής κατευθύνθηκαν προς το Μέγα Σπήλαιο. Εκεί βρισκόταν ο λόχος της εθνοφρουράς και στη συνέχεια κατευθύνθηκαν προς το Διακοπτό, μαζί με στρατιώτες και αξιωματικούς. Μόνο η διοίκηση του 21^{ου} Τάγματος Εθνοφρουράς παρέμεινε στα Καλάβρυτα.

Την επόμενη μέρα, στις 12 Απριλίου οι αντάρτες εισήλθαν εκ νέου στα Καλάβρυτα. Εξαπέλυσαν εκ νέου επίθεση στη διοίκηση του τάγματος με συνέπεια ο διοικητής του τάγματος Αρβανιτάκης να αυτοκτονήσει, φοβούμενος για την ζωή του. Οι έξι αξιωματικοί που βρίσκονταν στο κτίριο παραδόθηκαν. Κατ' αυτό τον τρόπο ολοκληρώθηκε η μάχη των Καλαβρύτων. Εξετάζοντας τώρα τις απώλειες των δυο πλευρών παρατηρούμε ότι περισσότερες είχε ο Εθνικός Στρατός και λιγότερες ο Δημοκρατικός Στρατός.

Συγκεκριμένα, από την πλευρά του Εθνικού Στρατού έχασαν την ζωή τους 35 στρατιώτες, 7 αξιωματικοί και 2 χωροφύλακες, ενώ 160 στελέχη του, αιχμαλωτίστηκαν. Από την πλευρά του Δημοκρατικού Στρατού, 22 αντάρτες έχασαν την ζωή τους. Με δεδομένο ότι στη μάχη των Καλαβρύτων επικράτησε ο Δημοκρατικός Στρατός, αξίζει να αναφέρουμε ότι πήρε και αρκετά λάφυρα.

Για την ακρίβεια, στην κατοχή των ανταρτών περιήλθαν 4 πολυβόλα, 4 όλμοι, 25 οπλοπολυβόλα, 200 τυφέκια, 80.000 φυσίγγια, δεκάδες ασύρματοι,

αυτόματα όπλα, πολεμικές εξαρτήσεις και ιματισμοί. Επιπλέον, έλαβαν ως λάφυρο 1.000 οκάδες ζάχαρη, 10.000 οκάδες αλεύρι και 400.000.000 εκατομμύρια δραχμές από τα ταμεία του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας που βρισκόταν στα Καλάβρυτα.

Λάφυρα όμως έλαβαν και από την Κέρτεζη. Συγκεκριμένα, έλαβαν 30 σακίδια, 50 τυφέκια, 130 βλήματα, 150 κουβέρτες, 15.000 σφαίρες, καθώς και τα καζάνια που είχε ο λόχος. Όλα τα παραπάνω λάφυρα τα μετέφεραν στο Πλανητερό που βρισκόταν στον Χελμό, χρησιμοποιώντας 400 ζώα.

Όσοι αξιωματικοί αιχμαλωτίστηκαν, καταδικάστηκαν όλοι με την εσχάτη των ποινών από το ανταρτοδικείο με τη δικαιολογία ότι ήταν εγκληματίες πολέμου, εκτός από έναν έφεδρο υπολοχαγό, τον Κυριάκο Καραγγελή, ο οποίος εντάχθηκε στον Δημοκρατικό Στρατό. Οι 300 στρατιώτες που αιχμαλωτίστηκαν, αφέθηκαν ελεύθεροι⁶⁷.

Στις 13 Απριλίου, όταν είχε τελειώσει πια η μάχη, είχαν αποχωρήσει όλοι οι αντάρτες από τα Καλάβρυτα και κατευθύνθηκαν προς τον Χελμό, εκτός από λίγες ομάδες ανταρτών. Οι ομάδες αυτές παρέμειναν στα υψώματα γύρω από την πόλη. Την ίδια μέρα όμως πληροφορήθηκαν πως δυνάμεις του Εθνικού Στρατού, ερχόμενες από άλλες πόλεις της Πελοποννήσου, είχαν περικυκλώσει τον Χελμό για να μην αφήσουν διόδους διαφυγής στους αντάρτες. Έτσι, συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού στην Άρμπουνα που βρίσκεται κοντά στα Καλάβρυτα. Υπήρξαν θύματα και από τις δυο πλευρές, όμως οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού δεν πέτυχαν τον σκοπό τους.

Στις 16 Απριλίου πραγματοποιήθηκε σύσκεψη ανάμεσα στα στελέχη του αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου προκειμένου να γίνει αποτίμηση της μάχης. Στην σύσκεψη προέκυψε διαφωνία μεταξύ του Στέφανου Γκιουζέλη και του Κώστα Κανελλόπουλου για το γεγονός ότι εγκαταλείφθηκαν τα λάφυρα στον Χελμό.

Μετά από μερικές ημέρες, τμήματα του Εθνικού Στρατού ανακάλυψαν τραυματισμένους αντάρτες στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων και τους εκτέλεσαν. Άλλοι αντάρτες που είχαν τραυματιστεί λιγότερο, κατάφεραν να φτάσουν στην κορυφή του Χελμού καθώς τους καταδίωκαν τμήματα του Εθνικού Στρατού.

---

⁶⁷ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 73 - 77

Εκεί αποφάσισαν ότι έπρεπε να φτάσουν στην Γορτυνία διαμέσου της Στρέζοβα, και έτσι με επικεφαλής τον Κώστα Παπακωνσταντίνου, το κατάφεραν⁶⁸.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σταθούμε σε ορισμένες λεπτομέρειες από την μάχη των Καλαβρύτων. Όταν είχαν εισβάλλει στην πόλη οι ομάδες των ανταρτών, οι περισσότεροι από τους αντάρτες τραγουδούσαν κομμουνιστικά τραγούδια και βρίσκονταν σε κατάσταση μέθης. Επιπλέον, όλα τα λάφυρα τα είχαν μαζέψει στη κεντρική πλατεία των Καλαβρύτων, είχαν βάλει φωτιές σε σπίτια, στην Εθνική Τράπεζα, στο τηλεγραφείο και στο σιδηροδρομικό σταθμό. Συγχρόνως, έκαψαν το σύνολο των αρχείων της εφορίας, του ειρηνοδικείου, του ταχυδρομείου και του αστυνομικού τμήματος.

Ολόκληρα τα Καλάβρυτα ήταν βομβαρδισμένο τοπίο. Είχαν σπάσει πόρτες σπιτιών, άλλα σπίτια είχαν γκρεμιστεί σχεδόν και πολλά τρόφιμα ήταν διασκορπισμένα⁶⁹.

Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι η μάχη των Καλαβρύτων ήταν ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη του εμφυλίου στην Αχαΐα. Το ηθικό του Δημοκρατικού Στρατού αναπτερώθηκε, ενώ το ηθικό του Εθνικού Στρατού και των δυνάμεων της χωροφυλακής καταρρακώθηκε. Με λίγα λόγια, η μάχη των Καλαβρύτων ήταν μια από τις σημαντικότερες επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού στην Πελοπόννησο⁷⁰.

4.4. Η μάχη της Χαλανδρίτσας

Λίγους μήνες μετά την μάχη των Καλαβρύτων, και συγκεκριμένα στις 5 Ιουλίου 1948, δόθηκε μια άλλη αποφασιστική μάχη στην Αχαΐα, αυτή της Χαλανδρίτσας. Η μάχη αυτή ήταν η σημαντικότερη που έλαβε χώρα στο νομό Αχαΐας και μια από τις σημαντικότερες σε ολόκληρη την Πελοπόννησο κατά την διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου.

Η Χαλανδρίτσα απέχει 25 χιλιόμετρα από την Πάτρα και διοικείται από ένα απόσπασμα 70 ανδρών της χωροφυλακής και μια ομάδα 25 ανδρών της ομάδας Χι και των Μ.Α.Υ. Αποτελούσε μια οργανωμένη βάση των κρατικών δυνάμεων η οποία κάλυπτε νότια την Πάτρα, ενώ σε περίπτωση που δεχόταν επίθεση από δυνάμεις του

⁶⁸ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 80 - 83

⁶⁹ Κ. Καραλής, *Ιστορία των δραματικών γεγονότων Πελοποννήσου (1943 - 1949)*, Αθήνα 1958, τ. 2, σ. 159 - 160

⁷⁰ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 83 - 84

Δημοκρατικού Στρατού, θα συνέδραμαν μέσα σε δυο ώρες οι κρατικές δυνάμεις από όλη την Αχαΐα και την Αρκαδία⁷¹

Προτού όμως αναφερθούμε εκτενώς στα γεγονότα της μάχης της Χαλανδρίτσας, πρέπει να τονίσουμε ότι είχε προηγηθεί ένα καθοριστικό γεγονός που αποτέλεσε προάγγελο της μάχης αυτής και μέρος του σχεδιασμού της επίθεσης των ανταρτών. Πρόκειται για το ορεινό χωριό Σούλι που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από την Πάτρα.

Το Σούλι ήταν μια από τις βάσεις των δυνάμεων του Εθνικού Στρατού. Ήταν σχετικά απόκρημνο και οι κάτοικοι του ζούσαν στα όρια της φτώχειας. Μάλιστα, οι Χίτες και οι άνδρες των Μ.Α.Υ. που βρίσκονταν στο φρούριο του χωριού, έδιναν όπλα στους κατοίκους του χωριού, κονσέρβες και μεταχειρισμένα παντελόνια. Επιπλέον, οι κάτοικοι επιδίδονταν σε ληστείες στα γύρω χωριά⁷²

Στις 5 Ιουνίου 1948 ομάδα 100 ανταρτών με επικεφαλής τον Νίκο Πολυκράτη, επιτέθηκε σε Χίτες και άνδρες των Μ.Α.Υ. στο φρούριο του Σουλίου Πατρών. Ο σκοπός αυτής της επίθεσης ήταν να στρέψουν προς άλλη κατεύθυνση την προσοχή των δυνάμεων του Εθνικού Στρατού εμποδίζοντας την δράση τους. Έτσι, οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού δεν θα μπορούσαν να φτάσουν στη Χαλανδρίτσα για να βοηθήσουν τους ομολόγους τους, όταν οι αντάρτες θα καταλάμβαναν την εν λόγω περιοχή.

Παρόλα αυτά η επίθεση στο Σούλι δεν στέφθηκε με επιτυχία, διότι οι στρατιώτες της φρουράς του Σουλίου προέβαλλαν ισχυρή αντίσταση. Επιπλέον, στάλθηκαν για ενίσχυση 30 χωροφύλακες από την χωροφυλακή της Εγλυκάδας Πατρών, ώστε να βοηθήσουν τους φρουρούς του Σουλίου. Οι δυνάμεις των ανταρτών υποχώρησαν και έχασαν τη ζωή τους μερικοί αντάρτες ενώ υπέστησαν απώλειες και σε πολεμικό υλικό⁷³.

Τόσο το Σούλι όσο και η Χαλανδρίτσα αποτελούσαν περιοχές όπου οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού και της χωροφυλακής έλεγχαν πλήρως. Ως προς το σχεδιασμό της επίθεσης, οι αντάρτες είχαν ακολουθήσει συγκεκριμένη στρατηγική. Αρχικά, είχαν χωριστεί σε μεγάλες ομάδες και θα ξεκινούσαν από τη Ρακίτα Αχαΐας, ένα χωριό που βρίσκεται στο όρος Παναχαϊκό μερικά χιλιόμετρα ανατολικά της Χαλανδρίτσας. Η κάθε ομάδα είχε προσδιορίσει και έναν συγκεκριμένο στόχο.

⁷¹ Γ. Μόσχος, *Χρόνια της φωτιάς: Ο εμφύλιος στην Αχαΐα – Ήλιδα*, Πάτρα 2001, σ. 60

⁷² Κ. Παπακωνσταντίνου, *Η νεκρή μεραρχία : Η τρίτη μεραρχία των νεκρών του Δ.Σ. Πελοποννήσου, Οδοιπορικό*, Αθήνα 1986, σ. 695

⁷³ Κ. Καραλής, *ό. π.*, σ. 172

Έτσι, εκτός από τη προαναφερθείσα επίθεση στο Σούλι, το αρχηγείο Κορινθίας με επικεφαλής τον Εμμανουήλ Σταθάκη είχε στόχο να χτυπήσει τις θέσεις των κυβερνητικών δυνάμεων από το Αίγιο έως την Πάτρα. Έπειτα, ο λόχος του Πέρδικα θα έκανε δολιοφθορές στο υδροηλεκτρικό εργοστάσιο στον Γλαύκο Πατρών και μετά θα προέβαινε σε κατάληψη στο Μοναστήρι του Ομπλού στο ομώνυμο όρος. Ακόμη, 5ος λόχος από το αρχηγείο του Μαινάλου με επικεφαλής τον Σαρρή και τον Τσουκόπουλο μέσω ενέδρας στην Καλλιθέα Αχαΐας θα χτυπούσε τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού που θα στέλνονταν για ενίσχυση από την Πάτρα. Τέλος, το σταλμένο τάγμα από το αρχηγείο του Ταυγέτου με επικεφαλής τον Καμαρινό θα είχε ενεργό ρόλο στην επίθεση, ενώ τον γενικότερο συντονισμό της επίθεσης θα έκαναν ο Κωνσταντίνος Κανελλόπουλος με τον Κωνσταντίνο Μπασακίδη.

Τα ξημερώματα της 5^{ης} Ιουλίου 1948 οι αντάρτες υλοποιούν τον παραπάνω σχεδιασμό. Αρχικά, στις 3 π. μ. της ίδιας ημέρας, ο λόχος τους Πέρδικα κατευθύνθηκε προς το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο του Γλαύκου και άρχισαν να επιτίθενται στους 12 φρουρούς του εργοστασίου. Οι φρουροί φοβούμενοι, έφυγαν γρήγορα ενώ οι τρεις τεχνικοί του εργοστασίου που βρίσκονταν εκεί, συνελήφθησαν από τους αντάρτες. Οι αντάρτες έριξαν νάρκη στην τουρμπίνα του εργοστασίου και αυτό είχε ως συνέπεια το σύνολο των εργοστασίων της πόλης να μην έχει ρεύμα⁷⁴.

Για την επίθεση στον υδροηλεκτρικό σταθμό του Γλαύκου πληροφορούμαστε και από δημοσίευμα της εφημερίδας «Νεολόγος Πατρών». Στο εν λόγω δημοσίευμα στηλιτεύεται το γεγονός πως οι αρμόδιες αρχές της πόλης δεν είχαν λάβει καμία μέριμνα για την φρούρηση του εργοστασίου, καθώς γνώριζαν ότι το εργοστάσιο αποτελούσε στόχο των ανταρτών. Μάλιστα, τονίζεται ότι η διοίκηση του εργοστασίου είχε επιστήσει την προσοχή για ενδεχόμενο χτύπημα των ανταρτών, ενώ αναφέρει ότι οι αρμόδιοι υπουργοί οφείλουν να μεριμνήσουν άμεσα καθώς το εργοστάσιο έχει ελλιπή φρούρηση.

Ως προς την επίθεση στο εργοστάσιο του Γλαύκου, αναφέρεται ότι οι αντάρτες ήταν 25, ανάμεσα σε αυτούς και δυο γυναίκες. Η ομάδα των ανταρτών ξεκίνησε από την περιοχή του Κλάους και φορούσαν μαύρα μαντήλια. Συγχρόνως, έκοψαν δυο στύλους ρεύματος ώστε το εργοστάσιο να μην έχει τηλεφωνική επικοινωνία. Η νάρκη που τοποθέτησαν εξερράγη και εκτός από το πρόβλημα που

---

⁷⁴ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 211 - 212

προκάλεσε στη τουρμπίνα, προξένησε ελαφριές βλάβες και στα υπόλοιπα μέρη του εργοστασίου⁷⁵.

Μετά την επίθεση στο εργοστάσιο του Γλαύκου, τα ξημερώματα της 5^{ης} Ιουλίου 1948 ομάδες ανταρτών έκαναν επιθέσεις σε περιοχές από την Κάτω Αχαΐα μέχρι το Αίγιο. Στις 5 π.μ. οι αντάρτες αφού έχουν φτάσει στη Χαλανδρίτσα ξεκινούν να επιτίθενται. Την επίθεση των ανταρτών διευκόλυνε το γεγονός ότι τα 11 οχυρά της κωμόπολης δεν είχαν κλειστή άμυνα και όταν έπεφτε το ένα οχυρό, έπεφταν και τα υπόλοιπα⁷⁶. Ουσιαστικά, τα οχυρά βρίσκονταν εντός της κωμόπολης της Χαλανδρίτσας, ήταν κατασκευασμένα από τσιμέντο και σχημάτιζαν έναν κύκλο γύρω από το κτίριο της διοίκησης της χωροφυλακής⁷⁷.

Η διοίκηση της Χαλανδρίτσας είχε ανατεθεί σε 100 χωροφύλακες και διοικητής ήταν ο ανθυπομοίραρχος Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι η χωροφυλακή αιφνιδιάστηκε από την επίθεση, καθώς δεν γνώριζε τίποτα ούτε και το Τακτικό Στρατηγείου του Πύργου. Έτσι, οι χωροφύλακες αφού αιφνιδιάστηκαν, υποχώρησαν στο κτίριο του σταθμού και κλείστηκαν εντός του κτιρίου.

Στις 13:30 μ. μ. οι χωροφύλακες αφού είχαν εξαντληθεί όλα τα πυρομαχικά, αποφάσισαν να εξέλθουν από το κτίριο ώστε να αντιμετωπίσουν τις δυνάμεις των ανταρτών. Το αποτέλεσμα ήταν να σκοτωθούν 17 μόνιμοι χωροφύλακες και 17 χωροφύλακες χωρίς θητεία, από τους συνολικά 68 που βρίσκονταν στο κτίριο. Ακόμη, σκοτώθηκαν 6 υπενωμοτάρχες, 4 ενωμοτάρχες, καθώς και ο διοικητής της φρουράς. Τέλος, 16 χωροφύλακες τραυματίστηκαν και 7 ήταν διασωθέντες. Από την πλευρά των ανταρτών, 3 άνδρες έχασαν την ζωή τους ενώ 7 τραυματίστηκαν.

Στις προσπάθειες των αμυνόμενων χωροφυλάκων συνέδραμαν οι διλοχίες του 618^{ου} τάγματος πεζικού του Αιγίου και της Αμαλιάδας, αλλά και θωρακισμένα στρατιωτικά οχήματα μαζί με πολεμικά αεροσκάφη. Από τα πολεμικά αεροσκάφη, τέσσερα δέχθηκαν αντιαεροπορικά πυρά από τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού. Οι παραπάνω ενισχύσεις όταν έφτασαν στη Χαλανδρίτσα, είχε τελειώσει η μάχη. Συνεπώς, το μόνο που έκαναν ήταν να περισυλλέξουν τους νεκρούς

⁷⁵ Ανυπόγραφο άρθρο, «Αι χθεσιναί επιθέσεις εις την περιοχή μας, η δεκάωρος μάχη εις την Χαλανδρίτσαν απέβη η μεγαλύτερα της Πελοποννήσου, σοβαρώτατον σαμποτάζ των συμμοριτών εγένετο εις το υδροηλεκτρικόν εργοστάσιον του Γλαύκου», στον : *Νεολόγος Πατρών*, αρ. φ. 21646, 6.7.1948, σ. 1, στο εξής βλ. *Νεολόγος Πατρών*

⁷⁶ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 212

⁷⁷ Κ. Παπακωνσταντίνου, *ό. π.*, σ. 696

χωροφύλακες οι οποίοι στις 6 Ιουλίου 1948, τάφηκαν στο πρώτο νεκροταφείο της Πάτρας.

Έξι ημέρες μετά την λήξη της μάχης, και συγκεκριμένα στις 11 Ιουλίου του ίδιου έτους, οι αντάρτες ανακατέλαβαν την Χαλανδρίτσα. Συγχρόνως, οι στρατιωτικές δυνάμεις είχαν ήδη αποχωρήσει⁷⁸. Το παραπάνω δημοσίευμα της εφημερίδας «Νεολόγος Πατρών» μας παραθέτει σημαντικές λεπτομέρειες αναφορικά με την μάχη της Χαλανδρίτσας.

Η μάχη διήρκησε σχεδόν 9 ώρες και χρησιμοποιήθηκαν βαρέα όπλα, μεταξύ αυτών όλμοι, πολυβόλα και οπλοπολυβόλα. Βάσει πληροφοριών, οι δυνάμεις των ανταρτών που έλαβαν μέρος στην μάχη ξεπερνούσε τους 1.500 άνδρες. Επιπλέον, οι αντάρτες είχαν τοποθετήσει νάρκες στην γέφυρα στη θέση Κουμπάρες, ώστε να καθυστερήσουν τις ενισχύσεις που είχαν σταλθεί για τις δυνάμεις της χωροφυλακής στη Χαλανδρίτσα⁷⁹.

Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η ναρκοθέτηση της γέφυρας στη θέση Κουμπάρες αποτελούσε μέρος της ενέδρας του 5^{ου} λόχου του Μαινάλου. Η ενέδρα αυτή σχημάτιζε το γράμμα γάμμα της ελληνικής αλφαβήτου. Συγκεκριμένα, ξεκινούσε από την πλαγιά του χωριού Καλλιθέα και έτεμνε κάθετα τον δρόμο στη θέση Κουμπάρες η οποία βρίσκεται επί της εθνικής οδού Πατρών – Τριπόλεως. Η θέση αυτή έχει συνεχόμενες στροφές και δασώδεις λόφους. Στη θέση αυτή είχαν στήσει ένα βαρύ πολυβόλο. Το δεύτερο πολυβόλο ήταν στη μέση της πλαγιάς ενώ το τρίτο ήταν στην Καλλιθέα⁸⁰.

Η γέφυρα ανατινάχθηκε, όμως επισκευάστηκε άμεσα από το μηχανικό τμήμα του στρατού ξηράς ώστε να διέλθουν τα μηχανοκίνητα τμήματα του Εθνικού Στρατού. Επιπλέον, την ημέρα της μάχης στις 11:30 π. μ. όταν οι αντάρτες πολιορκούσαν το κτίριο του σταθμού που ήταν κλεισμένοι οι χωροφύλακες, ένα βλήμα από τον όλμο των ανταρτών κατέστρεψε τμήμα του κτιρίου και τον ασύρματο της φρουράς. Όταν τελείωσε η μάχη, οι αντάρτες βρήκαν κουτιά με τσιγάρα και τρόφιμα τα οποία πήραν, ενώ έβαλαν φωτιά και σε ένα φορτηγό⁸¹.

Μετά την μάχη της Χαλανδρίτσας, ο Δημοκρατικός Στρατός βρισκόταν σε πλεονεκτική θέση. Η μάχη αυτή προκάλεσε δυσαρέσκεια στην κυβέρνηση Σοφούλη,

⁷⁸ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 212 - 214

⁷⁹ *Νεολόγος Πατρών*, αρ. φ. 21646, 6.7.1948, σ. 1

⁸⁰ Κ. Παπακωνσταντίνου, *ό. π.*, σ. 698

⁸¹ *Νεολόγος Πατρών*, αρ. φ. 21646, 6.7.1948, σ. 5

ενώ και οι ίδιοι οι βουλευτές Αχαΐας που εκπροσωπούσαν την εθνικόφρονα παράταξη ζητούσαν να υπάρξει αυξημένη στρατιωτική παρουσία σε όλο τον νομό⁸².

4.5. Η μάχη της Βλασίας και οι νέες επιθέσεις του Δημοκρατικού Στρατού

Της είδαμε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η μάχη της Χαλανδρίτσας θορύβησε αρκετά την ελληνική κυβέρνηση. Ανησυχία της εξέφρασε και ο δήμαρχος Πατρέων Θεόδωρος Ζαφειρόπουλος, ο οποίος έστειλε σχετικό έγγραφο στην κυβέρνηση. Στο έγγραφο αυτό ζητούσε να φρουρείται το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο του Γλαύκου από στρατιωτικές ή αστυνομικές δυνάμεις, το δημοτικό αντλιοστάσιο και οι δεξαμενές νερού της περιοχής Βελιμάχι και Ρωμανός. Εν τέλει, το εργοστάσιο στο Γλαύκο θα φρουρούνταν από χωροφύλακες και άνδρες των Μ.Α.Υ. και της Χι, οι οποίοι στο σύνολο της ήταν 40⁸³.

Παράλληλα, μετά την μάχη της Χαλανδρίτσας, υπήρχε μια διάχυτη ανησυχία για ένα νέο χτύπημα των ανταρτών. Έτσι, λίγες μέρες μετά την μάχη της Χαλανδρίτσας θα σημειωθεί μια άλλη σημαντική μάχη στο νομό Αχαΐας, αυτή της Βλασίας.

Συνεπώς, το 617^ο Τάγμα Εθνοφρουράς εγκαταστάθηκε στο χωριό Βλασία, το οποίο απέχει λίγα χιλιόμετρα από τα Καλάβρυτα. Διοικητής του τάγματος ήταν ο αντισυνταγματάρχης Σταύρος Δρακουλαράκος, ενώ η συνολική δύναμη του τάγματος ήταν 500 άνδρες. Το πρωί της 23^{ης} Ιουλίου 1948 το τάγμα εγκαταστάθηκε στη μονή Αγίου Νικολάου Βλασίας⁸⁴. Ο σκοπός παρουσίας του τάγματος οφειλόταν στην αποτροπή νέων επεισοδίων εξαναγκάζοντας της αντάρτες να εγκαταλείψουν την ευρύτερη περιοχή, μιας και την ήλεγχαν. Πληροφορούμενοι αυτό το γεγονός οι αντάρτες, αποφάσισαν πως θα σχεδίαζαν μια νέα επίθεση κατά του τάγματος.

Την επίθεση στη Βλασία θα πραγματοποιούσαν οι λόχοι του Ετεοκλή Δουμουλάκη και του Βασίλη Κωνσταντόπουλου. Επιπλέον, θα υπήρχε και της εφεδρικός λόχος, της του Κωνσταντίνου Παπακωνσταντίνου. Τέλος, τον γενικότερο συντονισμό της επίθεσης είχαν αναλάβει ο Κωνσταντίνος Κανελλόπουλος, ο Γιάννης Σαρρής και ο Στέφανος Γκιουζέλης⁸⁵. Ουσιαστικά, την επίθεση στη Βλασία είχε αναλάβει το αρχηγείο του Μαινάλου. Οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού

⁸² Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 63

⁸³ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 221 - 222

⁸⁴ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 127

⁸⁵ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 222 - 223

ξεκινώντας από τον Μαίναλο της 22 Ιουλίου 1948, έφτασαν το βράδυ της ημέρας στο Πορετσό, ένα ορεινό χωριό που βρίσκεται στα σύνορα Αχαΐας – Ηλείας. Εκεί αποφάσισαν πως θα σχεδίαζαν την επίθεση⁸⁶.

Οι αντάρτες έφτασαν στη Βλασία τα ξημερώματα της 23^{ης} Ιουλίου 1948. Οι δυνάμεις του τάγματος αιφνιδιάστηκαν με αποτέλεσμα μερικοί στρατιώτες να εγκαταλείψουν της θέσεις της. Της, το μεγαλύτερο μέρος του τάγματος με επικεφαλής τον διοικητή του Δρακουλαράκο, μπήκε στη μονή του Αγίου Νικολάου μετατρέποντας το σε φρούριο. Οι αντάρτες το πολιορκούσαν συνεχώς, της τα πολεμικά αεροσκάφη έριχναν πυρά και οι αντάρτες τράπηκαν σε φυγή. Έτσι, ο Δημοκρατικός Στρατός απέτυχε να εκπληρώσει τον στόχο του. Οι απώλειες των ανταρτών ήταν περίπου 20 άνδρες, ενώ των κυβερνητικών δυνάμεων 13 άνδρες⁸⁷.

Εξετάζοντας της λόγους που απέτυχε ο Δημοκρατικός Στρατός στη Λασία, παρατηρούμε πως οφείλονται στην άρτια οχύρωση του τάγματος και στον λανθασμένο αιφνιδιασμό των ανταρτών. Η μάχη της Βλασίας αποτέλεσε την πρώτη αποτυχημένη επίθεση του Δημοκρατικού Στρατού στη Πελοπόννησο κατά την διάρκεια του εμφυλίου⁸⁸.

Εκείνο που αξίζει να σημειωθεί είναι πως στην Βλασία είχαν σημειωθεί συμπλοκές ανάμεσα στις δυο αντιμαχόμενες πλευρές στις 6 Ιουλίου 1948, μια ημέρα δηλαδή μετά την μάχη της Χαλανδρίτσας. Με της συμπλοκές αυτές προοιωνιζόταν κατά κάποιο τρόπο τα όσα θα ακολουθούσαν στην επικείμενη μάχη της 23 Ιουλίου. Πληροφορίες για αυτές της συμπλοκές της προσφέρει ο τοπικός τύπος. Συγκεκριμένα, δημοσίευμα της εφημερίδας «Νεολόγος Πατρών» αναφέρει τους αντάρτες ως συμμορίες και ότι η ομάδα που έλαβε μέρος στη συμπλοκή αυτή, αποτελούταν από 200 άνδρες. Στη συνέχεια, τονίζεται ότι οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού έδειξαν ορμητικότητα απέναντι στους αντάρτες με αποτέλεσμα να αποδεκατιστούν. Το ρεπορτάζ της εφημερίδας αναφέρει ότι τα επεισόδια αυτά έλαβαν χώρα της 11:00 π. μ., ενώ στη συνέχεια ο κύριος όγκος των ανταρτών, αφού τράπηκε σε φυγή, κατευθύνθηκε στα χωριά Λεόντιο και Δεμέστιχα. Στα χωριά αυτά οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού συγκρούστηκαν εκ νέου με τις αντίστοιχες του Εθνικού Στρατού.

⁸⁶ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 110

⁸⁷ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 224

⁸⁸ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 111

Οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού ηττήθηκαν εκ νέου στο Λεόντιο και στα Δεμέστιχα καθώς η αντίπαλη πλευρά χρησιμοποίησε όλμους, πυροβόλα, ενώ συνέδραμαν και μηχανοκίνητα τμήματα του στρατού ξηράς, καθώς και πολεμικά αεροσκάφη. Αρκετοί αντάρτες έχασαν την ζωή τους, ενώ μικρή ομάδα των ανταρτών κατευθύνθηκε προς το χωριό Μιτόπολη προκειμένου να γλυτώσει⁸⁹.

Μετά την μάχη της Βλασίας, οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού παρά την ήττα τους, εξαπέλυσαν νέες επιθέσεις σε περιοχές του νομού Αχαΐας. Στις 28 Αυγούστου 1948 ομάδες ανταρτών εισέβαλλαν στο Ψαροφάϊ, το οποίο αποτελεί συνοικία της Πάτρας, και στα Βραχνέϊκα Αχαΐας, διώκοντας τις δυνάμεις της χωροφυλακής. Μάλιστα, στα Βραχνέϊκα εισέβαλλαν εκ νέου της 28 Οκτωβρίου του ίδιου έτους.

Επιπλέον, της 6 Οκτωβρίου συγκρούστηκαν για 6 ώρες με δυνάμεις της χωροφυλακής στην Κουνινά Αχαΐας, ενώ στις 26 Οκτωβρίου έκαναν ξαφνική επιδρομή στη περιοχή Κλάους, η οποία βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα έξω από την Πάτρα. Τον Νοέμβριο οι αντάρτες προέβησαν σε σειρά επιθέσεων. Αρχικά, της 9 Νοεμβρίου στην Ροδοδάφνη Αχαΐας χτύπησαν με αντιαρματικές γροθιές μια αμαξοστοιχία, στις 11 του ίδιου μήνα πυρπόλησαν της σιδηροδρομικούς σταθμούς του ομώνυμου χωριού και των Σελιανίτικων Αχαΐας. Τέλος, στις 25 Νοεμβρίου ομάδα ανταρτών εισέβαλλε στην Καλλιθέα Αχαΐας.

Η μάχη της Βλασίας λοιπόν αποτέλεσε την πρώτη σοβαρή ήττα των ανταρτών στην Αχαΐα και στην Πελοπόννησο εν γένει. Αντιθέτως άρχισε να αναπτρώνεται το ηθικό του Εθνικού Στρατού μετά από αυτή την μάχη και απέκτησε σημαντικό πλεονέκτημα για την συνέχεια του εμφυλίου.

4.6. Νέα ανασυγκρότηση του Δημοκρατικού Στρατού και επιδρομές του Εθνικού Στρατού

Στα τέλη Αυγούστου του 1948, το αρχηγείου του Δημοκρατικού Στρατού αποφάσισε να προχωρήσει σε μια εκ νέου ανασυγκρότηση των τμημάτων του. Η νέα αυτή ανασυγκρότηση περιελάμβανε μεραρχία και ταξιαρχίες. Άλλωστε, ο Δημοκρατικός Στρατός εκείνο το διάστημα αριθμούσε στις τάξεις του 3.000 μαχητές, άνδρες και γυναίκες.

⁸⁹ Ανυπόγραφο άρθρο, «Οι συμμορίται διωκόμενοι απηνώς, αποδεκατίζονται, πάνδημος η κηδεία των πεσόντων εις Χαλανδρίτσαν, ζωηρότατη η αγανάκτησις της πόλεως, θα γίνη συλλαλητήριον ;», στον : *Νεολόγος Πατρών*, αρ. φ. 21647, 7.7.1948, σ. 1

Κατ' αυτό τον τρόπο δημιουργείται η 3^η μεραρχία η οποία περιελάμβανε την 22^η και την 55^η ταξιαρχία, όπου η καθεμία ταξιαρχία είχε από τρία τάγματα. Ο Στέφανος Γκιουζέλης ήταν ο διοικητής της μεραρχίας και ο Γιώργος Κονταλώνης ήταν ο επιτελάρχης, ενώ ο Κώστας Μπασακίδης ήταν ο δεύτερος επιτελάρχης.

Ως προς τις ταξιαρχίες, διοικητής της 22^{ης} ήταν Γιάννης Σαρρής ενώ διοικητές των τριών ταγμάτων ήταν ο Αρίστος Καμαρινός, ο Νικήτας Πολυκράτης και ο Ηλίας Καλαρίτης. Πεδίο δράσης της 22^{ης} ταξιαρχίας ήταν η βόρεια και η κεντρική Πελοπόννησος. Στην 55^η ταξιαρχία, διοικητής ήταν ο Θεόδωρος Πρεκεζές ενώ διοικητές των τριών ταγμάτων ο Αλέκος Τσουκόπουλος, ο Κώστας Βρεττάκος και ο Δημήτρης Μπουραζάνης. Πεδίο δράσης της 55^{ης} ταξιαρχίας ήταν η νότια Πελοπόννησος. Τέλος, στα πέντε αρχηγεία του Δημοκρατικού Στρατού στη Πελοπόννησο δεν σημειώθηκε κάποια μεταβολή.

Αξίζει μόνο να αναφέρουμε τους επικεφαλής των στρατιωτικών τμημάτων των αρχηγείων που ήταν υπεύθυνοι για την στρατολόγηση των νεοσύλλεκτων. Στο αρχηγείο Ταυγέτου επικεφαλής ήταν ο Χρήστος Ευδέας, στο αρχηγείο Πάρωνα ο Γιώργος Ατζακλής, στο αρχηγείο Μαινάλου ο Πέρδικας, στο αρχηγείο Χελμού ο Πέρδικας και στο αρχηγείο Ερυμάνθου ο Ζαχαριάς. Υπεύθυνος της σχολής αξιωματικών του Δημοκρατικού Στρατού που δημιουργήθηκε τον Αύγουστο του 1948 ήταν ο Κώστας Κανελλόπουλος. Αντικείμενο της σχολής αυτής ήταν η ανέλιξη νέων στρατιωτικών στελεχών⁹⁰.

Στο σημείο αυτό αξίζει να παραθέσουμε ορισμένες μαρτυρίες ανθρώπων από την Αχαΐα που στρατολογήθηκαν ως αντάρτες στο Δημοκρατικό Στρατό. Η μαρτυρία του Νίκου Σκαρτσίλα από την Κουνινά Αιγιαλείας αποτυπώνει πλήρως τον τρόπο που στρατολόγησαν ως αντάρτη τον αδερφό του Θανάση σε ηλικία 19 ετών. Παιδιά αγροτικής οικογένειας και οι δυο, τους εντόπισαν οι αντάρτες στα κτήματα τους. Αρχικά ήθελαν να στρατολογήσουν με βίαιο τρόπο και τους δυο, όμως στρατολόγησαν εν τέλει τον Θανάση τον Ιούλιο του 1948, ο οποίος αργότερα έχασε την ζωή του όταν άρχισαν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αντάρτες που στρατολογούνταν ήταν είτε αγρότες είτε ποιμένες, γι' αυτό και η στρατολόγηση διεξαγόταν στα μικρά και στα μεγάλα χωριά. Η στρατολόγηση είχε αρχίσει από τα μέσα Ιουλίου του 1948. Ο ίδιος αφηγητής αναφέρει πως τον ίδιο μήνα στρατολόγησαν και τον ξάδερφο του Ανδρέα

⁹⁰ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 113

Σκαρτσίδα ο οποίος έχασε την ζωή του τους πρώτους μήνες του 1949. Στην αφήγηση συμμετέχει και η αδερφή του Νίκου και του Θανάση Σκαρτσίδα. Τονίζει ότι πίεσαν τον αδερφό της τον Θανάση να στρατολογηθεί αντάρτης με την δικαιολογία πως πρέπει να προσφέρει.

Στη συνέχεια, ο Δημήτρης Μπουσμάδης κάτοικος Κουνινάς κι αυτός, αναφέρει πως αρχικά αντέδρασε στη στρατολόγηση του ως αντάρτης. Όμως, ο πρώτος του ξάδερφος που ήταν ήδη αντάρτης, τον πίεσε να επιστρατευτεί άμεσα, και ο ίδιος όπως τονίζει, το δέχτηκε χωρίς αντίρρηση διότι φοβόταν. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η στρατολόγηση νέων ανταρτών γινόταν με βίαιο τρόπο⁹¹.

Η νέα μεραρχία που δημιουργήθηκε εξέδιδε εφημερίδα με τίτλο «Ο Μοριάς». Η εφημερίδα ανέγραφε στο πρωτοσέλιδο τον υπότιτλο «όργανο της 3^{ης} μεραρχίας του Δ.Σ. Ελλάδας» και κυκλοφορούσε ανά 15 μέρες. Διευθυντής της εφημερίδας ήταν ο Αντώνης Δημόπουλος ενώ υπεύθυνος του τυπογραφείου ήταν ο Παναγιώτης Καραχάλιος.

Συγχρόνως, αξίζει να σταθούμε στη δομή των αρχηγείων Χελμού και Ερυμάνθου, διότι η δράση των δυο αυτών αρχηγείων επηρέαζε καθοριστικά την ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων.

Αρχικά, στο 4^ο αρχηγείο, δηλαδή στο αρχηγείο Χελμού είχε τοποθετηθεί διοικητής ο Μανώλης Σταθάκης ενώ πολιτικός επίτροπος ήταν ο Γιώργος Δαράκης. Το συγκεκριμένο αρχηγείο περιελάμβανε τρεις λόχους. Οι λοχαγοί των λόχων αυτών ήταν ο Γιάννης Κατσικόπουλος, ο Γιάννης Παππάς, ο Λεωνίδας Γιωργαντώνης και ο Βαγγέλης Τίτσης. Επιπλέον, περιελάμβανε δυο διμοιρίες με ελεύθερους σκοπευτές, υπηρεσίες πληροφοριών και επιμελητείας, συνεργεία ραφτών, τσαγκάρηδων, καθώς και τμήματα στρατολόγησης νεοσύλλεκτων. Η βάση του εν λόγω αρχηγείου ήταν τα χωριά στο όρος του Χελμού και τα χωριά της ευρύτερης περιοχής της Ζήριας.

Στο 5^ο αρχηγείο, δηλαδή στο αρχηγείο Ερυμάνθου, αρχικά διοικητής ήταν ο Κώστας Μπασακίδης και αργότερα ο Ζαχαριάς. Πολιτικός επίτροπος ήταν ο Θωμάς Αγγελάκος, λοχαγός ο Βασίλης Παπαβασιλείου, ενώ η βάση του αρχηγείου ήταν τα χωριά Λιβάρτζι και Ερυμάνθεια. Το αρχηγείο αυτό είχε τρεις λόχους, δυο διμοιρίες ελεύθερων σκοπευτών, υπηρεσία πληροφοριών, τμήματα στρατολόγησης νεοσύλλεκτων και διάφορα συνεργεία⁹².

⁹¹ Γ. Πριόβολος, *Μια αλυσίδα μνήμης : Αχαΐα και Βόρεια Πελοπόννησος (1940 – 1949)*, Αθήνα 2007, σ. 395 - 397

⁹² Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 113 - 114

Την περίοδο αυτή όμως που ανασυγκροτούταν ο Δημοκρατικός Στρατός, ο Εθνικός Στρατός ήταν αρκετά ενεργός. Έχοντας ως ορμητήρια τις βάσεις του σε Πάτρα, Πύργο, Τρίπολη και Καλάβρυτα, προέβαινε συχνά σε πολλές επιδρομές σε περιοχές που ήλεγχαν οι αντάρτες. Ο λόγος που έκαναν αυτές τις επιδρομές οφειλόταν σε δυο παράγοντες. Αφενός να δείχνουν στους κατοίκους των πόλεων πως ο Εθνικός Στρατός παρέμενε δραστήριος στα χωριά, αφετέρου να ασκούν κλίμα τρομοκρατίας στους κατοίκους των χωριών για να μην βοηθούν τους αντάρτες.

Οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού πραγματοποίησαν επιδρομές στη Βλασία τον Ιούλιο του 1948, όπου μαζί με Χίτες πυρπολούσαν σπίτια ανταρτών. Έπειτα, επιδρομή έκαναν στα Σουδενά τον Αύγουστο του 1948 όπου τρομοκρατούσαν και συλλάμβαναν πολίτες, ενώ οι επιδρομές συνεχίστηκαν και τους επόμενους μήνες. Τον Σεπτέμβριο του 1948 έκαναν επιδρομή στην Κέρτεζη, ενώ τον Νοέμβριο του 1948 πραγματοποίησαν επιδρομές στα Τριπόταμα, το Βερσίτσι, το Δεχούνι και το Σκούπι⁹³.

4.7. Η μάχη της Χόβολης

Από το καλοκαίρι του 1948 μέχρι και το φθινόπωρο του ίδιου έτους σημειώνονται συνεχώς νέες επιθέσεις και μάχες και από τις δυο πλευρές, όπως είδαμε και παραπάνω. Μια από αυτές που αξίζει να αναφέρουμε, είναι η μάχη της Χόβολης η οποία βρίσκεται κοντά στα Καλάβρυτα.

Με δεδομένο ότι ο Εθνικός Στρατός πραγματοποιούσε συχνά επιδρομές, στα Καλάβρυτα αυτόν τον ρόλο είχε αναλάβει το 618^ο Τάγμα Εθνοφρουράς. Αρχικά, το συγκεκριμένο τάγμα είχε προγραμματίσει να κάνει επιδρομή στην Κοντοβάζαινα Αρκαδίας διότι εκεί υπήρχε νοσοκομείο ανταρτών και διάφορες άλλες υπηρεσίες σχετιζόμενες με τους αντάρτες. Οι αντάρτες πληροφορήθηκαν αυτό το γεγονός και φυγάδευσαν από το νοσοκομείο της Κοντοβάζαινας τους τραυματισμένους αντάρτες. Συνεπώς, το 618^ο τάγμα δεν κατόρθωσε να κάνει κάποια επιδρομή⁹⁴. Όμως, κατά την επιστροφή του προς τα Καλάβρυτα, το τάγμα παγιδεύτηκε στην ενέδρα που του έστησαν η 22^η ταξιαρχία του Δημοκρατικού Στρατού και το αρχηγείο Ερυμάνθου σε λόφους περιμετρικά της Χόβολης⁹⁵.

⁹³ Δ. Παλαιογλόπουλος, *ό. π.*, σ. 115 - 116

⁹⁴ Ν. Σακελλαρόπουλος, *Ιστορία της επαρχίας Καλαβρύτων*, Καλάβρυτα 2019, τ. 2, σ. 165

⁹⁵ Δ. Παλαιογλόπουλος, *ό. π.*, σ. 118

Οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού δεν ξαφνιάστηκαν και τοποθετήθηκαν σε συγκεκριμένες θέσεις ώστε να αντιμετωπίσει τους αντάρτες, χρησιμοποιώντας όλμους. Η μάχη ήταν σκληρή και είχε ως αποτέλεσμα από την πλευρά των ανταρτών να χάσουν την ζωή τους 8 άνδρες ενώ 11 τραυματίστηκαν⁹⁶. Ουσιαστικά νικητής δεν αναδείχτηκε κανένας και η μάχη διήρκησε λίγες ώρες. Μετά το τέλος της μάχης οι δυνάμεις των ανταρτών κατευθύνθηκαν στα χωριά Τριπόταμα και Βερβίτσι Αχαΐας. Αντιθέτως, το 618^ο τάγμα επέστρεψε στα Καλάβρυτα.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι από το καλοκαίρι του 1948 και έπειτα, ο Δημοκρατικός Στρατός αρχίζει να παρουσιάζει κάποια σημεία καμπής, τα οποία όπως θα δούμε και παρακάτω αρχίζουν να γίνονται όλο και πιο εμφανή⁹⁷.

4.8. Νέες συγκρούσεις Εθνικού Στρατού και Δημοκρατικού Στρατού σε χωριά της Αχαΐας

Στο υποκεφάλαιο αυτό αξίζει να παραθέσουμε μερικές ακόμη συγκρούσεις ανάμεσα στον Δημοκρατικό Στρατό και στον Εθνικό Στρατό οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Αρχικά, το καλοκαίρι του 1948 έλαβε χώρα στο Αίγιο μια ακόμη σημαντική σύγκρουση μεταξύ των δυο αντιμαχόμενων πλευρών. Συγκεκριμένα, στις 22 Αυγούστου 1948 στις 21:30 μ. μ. μια ομάδα τριακοσίων ανταρτών εισβάλλει στο Αίγιο με σκοπό να καταλάβει την πόλη. Οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού αντιλαμβανόμενες το γεγονός, επιτίθενται και το έργο τους συνεπικουρούν η χωροφυλακή και διάφορα πολεμικά αεροσκάφη. Παρότι οι αντάρτες κατέλαβαν ένα μέρος της πόλης, εντούτοις τράπηκαν σε φυγή στη συνέχεια διότι βάλλονταν από τα πυρά των πολεμικών αεροσκαφών⁹⁸.

Στη συνέχεια, στις 2 Σεπτεμβρίου 1948 ένα τμήμα ανταρτών που είχαν τον ρόλο του ανιχνευτή του Δημοκρατικού Στρατού φτάνει στην Κουνινά Αιγιαλείας προκειμένου να εξερευνήσει την περιοχή. Την επόμενη ημέρα όμως, στις 3 Σεπτεμβρίου, οι αντάρτες βάζουν με τα πυρά τους από την ανατολική πλευρά του Αιγίου, τα φυλάκια της πόλης, φανερώνοντας ποιος ήταν ο λόγος της άφιξης τους στην Κουνινά. Η μάχη αυτή ανάμεσα στους αντάρτες και στις δυνάμεις της

⁹⁶ Ν. Σακελλαρόπουλος, *ό. π.*, σ. 165

⁹⁷ Δ. Παλαιογλόπουλος, *ό. π.*, σ. 118 - 119

⁹⁸ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 161

χωροφυλακής και των ανδρών των Μ.Α.Υ. διήρκησε 2 ώρες και 30 λεπτά. Οι αντάρτες εν τέλει αποχώρησαν⁹⁹.

Πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι η Κουνινά ήταν μια περιοχή με έντονη κομμουνιστική επιρροή, καθώς την ονόμαζαν «Μικρή Μόσχα». Αυτή η ονομασία ανάγεται από την κατοχική περίοδο όταν το Ε.Α.Μ. βρήκε ευρεία υποστήριξη από τους κατοίκους του χωριού οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ήταν αριστεροί. Επιπροσθέτως, από το 1928 έως το 1930 αρκετοί νέοι που ήταν μορφωμένοι είχαν επηρεάσει τους κατοίκους της Κουνινάς με αποτέλεσμα να δραστηριοποιούνται συχνά. Ακόμη, στην Κουνινά υπήρχε και μια αντικομμουνιστική οργάνωση «Οι Χαλυβδόκρανοι» η οποία διακατεχόταν από φανατισμό και συγκρουόταν πολλές φορές με όσους ήταν αριστεροί¹⁰⁰

Το βράδυ της 5^{ης} Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους ελεύθεροι σκοπευτές του Δημοκρατικού Στρατού βάλλουν με τα πυρά τους τα φυλάκια των κυβερνητικών δυνάμεων στην περιοχή Ιτεών της Πάτρας. Όπως ήταν φυσικό, οι αντάρτες εξαφανίστηκαν ενώ οι χωροφύλακες άρχισαν να τους αναζητούν¹⁰¹. Επιπροσθέτως, στις 27 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους ομάδα 50 ανταρτών εισβάλλουν στο Διακοπτό Αχαΐας. Η φρουρά των κυβερνητικών δυνάμεων αμύνεται, συνεπικουρούμενη από ένα αντιτορπιλικό το οποίο βρισκόταν για περίπολο στην ομώνυμη περιοχή¹⁰².

Στις 29 Σεπτεμβρίου ανακοινώνεται η ίδρυση έκτακτου στρατοδικείου στην Πάτρα σύμφωνα με ένα Βασιλικό Διάταγμα η έκδοση του οποίου πραγματοποιήθηκε στις 26 Σεπτεμβρίου 1948. Πρόκειται για μια απόφαση η οποία σηματοδοτεί την σταδιακή πτώση του Δημοκρατικού Στρατού. Το εν λόγω στρατοδικείο αποτελεί το Β' Τμήμα του Στρατοδικείου Κορίνθου και θα αρχίσει να λειτουργεί από τις 20 Οκτωβρίου 1948. Στο Στρατοδικείο πρόκειται να δικαστούν πολίτες κομμουνιστικών φρονημάτων και όσοι θα εκτελούνταν θα στέλνονταν στη θέση «Σκοποβολή» του Γηροκομείου Πατρών. Η θέση αυτή ήταν πίσω από το «Κωνσταντοπούλειο Ευγερείο» το οποίο βρίσκεται πίσω από την περιοχή Γηροκομείο της Πάτρας¹⁰³.

Μάλιστα, τα ξημερώματα της 19^{ης} Δεκεμβρίου 1948 οδηγούνται στη θέση «Σκοποβολή» του Γηροκομείου έξι άτομα τα οποία πρόκειται εκτελεστούν, βάσει της

⁹⁹ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 176 - 177

¹⁰⁰ Γ. Πριόβολος, *ό. π.*, σ. 247

¹⁰¹ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 176 - 177

¹⁰² Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 176 - 177

¹⁰³ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 189 - 190

απόφασης 5^{ης} Δεκεμβρίου από το στρατοδικείο Πάτρας ενώ σε ισόβια καταδικάστηκαν τρία άτομα¹⁰⁴.

Ένα ακόμη γεγονός που έμελλε να καθορίσει την εξέλιξη του εμφυλίου στην Αχαΐα αλλά και την Πελοπόννησο εν γένει, ήταν αυτό της άφιξης του υποστράτηγου Αλέξανδρου Τσιγκούνη στην Πάτρα. Ο Τσιγκούνης ήταν ο στρατιωτικός διοικητής Πελοποννήσου του Εθνικού Στρατού. Στις 25 Οκτωβρίου 1948 κηρύσσει τον στρατιωτικό νόμο στην Πελοπόννησο και στις 29 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, πράττει το ίδιο αλλά για όλη την Ελλάδα. Πλέον το αντάρτικο κίνημα βρίσκεται σε δυσχερή θέση¹⁰⁵.

Ως προς το περιεχόμενο του στρατιωτικού νόμου, μεταξύ άλλων απαγορεύονται οι δημόσιες συναθροίσεις δίχως να έχει δοθεί έγκριση από τις αρμόδιες υπηρεσίες, απαγορεύονται οι κοινοποιήσεις για την κατάσταση του στρατιωτικού επίπεδου της Ελλάδας και οι διαδόσεις απόρρητων πληροφοριών για τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας. Συγχρόνως, όσες εφημερίδες ή περιοδικά εκδίδονται θα τίθενται σε καθεστώς λογοκρισίας, δεν θα λειτουργούν καταστήματα αναψυχής μετά τις 23:30 μ. μ. Εξαιρούνται τα φαρμακεία όπου επιτρέπεται η λειτουργία ενός ή δυο φαρμακείων την νύχτα. Τέλος, απαγορεύεται η κυκλοφορία των πολιτών από τις 12 το βράδυ έως τις 6 το πρωί, η διέλευση από τον Ισθμό της Κορίνθου από τις 8 το απόγευμα έως τις 6:30 το πρωί, παρά μόνο για στρατιωτικά οχήματα, ενώ θα λογοκρίνονται προληπτικά και οι επιστολές που πρόκειται να ταχυδρομούνται ανοικτές¹⁰⁶.

Με βάση και τα παραπάνω γεγονότα διαπιστώνουμε πως πλέον ο Δημοκρατικός Στρατός δεν βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση και η εξέλιξη του εμφυλίου μόνο θετική δεν προοιωνίζεται για εκείνον. Το 1948 αποτελεί την αντίστροφη μέτρηση για την τελική έκβαση του εμφυλίου.

¹⁰⁴ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 237

¹⁰⁵ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 189 - 191

¹⁰⁶ Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 216 - 217

Ε΄ Κεφάλαιο

Τα γεγονότα του 1949

Όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το 1948 ήταν το πιο καθοριστικό έτος του Εμφυλίου Πολέμου. Και αυτό διότι σηματοδεύτηκε από πλήθος μαχών και συγκρούσεων στην Αχαΐα, ιδιαίτερα, από το καλοκαίρι του έτους αυτού και έπειτα. Επιπλέον, άρχισαν να φαίνονται και τα πρώτα σημάδια καμπής του Δημοκρατικού Στρατού.

Η καμπή αυτή γίνεται ορατή και το 1949, το οποίο σηματοδοτεί και την λήξη του εμφυλίου, νικητής του οποίου θα αναδειχθεί ο Εθνικός Στρατός όπως θα δούμε και παρακάτω. Το έτος αυτό ξεκινούν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού μέσω του σχεδίου «Περιστέρα» εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού. Το σχέδιο αυτό αποδείχτηκε καθοριστικό για την έκβαση του εμφυλίου. Συν τοις άλλοις, ξεκινάει ένα ευρύ κύμα συλλήψεων στελεχών του Κ.Κ.Ε. Πάτρας, ξεκινούν νέες συγκρούσεις ανάμεσα στις δυο αντιμαχόμενες πλευρές, διεξάγονται στρατοδικεία και εκτελούνται αρκετοί αντάρτες.

Με λίγα λόγια λοιπόν, το 1949 αλλάζει εντελώς ο συσχετισμός δυνάμεων ανάμεσα στις δυο πλευρές του εμφυλίου και ο Δημοκρατικός Στρατός γνωρίζει μια οδυνηρή ήττα.

5.1. Η εφαρμογή του Σχεδίου «Περιστέρα»

Με δεδομένο ότι βρισκόταν σε εφαρμογή ο στρατιωτικός νόμος σε όλη την Πελοπόννησο από τις 25 Οκτωβρίου 1948 και παράλληλα είχε ιδρυθεί στρατοδικείο στην Πάτρα από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, η ανώτερη ηγεσία του Εθνικού Στρατού αποφάσισε ένα οργανώσει ένα σχέδιο. Το σχέδιο αυτό απέβλεπε στην οριστική εξουδετέρωση του αντάρτικου κινήματος στην Πελοπόννησο και έλαβε την ονομασία «Περιστέρα». Ξεκίνησε από τα τέλη του 1948 και ουσιαστικά διήρκησε μέχρι την άνοιξη του 1949.

Το σχέδιο οργανώθηκε από τον αντιστράτηγο Δημήτρη Γιαντζή και εκτελέστηκε από τον αντιστράτηγο Θρασύβουλο Τσακαλώτο, όντας και οι δυο ανώτατοι αξιωματικοί του στρατού ξηράς. Προκειμένου να εφαρμοστεί το εν λόγω σχέδιο, έπρεπε να μεταφερθεί στην Πελοπόννησο η 9^η μεραρχία, η οποία αποτελούταν από τρεις ταξιαρχίες, δυο μοίρες λοκατζήδων, μια μοίρα ορειβατικού

και ένα σύνταγμα πεδινού πυροβολικού. Επιπλέον, η 72^η ταξιαρχία, τα 14 τάγματα του πεζικού, δυο επιπλέον μοίρες λοκατζήδων, μια πυροβολαρχία, ένα σύνταγμα με θωρακισμένα, τρία τάγματα της χωροφυλακής, καθώς και ορισμένες παρακρατικές ομάδες, είχαν τον ρόλο εφεδρικών δυνάμεων.

Ως στρατιωτικός διοικητής τοποθετήθηκε ο Θωμάς Πετζόπουλος ο οποίος εξέδωσε μια αυστηρή διαταγή στις 19 Δεκεμβρίου 1948 προς όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις της Πελοποννήσου. Σύμφωνα με αυτήν, ο στρατός έπρεπε να χτυπήσει με μανία τους αντάρτες στα χωριά, στις πόλεις και στα βουνά. Η εφαρμογή του σχεδίου «Περιστέρα» ξεκινάει στις 28 Δεκεμβρίου 1948, ενώ την προηγούμενη ημέρα ο Πετζόπουλος στέλνει έγγραφο σε όλες τις διοικήσεις των στρατοπέδων της Πελοποννήσου. Σε αυτό αναφέρει πως πρέπει να συλληφθούν όλοι οι κομμουνιστές. Οι συλλήψεις αυτές θεωρούνται ως προπαρασκευαστικές ενέργειες του σχεδίου.

Σε νέο έγγραφο του λίγες ημέρες αργότερα αναφέρει πως όσο περισσότερες συλλήψεις διεξάγονταν τόσο μεγαλύτερη επιτυχία θα είχαν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Σε διαφορετική περίπτωση θα πραγματοποιούνταν πρόσθετες συλλήψεις. Επίσης, τόνιζε πως θα πρέπει να ασκούνταν βία σε όσους συλλαμβάνονταν¹⁰⁷.

Βέβαια, εννιά μέρες νωρίτερα από την διαταγή του Πετζόπουλου, και συγκεκριμένα στις 10 Δεκεμβρίου είχαν φτάσει τα πρώτα τμήματα της 9^{ης} μεραρχίας την οποί διοικούσε ο υποστράτηγος Στυλιανός Μανιδάκης. Στις 14 Δεκεμβρίου ο αστυνομικός διευθυντής Πατρών Κωνσταντίνος Καζάκος, εκδίδει ανακοίνωση στην οποία καλεί όλους τους κατοίκους της πόλης, να δηλώνουν ποιόν θα φιλοξενούσαν σπίτι τους. Σε διαφορετική περίπτωση θα παραπέμπονταν στο στρατοδικείο. Παράλληλα, στις 21 Δεκεμβρίου συναντήθηκε ο νομάρχης Αχαΐας Νικόλαος Δουδουμόπουλος με τον Θρασύβουλο Τσακαλώτο και αποφάσισαν να συνεργαστούν. Τέλος, την ίδια ημέρα ο διοικητής χωροφυλακής Εμμανουήλ Βενιεράκης εξέδωσε προκήρυξη βάσει της οποίας απαγόρευε την έξοδο των πολιτών από την Πελοπόννησο, καθώς και την έξοδο των πολιτών από τις πόλεις της Πελοποννήσου προς τα χωριά¹⁰⁸.

Κατ' αυτό τον τρόπο, το βράδυ της 27 Δεκεμβρίου 1948 ξεκινάει ένα ευρύ κύμα συλλήψεων αριστερών πολιτών ή πολιτών που θεωρούνταν αριστεροί σε όλες τις πόλεις της Πελοποννήσου. Στην Πάτρα συνελήφθησαν 142 άτομα, γεγονός που

¹⁰⁷ Β. Λάζαρης, *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα*, Αθήνα 2006, σ. 245 - 246

¹⁰⁸ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 248 - 249

δεν άρεσε στον Πετζόπουλο καθώς θεώρησε μικρό τον αριθμό αυτό σε νέο έγγραφο που έστειλε στην αστυνομία της πόλης. Έτσι, οι αστυνομικές αρχές προχώρησαν σε νέες συλλήψεις και όσους συλλάμβαναν τους οδηγούσαν είτε στο ποδοσφαιρικό γήπεδο της Παναχαϊκής είτε στο πρώτο γυμνάσιο αρρένων Πάτρας. Ο αντίκτυπος των συλλήψεων ήταν τόσο μεγάλος με αποτέλεσμα να προβληματίσει και την κυβέρνηση διότι μπορεί να είχαν συλληφθεί και εθνικόφρονες¹⁰⁹.

Το σχέδιο «Περιστέρα» χωριζόταν σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση αφορούσε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που θα ξεκινούσαν από την Βόρεια Πελοπόννησο και θα εκτεινόταν μέχρι την Ανατολική Πελοπόννησο. Συγκεκριμένα, οι εκκαθαρίσεις θα ξεκινούσαν από την Τρίπολη, θα συνεχίζονταν στο ποταμό Νέδα και θα κατέληγαν στο Μαίναλο, όπου εκεί βρισκόταν το αρχηγείο του Δημοκρατικού Στρατού. Όταν θα έφταναν στο Μαίναλο θα έπρεπε να εξουδετερώσουν τους αντάρτες και έπειτα να αποκαθιστούσαν όλες τις συγκοινωνίες. Επιπλέον, θα έπρεπε να υπάρχουν εφεδρείες μηχανοκίνητων τμημάτων του στρατού ξηράς στην Τρίπολη.

Η δεύτερη φάση του σχεδίου προέβλεπε την επίθεση προς την 55^η ταξιαρχία που έδρευε στη Νότια Πελοπόννησο και ταυτόχρονα την επίθεση στα αρχηγεία του Πάρνωνα και του Ταυγέτου αντίστοιχα. Τέλος, η τρίτη φάση προέβλεπε την εφαρμογή ενός πλαισίου αυστηρών μέτρων με σκοπό να εξουδετερωθεί πλήρως το αντάρτικο κίνημα. Προϋπόθεση όμως για να υλοποιηθεί η τρίτη φάση, ήταν να έχουν στεφθεί με επιτυχία οι δυο πρώτες φάσεις¹¹⁰.

Για την εφαρμογή του σχεδίου «Περιστέρα» παρατίθενται μαρτυρίες κατοίκων από την ευρύτερη περιοχή της Αιγιαλείας. Η μαρτυρία του Χρήστου Δημουλά από την Κουνινά είναι ενδεικτική. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι όταν έφτασε η 9^η μεραρχία του Εθνικού Στρατού στο Αίγιο προκειμένου να αρχίσει τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, ένας υπολοχαγός του Εθνικού Στρατού έμεινε σπίτι του Χρήστου Δημουλά. Κατά την διαμονή του, τόνισε στον Χρήστο Δημουλά πως θα έπαιρνε μαζί του στον Εθνικό Στρατό τους δυο ξάδερφους τους, Θανάση και Γιώργο, κάτι που εν τέλει πραγματοποιήθηκε¹¹¹.

¹⁰⁹ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 246 - 247

¹¹⁰ Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944 - 1949)*, Αθήνα 1998, τ. 11, σ. 282

¹¹¹ Γ. Πριόβολος, *Μια αλυσίδα μνήμης : Αχαΐα και Βόρεια Πελοπόννησος (1940 - 1949)*, Αθήνα 2007, σ. 452

5.2. Το τέλος του Κ.Κ.Ε. Πάτρας

Όπως είδαμε και παραπάνω, μετά την εφαρμογή του Σχεδίου «Περιστέρα», ξεκινάει ένας μεγάλος αριθμός συλλήψεων. Στην Αχαΐα, μετά από αυτές την εξέλιξη, οι αντάρτικες ομάδες βρίσκονταν σε δυσχερή θέση. Πρέπει να σημειωθεί πως είχαν επικοινωνία με την τοπική οργάνωση του Κ.Κ.Ε. Πάτρας, η οποία τότε λειτουργούσε παράνομα, ώστε να καθορίσουν τις κινήσεις τους με βάση και αυτές τις εξελίξεις.

Το Κ.Κ.Ε. Πάτρας χωριζόταν σε τρεις τομείς και διενεργούσε εράνους, στρατολογούσε νέα μέλη, ενώ έγραφε προκηρύξεις για να καλέσει πολίτες να ενταχθούν στις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού. Ακόμη, έστελνε φάρμακα στους αντάρτες. Επικεφαλής του Κ.Κ.Ε. Πάτρας ήταν Γεώργιος Γκίνης και γραμματέας ήταν ο Κωνσταντίνος Χινόπωρος. Επικεφαλής των τριών τομέων ήταν ο Βασίλης Καφεντζής, ο Γιώργος Αργυρόπουλος και ο Γιώργος Φαφούτης αντίστοιχα.

Τον Ιανουάριο του 1949 ξεκινούν οι διώξεις στελεχών του Κ.Κ.Ε. Πάτρας. Συγκεκριμένα, στις 5 του ίδιου μήνα η αστυνομία της πόλης εισβάλλει στην οικία στελέχους του Κ.Κ.Ε. Πάτρας και αντιπροσώπου της εταιρίας «Αργολική», του Ιωάννη Μαντζούτσου, η οποία βρισκόταν στο κέντρο της πόλης. Η καταγγελία στην αστυνομία έγινε από τον Βασίλη Καφεντζή ο οποίος διαγράφηκε από επικεφαλής τομέα του Κ.Κ.Ε. Πάτρας για να είναι δοσίλογος της αστυνομίας.

Καθώς εισέβαλλαν οι αστυνομικές δυνάμεις, εντοπίζουν τον Κωνσταντίνο Χινόπωρο που κρυβόταν στην οικία του Μαντζούτσου, να παραδοθεί άμεσα. Τότε ο Χινόπωρος εκπυρσοκρότησε με όπλο και έριχνε χειροβομβίδες κατά των αστυνομικών.

Στη συνέχεια, φτάνουν επιπλέον αστυνομικές δυνάμεις μαζί με θωρακισμένα αυτοκίνητα για ενίσχυση οι οποίες κυκλώνουν το οικοδομικό τετράγωνο στο οποίο βρισκόταν η οικία του Μαντζούτσου. Τότε αρχίζουν να πυροβολούν με ένα μυδραλιοβόλο το σπίτι, η πολυκατοικία έπιασε φωτιά και ο Χινόπωρος βρέθηκε νεκρός. Βάσει μαρτυριών, ο Χινόπωρος έδωσε τέλος στην ζωή του στη συμπλοκή αυτή, αλλά η αστυνομία δεν δέχτηκε κάτι τέτοιο. Αντιθέτως, θεώρησε ότι ο Χινόπωρος υπέκυψε στα τραύματά του. Εν τέλει, στις 6 Ιανουαρίου ο Χινόπωρος τάφηκε στο νεκροταφείο της Αγιαλεξιώτισσας Πατρών¹¹².

Μετά από αυτό το γεγονός συλλαμβάνονται συνολικά 50 στελέχη του Κ.Κ.Ε Πάτρας. Μεταξύ αυτών ο Ιωάννης Μαντζούτσος, η Κωνσταντίνα

¹¹² Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 231 - 233

Παπαδοπούλου, η Αντωνία Μαντζούκα και ο Παναγιώτης Ηλιόπουλος, οι οποίοι είχαν μετατρέψει τα σπίτια τους σε γιάφκες. Και οι 50 συλληφθέντες μεταφέρθηκαν στην Ασφάλεια Πατρών και ανακρίθηκαν με βασανιστήρια από τον επικεφαλής της προανακριτικού τμήματος, τον Χρήστο Τσάμη. Εντέλει δικάστηκαν 35 άτομα από τα 50. Το περιεχόμενο του κατηγορητηρίου τους επέριπτε ευθύνες για συγκρότηση ομάδων που είχαν σκοπό να βλάψουν τα όργανα της δημόσιας τάξης, διαπράττοντας ληστείες, εμπρηστικές ενέργειες και αδικήματα κατά της ζωής.

Έπειτα, το κατηγορητήριο ανέφερε πως είχαν συνωμοτική δράση χρησιμοποιώντας γιάφκες, προπαγάνδιζαν τον λαό μέσω προκηρύξεων και δημιουργούσαν πολλές αναταραχές. Τέλος, κατηγορούνταν για παράνομη κατοχή χειροβομβίδων. Η δίκη τους ξεκίνησε στις 19 Ιανουαρίου 1949 και πρόεδρος του δικαστηρίου ορίστηκε ο αντισυνταγματάρχης Ιωάννης Βασιλάκης¹¹³.

Καθώς ξεκίνησε η δίκη, ο Ιωάννης Μαντζούτσος δεν μπορούσε να συμμετάσχει στην ακροαματική διαδικασία διότι βρισκόταν σε κακή κατάσταση από τα βασανιστήρια. Ο συνήγορος του υπέβαλλε αίτηση να δικαστεί ξεχωριστά ο Μαντζούτσος, γεγονός που δήλωνε ότι έπρεπε να εξεταστεί από τον γιατρό που είχε η αστυνομία., τον Ιωάννη Χαραλαμπόπουλο. Ο Χαραλαμπόπουλος δεν έδειξε πρόθυμος να τον εξετάσει, όπως πρόθυμος δεν έδειξε και ο αρχίατρος του Κέντρου Εκπαίδευσης Υγειονομικού Πάτρας, Κωνσταντίνος Αρβανίτης.

Τελικά, τον εξέτασε ο ανθυπίατρος Ανδρέας Ανδρικάκος ο οποίος στην έκθεση του ανέφερε πως τον βρήκε σε τραγική κατάσταση σε ένα σκοτεινό δωμάτιο του τμήματος μεταγωγών της αστυνομικής διεύθυνσης Πατρών. Στις 20 Ιανουαρίου ο Μαντζούτσος πέθανε στο σκοτεινό αυτό δωμάτιο έπειτα και από τις σωματικές βλάβες και τους τραυματισμούς που αποκόμισε κατά την προανακριτική διαδικασία.

Η οριστική απόφαση του στρατοδικείου περιελάμβανε την καταδίκη σε θάνατο πέντε ατόμων, ενώ οι υπόλοιποι 30 καταδικάστηκαν είτε σε ισόβια φυλάκιση είτε πολυετείς φυλακίσεις. Παρόλα αυτά, αποφασίστηκε η εκτέλεση οκτώ ατόμων στις 28 Φεβρουαρίου στο Γηροκομείο Πατρών. Συγκεκριμένα, εκτελέστηκαν η Αντωνία Μαντζούκα, η Κωνσταντίνα Παπαδοπούλου, ο Σπύρος Μαντζούκας, ο Ανδρέας Μασούρας, ο Γιώργος Γεωργόπουλος, ο Παναγιώτης Ηλιόπουλος, ο

---

¹¹³ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 233 - 236

Παναγιώτης Αργυρόπουλος και ο Κωνσταντίνος Μανώλης. Όλοι οι προαναφερθέντες τάφηκαν στο νεκροταφείο της Αγιαλεξιώτισσας Πατρών¹¹⁴.

Καθ' όλη την διάρκεια του 1949 εκτελέστηκαν στο Γηροκομείο Πατρών αρκετοί πολίτες κομμουνιστικών φρονημάτων. Συγκεκριμένα, στις 20 Μαΐου 1949 εκτελέστηκαν ο Γιώργος Αργυρόπουλος, ο Θανάσης Καλογερόπουλος, ο Γιώργος Αλεξόπουλος και ο Σπύρος Μπαντούνας¹¹⁵.

5.3. Προσπάθειες αντιμετώπισης του Σχεδίου «Περιστέρα» από τον Δημοκρατικό Στρατό Πελοποννήσου

Όταν ανακοινώθηκε το σχέδιο «Περιστέρα», ο Δημοκρατικός Στρατός δείχνοντας αποφασιστικότητα προκειμένου να αντιμετωπίσει το εν λόγω σχέδιο.

Ο Στέφανος Γκιουζέλης στέλνοντας έγγραφο στο Γενικό Αρχηγείο του Δημοκρατικού Στρατού, τόνιζε πως ο Εθνικός Στρατός σε συνεργασία με τις ξένες δυνάμεις επεδίωκε να κατατροπώσει τις δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού στην Πελοπόννησο. Μάλιστα, αναφέρει τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού ως μοναρχοφασίστες οι οποίοι θα εισέβαλλαν στην Πελοπόννησο με 44.000 άνδρες οι οποίοι θα είχαν την συνδρομή της πολεμικής αεροπορίας και του πολεμικού ναυτικού.

Στους 44.000 άνδρες, περιλαμβάνονται οι δυνάμεις της χωροφυλακής, οι άνδρες των Μ.Α.Υ., των παρακρατικών ομάδων της Πελοποννήσου, 8.000 άνδρες της 9^{ης} μεραρχίας του Εθνικού Στρατού, 1.000 ορεινοί καταδρομείς και 3.000 άνδρες διάφορων στρατιωτικών σχηματισμών.

Παρόλα αυτά ο Γκιουζέλης δεν ανησυχούσε ιδιαίτερα για αρνητική έκβαση του εμφυλίου στην Πελοπόννησο. Άλλωστε, οι αντάρτες πραγματοποιούσαν συχνά συσκέψεις από τα τέλη του 1948. Σε μια από αυτές στην Ερυμάνθεια αποφασίστηκε ότι έπρεπε να ελιχθούν και όχι να συγκρουστούν απευθείας με την αντίπαλη πλευρά. Η απόφαση αυτή αποσκοπούσε στην διατήρηση της 9^{ης} μεραρχίας για αρκετό καιρό στην Πελοπόννησο ώστε οι υπόλοιπες δυνάμεις των ανταρτών να μπορούν να δράσουν στην υπόλοιπη χώρα. Επιπλέον, άλλη απόφαση που λήφθηκε στην σύσκεψη αυτή αφορούσε την διαίρεση των ανταρτών σε μικρότερες ομάδες, η απομάκρυνση τους σε βουνά και η κατασκευή κρυφών αποθηκών σιτισμού και πολεμικού υλικού.

¹¹⁴ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 236 - 243

¹¹⁵ Β. Λάζαρης, *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας*, τ. 4., σ. 108

Οι αποθήκες αυτές θα βρίσκονταν έξω από τα χωριά και θα στηρίζονταν από άλλες αντάρτικες ομάδες που θα περνούσαν από αυτά τα σημεία.

Παρόλα αυτά, οι αποφάσεις αυτές δεν εφαρμόστηκαν διότι ξεκίνησε άμεσα η εφαρμογή του σχεδίου «Περιστέρα» και αρκετοί αντάρτες κατέφυγαν στις τάξεις της αντίπαλης πλευράς. Από την άλλη πλευρά, συσκέψεις πραγματοποιούσαν και οι κυβερνητικές δυνάμεις.

Στις 2 Ιανουαρίου 1949 πραγματοποιήθηκε μια σημαντική σύσκεψη στην Πάτρα. Στη σύσκεψη αυτή συμμετείχαν ο αμερικανός στρατηγός Τζέιμς Βαν Φλίτ, ο διοικητής του δευτέρου σώματος στρατού Θρασύβουλος Τσακαλώτος, ο υπουργός στρατιωτικών Κωνσταντίνος Ρέντης και στον διοικητή της χωροφυλακής Κωνσταντίνο Κατσαμπή. Στη σύσκεψη αυτή αποφασίστηκε ότι η μάχη κατά του αντάρτικου κινήματος έπρεπε να συνεχιστεί με αμείωτη ένταση¹¹⁶.

Για το περιεχόμενο της εν λόγω σύσκεψης πληροφορούμαστε και από την εφημερίδα Πελοπόννησος. Στο δημοσίευμα της αναφέρει πως ο Ρέντης τόνισε την ανάγκη της γρήγορης εκκαθάρισης όλων των νομών της Πελοποννήσου από τους αντάρτες. Μάλιστα, σημείωσε ότι η Ελλάδα είναι αποφασισμένη να δώσει μάχη μέχρις εσχάτων για την εκκαθάριση της χώρας από του αντάρτες, γεγονός που κατά τον Ρέντη πρέπει να ληφθεί υπόψη από τις υπόλοιπες κομμουνιστικές χώρες της Ευρώπης που στήριζαν τον αγώνα των ανταρτών.

Επιπλέον, το δημοσίευμα της εφημερίδας αναφέρει και τις δηλώσεις του Βαν Φλίτ ο οποίος εξέφρασε την ικανοποίησή του για το γεγονός ότι ο Εθνικός Στρατός δρα άμεσα στην Πελοπόννησο ώστε να υλοποιηθούν οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις¹¹⁷.

Επιπλέον, στις 27 Δεκεμβρίου, δηλαδή μια ημέρα πριν εφαρμοστεί το σχέδιο «Περιστέρα», ο πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης προχώρησε σε επίσημη ανακοίνωση προς τον ελληνικό λαό. Στη ανακοίνωση αυτή ανέφερε τους αντάρτες ως προδότες που θεωρούνται εχθροί για την χώρα και θα συντρίβονταν με αποφασιστικό τρόπο. Την παραπάνω θέση που εξέφρασε ο Σοφούλης, στήριξε και ο βασιλιάς Παύλος, ο οποίος στις 12 Ιανουαρίου 1949, αφικνούμενος στην Πάτρα, δήλωσε πως ήθελε να παρακολουθήσει δια ζώσης τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των συμμοριτών, όπως αποκαλούσε τους αντάρτες.

¹¹⁶ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 250 - 252

¹¹⁷ Ανυπόγραφο άρθρο, «Οι συμμορίται διωκόμενοι υπό του στρατού, διαρρέουν συνεχώς προς τον Ταΰγετον», στην : *Πελοπόννησος*, αρ. φ. 1336, 4.1.1949, σ. 4, στο εξής βλ. *Πελοπόννησος*

Στις 13 Ιανουαρίου του ίδιου έτους, κατευθύνθηκε προς τον Πύργο στην έδρα της 9^{ης} μεραρχίας του Εθνικού Στρατού. Την ίδια ημέρα έλαβε χώρα η πρώτη σύρραξη ανάμεσα σε στρατιωτικό τμήμα της 9^{ης} μεραρχίας και αντάρτικων ομάδων στις Πόρτες Αχαΐας. Επιπλέον, συρράξεις ανάμεσα στις δυο πλευρές σημειώθηκαν στις 15 Ιανουαρίου στην Δίβρη Ηλείας και στις 26 Ιανουαρίου εκ νέου στις Πόρτες Αχαΐας, στον Φλόκα Αχαΐας, στο Φλαμούρι Αχαΐας και στο Γούμερο Ηλείας¹¹⁸.

5.4. Το τέλος του εμφυλίου στην Αχαΐα και η νίκη του Εθνικού Στρατού

Παρά τις προσπάθειες των δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού να αντιμετωπιστεί με αισιοδοξία και ηρεμία το σχέδιο «Περιστέρα», στην πραγματικότητα όλα έδειχναν ότι το αντίθετο. Ο Εθνικός Στρατός έδειχνε πλέον αποφασισμένος να συντρίψει τον αντίπαλο του.

Ήδη από τις πρώτες ημέρες του 1949 σημειώνονται οι πρώτες συγκρούσεις. Αρχικά, η πρώτη μάχη σημειώθηκε στο Πλανητερό Αχαΐας. Αν και ξεκίνησε στις 29 Ιανουαρίου, εντούτοις συνεχίστηκε μέχρι τις πρώτες ημέρες του Ιανουαρίου. Ο Εθνικός Στρατός εξαπέλυε αρκετά πυρά προς το ομώνυμο χωριό με αποτέλεσμα να χάσουν την ζωή τους αρκετοί κάτοικοι του χωριού. Μετά από αυτό το γεγονός οι αντάρτες αποφάσισαν πως έπρεπε να επιτεθούν στα Μαζέικα, τα οποία είχαν καταληφθεί πλήρως από τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού από τα τέλη Δεκεμβρίου 1948.

Κατ' αυτό τον τρόπο, αντάρτικες ομάδες με επικεφαλής τον Καλαρίτη και τον Καμαρινό, καθώς και με τη συνοδεία της σχολής αξιωματικών του Δημοκρατικού Στρατού, επιτίθενται στην έδρα του τάγματος εθνοφρουράς στα Μαζέικα. Εκτοξεύουν πυρά με δυο όπλα μπαζούκας, όμως δεν προξένησαν κάποιο πλήγμα στην έδρα του τάγματος διότι έμαθαν πως ερχόταν ένα τάγμα του Εθνικού Στρατού από τα Καλάβρυτα. Μετά από αυτό το γεγονός, οι δυνάμεις των ανταρτών κατευθύνθηκαν προς την Κορινθία¹¹⁹.

Παράλληλα με τα παραπάνω γεγονότα, μάχες σημειώθηκαν και σε άλλες περιοχές του νομού Αχαΐας. Συγκεκριμένα στις αρχές Ιανουαρίου του ίδιου έτους στο όρος Σκόλλις το οποίο βρίσκεται βόρεια της Πάτρας και δυτικά του όρους Ερυμάνθου συγκρούονται οι αντάρτες με τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού

¹¹⁸ Β. Λάζαρης, *ό. π.*, σ. 252 - 254

¹¹⁹ Δ. Παλαιολογόπουλος, *Ο εμφύλιος πόλεμος στην επαρχία Καλαβρύτων (1946 – 1949)*, Αθήνα 2001, σ. 132 - 133

και της χωροφυλακής. Συγκεκριμένα, οι συγκρούσεις σημειώνονται στα χωριά Πόρτες, Σανταμέρι και Γάλαρο¹²⁰.

Για την συμπλοκή στο Γάλαρο μας ενημερώνει δημοσίευμα της εφημερίδας Πελοπόννησος. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, αντάρτικη ομάδα με επικεφαλής τον Ζαχαριά εισβάλλει στο Γάλαρο αρχικά το απόγευμα της 2^{ης} Ιανουαρίου 1949. Οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού το αντιλήφθηκαν άμεσα και επιτέθηκαν στους αντάρτες προκαλώντας τους πλήγμα. Στη σύγκρουση αυτή έχασαν την ζωή τους δυο αντάρτες, συνελήφθησαν επτά και παραδόθηκαν δεκαοκτώ άνδρες της πολιτοφυλακής.

Την επόμενη ημέρα, στις 3 Ιανουαρίου η προαναφερθείσα αντάρτικη ομάδα κατευθύνεται προς τις Πόρτες. Εκεί συναντούν την αντίσταση των δυνάμεων του Εθνικού Στρατού, της χωροφυλακής και της διλοχίας Αιγίου. Στη σύγκρουση αυτή σκοτώνονται επτά αντάρτες, έξι συλλαμβάνονται, ενώ είκοσι παραδίδονται. Επιπλέον, τέσσερις άνδρες της πολιτοφυλακής των ανταρτών συνελήφθησαν, παραδόθηκαν ακόμα τέσσερις αντάρτες ενώ βρέθηκαν και δυο ακόμα νεκροί αντάρτες¹²¹.

Από τα μέσα μέχρι τα τέλη Ιανουαρίου συνεχίζονται οι συγκρούσεις στα χωριά του Ερυμάνθου. Συγκεκριμένα, στην Τσούκα, στην Πλατανίτσα, στο Γρεβενό και στο Γούμερο. Μάλιστα, στο Γούμερο οι συγκρούσεις σημειώθηκαν στις 24 – 25 Ιανουαρίου 1949, κάτω από αντίξοες καιρικές συνθήκες. Οι αντάρτες είχαν επικεφαλής τον Πολυκράτη, τον Ζαχαριά και τον Σαρρή, ενώ οι κυβερνητικές δυνάμεις εκπροσωπούσαν από την πολεμική αεροπορία και το πυροβολικό της 9^{ης} μεραρχίας του στρατού ξηράς. Οι αντάρτες υπέστησαν άλλη μια ήττα¹²².

Στα μέσα Φεβρουαρίου σημειώνεται νέα σύγκρουση στην Ντουνίτσα Καλαβρύτων ανάμεσα σε άλλες αντάρτικες ομάδες και τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού. Οι ομάδες αυτές των ανταρτών με επικεφαλής τον Άρη Παναγούλια είχαν κρυφτεί αρχικά σε κάποια στάνη στην Ντουνίτσα. Όταν όμως οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού τους ανακάλυψαν, τους επιτέθηκαν με σφοδρότητα. Οι αντάρτες στην προσπάθεια τους να ξεφύγουν προς τα βουνά γύρω από το ομώνυμο χωριό, δέχθηκαν τα πυρά των πολεμικών αεροσκαφών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσουν την ζωή τους 70 αντάρτες, μεταξύ αυτών και ο Άρης Παναγούλιας.

¹²⁰ Γ. Μόσχος, *Χρόνια της φωτιάς: Ο εμφύλιος στην Αχαΐα – Ηλιδα*, Πάτρα 2001, σ. 267

¹²¹ *Πελοπόννησος*, αρ. φ. 1336, 4.1.1949, σ. 1

¹²² Γ. Μόσχος, *ό. π.*, σ. 267

Όσοι σώθηκαν, κατευθύνθηκαν στο Πλανητερό και ενώθηκαν με την διοίκηση του αρχηγείου Χελμού επικεφαλής του οποίου ήταν ο Μανώλης Σταθάκης. Στις 4 Μαρτίου 1949 όμως στη Γαλήνη Κορινθίας, όταν και συγκρούστηκε η ομάδα του Σταθάκη με κυβερνητικές δυνάμεις, έχασαν την ζωή τους όλοι οι αντάρτες, ενώ ο Σταθάκης αυτοκτόνησε. Κατ' αυτό τον τρόπο επήλθε το τέλος του αρχηγείου Χελμού¹²³.

Τον ίδιο μήνα όμως επήλθε και το τέλος του αρχηγείου Ερυμάνθου. Αρχικά, στις 7 Μαρτίου 1949 στη περιοχή Σπηλιές η οποία βρισκόταν μεταξύ των χωριών Μιχοΐου και Σπατών Αχαΐας σημειώθηκε σύγκρουση ανάμεσα στις δυνάμεις της χωροφυλακής και ομάδα εννιά ανταρτών με επικεφαλής τον Σαρρή. Από του εννιά αντάρτες, σκοτώθηκαν οι τρεις, ενώ ο Σαρρής αυτοκτόνησε.

Παράλληλα, στις 12 Μαρτίου 1949 αυτοκτόνησαν και ο Πολυκράτης μαζί με τον Βουρδέρη, έπειτα από σύγκρουση με δυνάμεις της χωροφυλακής στο χωριό Ρουπακιά στην ευρύτερη περιοχή της Τριταΐας Αχαΐας. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού βρίσκονται πλέον σε πολύ δύσκολη θέση¹²⁴.

Ουσιαστικά, από τα τέλη Φεβρουαρίου 1949 μέχρι τα μέσα Μαρτίου του ίδιου έτους ο Εθνικός Στρατός σε συνεργασία με τις δυνάμεις της χωροφυλακής και τις υπόλοιπες παρακρατικές οργανώσεις, είχαν πετύχει τον στόχο τους. Αυτός δεν ήταν άλλος από τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις μέσω του σχεδίου «Περιστέρα». Ένα μεγάλο μέρος των ανταρτών είχε εξουδετερωθεί ενώ όσοι θεωρούνταν ύποπτοι κομμουνιστές ή οι συγγενείς τους συλλαμβάνονταν και κρατούνταν σε στρατόπεδα.

Όμως, ο Δημοκρατικός Στρατός αν και λαβωμένος, προσπαθούσε να δείξει σημάδια αντίστασης. Για τον λόγο αυτό, τρεις λόχοι από τον Πάρωνα κατευθύνθηκαν προς τον Χελμό προκειμένου να συνδράμουν στο έργο των εναπομεινάντων ανταρτών. Πρόκειται για τον λόχο από το τάγμα του Κώστα Βρεττάκου, τον λόχο Κώστα Κυριακόπουλου, καθώς και τον λόχο διοίκησης του τάγματος μαζί με 160 αντάρτες. Ο Κώστας Βρεττάκος τέθηκε αρχηγός του συγκεκριμένου αντάρτικου τμήματος. Παρά τις αντίξοες καιρικές συνθήκες έφτασαν στον Χελμό, όμως όταν συνάντησαν εκατοντάδες τμήματα του Εθνικού Στρατού και της χωροφυλακής δεν κατάφεραν να τους κερδίσουν. Σκοτώθηκαν όλοι οι αντάρτες, ενώ ο Βρεττάκος μαζί με πέντε αντάρτες συνελήφθησαν στις 11 Μαρτίου στο

¹²³ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 135 - 136

¹²⁴ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 139 - 140

Πλανητερό. Έπειτα παραπέμφθηκαν στο στρατοδικείο της Τρίπολης και εκτελέστηκαν όλοι, εκτός από δυο αντάρτες¹²⁵.

Πλέον, οριστικοποιείται με κάθε τρόπο η κυριαρχία του Εθνικού Στρατού όχι μόνο στην Αχαΐα αλλά και σε ολόκληρη την Πελοπόννησο. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει και για τον τρόπο με τον οποίο συλλαμβάνονταν οι αντάρτες. Αρχικά, τους έκλειναν σε ένα υπόγειο όπου τους έκαναν μια προανάκριση η οποία συνοδευόταν από βασανισμό. Έπειτα, τους έστελναν είτε στα Μαζέικα είτε στα Καλάβρυτα και τους έκλειναν στα κρατητήρια των συγκεκριμένων περιοχών τα οποία υπάγονταν στην δικαιοδοσία του στρατού.

Οι συνθήκες διαβίωσης σε αυτά τα κρατητήρια ήταν απάνθρωπες. Οι κρατούμενοι ήταν υποσιτισμένοι, χωρίς ρούχα, γεμάτοι με ψείρες και τοποθετούνταν όλοι μαζί στα κελιά. Βίωναν κακοποίηση και βασανίζονταν άγρια όχι μόνο από τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού, της χωροφυλακής, των Μ.Α.Υ. και των Χι, αλλά και από πολίτες που ένιωθαν αγανάκτηση.

Η τελευταία ομάδα ανταρτών που βρισκόταν στα Καλάβρυτα εξουδετερώθηκε και αυτή, τις πρώτες μέρες του Απριλίου του 1949. Πρόκειται για τον λόχο του Γιάννη Κατσικόπουλου. Ο λόχος αυτός, αφού περικυκλώθηκε στην Λυκουριά Καλαβρύτων από στρατιωτικές δυνάμεις, εξουδετερώθηκε, ενώ ο Κατσικόπουλος αυτοκτόνησε.

Ακόμη, ο τελευταίος αντάρτης από τα Καλάβρυτα, βρέθηκε νεκρός στο Μαίναλο τον Ιούνιο του 1949 μαζί με 26 ακόμη αντάρτες, έπειτα από μια ακόμη σύγκρουση στο όρος αυτό ανάμεσα στους αντάρτες και τις κυβερνητικές δυνάμεις. Πρόκειται για τον Γιώργο Καλαβέσιο από το Πάος Αχαΐας, ενώ μεταξύ των νεκρών ανταρτών ήταν ο Γκιουζέλης, ο Κονταλώνης, ο Πέρδικας και ο Παπακωνσταντίνου¹²⁶.

Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να προστεθεί στα παραπάνω και αποτυπώνει πόσο σκληρός ήταν τελικά ο Εμφύλιος Πόλεμος, ήταν οι μέθοδοι που χρησιμοποίησε ο Εθνικός Στρατός προκειμένου να κερδίσει τον Δημοκρατικό Στρατό. Συγκεκριμένα, οι δυνάμεις της 9^{ης} μεραρχίας του Εθνικού Στρατού όταν εισέβαλλαν στα χωριά της Αχαΐας για να συλλάβουν τους αντάρτες ή όσους θεωρούσαν ύποπτους για συμμετοχή στο αντάρτικο κίνημα, έδιναν οπλισμό στους κατοίκους των χωριών που

¹²⁵ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 144 - 147

¹²⁶ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 156 - 159

ήταν εθνικόφρονες. Συν τοις άλλοις, είχε γίνει λόγος ακόμη και να απαγορευτούν οι ταφές όσων ανταρτών είχαν σκοτωθεί¹²⁷.

Επιπροσθέτως, τις πρώτες μέρες του Απριλίου του 1949 συγκροτήθηκαν τα Τάγματα Εθνικής Αμύνης (Τ. Ε. Α.). Με δεδομένο ότι το αντάρτικο κίνημα είχε εξουδετερωθεί πλήρως στην Πελοπόννησο, η σύσταση των Τ. Ε. Α. αποσκοπούσε στην αποτροπή πιθανής αναζωπύρωσης αντάρτικων εστιών. Τα Τ. Ε. Α. ήταν ένοπλα τμήματα που βρίσκονταν σε κάθε χωριό, αποτελούνταν από στελέχη παλιών παρακρατικών οργανώσεων και ασκούσαν τρομοκρατία στους κατοίκους των χωριών.

Στην Αχαΐα συγκροτήθηκε ένα τάγμα με επικεφαλής τον ταγματάρχη Καπετζώνη. Το τάγμα αυτό περιλάμβανε 15 λόχους. Πέντε λόχοι βρίσκονταν στην ευρύτερη περιοχή της Πάτρας, πέντε στην περιοχή της Αιγιαλείας και πέντε στην περιοχή των Καλαβρύτων. Στην Πάτρα οι πέντε λόχοι ήταν τοποθετημένοι στην Ερμάνθεια, στην Χαλανδρίτσα, στην Βλασία, στο Λεόντιο και στο Σούλι.

Στην Αιγιάλεια οι πέντε λόχοι ήταν τοποθετημένοι στο Αίγιο, στις Καμάρες, στην Ακράτα, στην Αγία Βαρβάρα και στις Δάφνες. Τέλος, στα Καλάβρυτα οι πέντε λόχοι ήταν τοποθετημένοι στην ομώνυμη πόλη, στην Κέρτεζη, στην Κάτω Κλειτορία, στην Αροάνια και στην Στρέζοβα.

Ως προς την δράση των Τ. Ε. Α. πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι έπρεπε να έχουν στενή συνεργασία με όλες τις διοικήσεις, τις υποδιοικήσεις και τους σταθμούς της χωροφυλακής προκειμένου να στελεχώνονται με νέα μέλη. Τα νέα μέλη των Τ. Ε. Α. θα έπρεπε να είναι κοινοτάρχες, δάσκαλοι ή ιερείς και να δείχνουν πειθαρχία και μαχητικό πνεύμα. Εφόσον κρίνονταν κατάλληλοι, θα τοποθετούνταν είτε ως διμοιρίτες είτε ως ομαδάρχες του εκάστοτε τάγματος¹²⁸.

Συνεπώς, η δράση των Τ. Ε. Α. επισφράγισε την κυριαρχία του Εθνικού Στρατού τόσο στην Αχαΐα όσο και στην Πελοπόννησο, σε συνδυασμό και με τις προαναφερόμενες συγκρούσεις που σημειώθηκαν τους πρώτους μήνες του 1949.

5.5. Στρατοδικεία και εκτελέσεις ανταρτών

Πλέον η κυριαρχία του Εθνικού Στρατού όπως σε όλη την χώρα, έτσι και στην Αχαΐα ήταν γεγονός. Ο Δημοκρατικός Στρατός είχε ηττηθεί κατά κράτος και το

¹²⁷ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 256

¹²⁸ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 264 - 265

αντάρτικο κίνημα είχε εξουδετερωθεί εντελώς. Το δράμα του Εμφυλίου Πολέμου ολοκληρώθηκε με την παραπομπή των ανταρτών και γενικότερα όλων των αριστερών πολιτών σε στρατοδικεία, ενώ στη συνέχεια θα αποφασίζονταν η εκτέλεση τους.

Στο στρατοδικείο της Πάτρας, το οποίο άρχισε να συνεδριάζει από τους πρώτους μήνες του 1949, παραπέμπονταν οι αντάρτες και πολίτες αριστερών φρονημάτων από όλες τις περιοχές του νομού. Σε προηγούμενο υποκεφάλαιο του παρόντος κεφαλαίου, είχαν αναφερθεί διεξοδικά όλα τα ονόματα των εκτελεσθέντων πολιτών από την πόλη της Πάτρας, οι οποίοι όπως είδαμε ήταν και στελέχη του Κ. Κ. Ε. Πάτρας.

Στη συνέχεια παραπέμφθηκαν σε δίκη από την ευρύτερη περιοχή της Αιγιαλείας 38 αντάρτες, στο διάστημα 6 – 8 Ιουνίου 1949. Συγκεκριμένα, 33 αντάρτες ήταν από την Κουνινά, 3 από τον Άγιο Ιωάννη Βόβοδας, ένας από το Βερίνο και ένας από τα Μελίσσια. Από τους προαναφερθέντες, παρότι είχε αποφασιστεί να εκτελεστούν 19, εκτελέστηκαν 17 αντάρτες. Συγχρόνως, 11 απαλλάχθηκαν από την καταδίκη σε θάνατο, ενώ αποφασίστηκε 5 να φυλακιστούν προσωρινά και 3 να καταδικαστούν σε ισόβια φυλάκιση.

Ένας από τους εκτελεσθέντες ήταν ο Σπύρος Αδάμ με καταγωγή από την Κουνινά. Η μαρτυρία της αδερφής του, Μαρίκας, είναι χαρακτηριστική αναφορικά με τον τρόπο τον οποίο παραπέμφθηκε σε δίκη. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι αρχικά είχαν συλλάβει εκτός από τον αδερφό της, την ίδια και τον πατέρα της. Αφού τους πήγαν στο Αίγιο για ανάκριση στο αστυνομικό τμήμα, βασάνισαν τον αδερφό της σε σημείο που να τραυματιστεί, ενώ τον πατέρα της τον άφησαν ελεύθερο μετά από αρκετή ώρα.

Στη συνέχεια αναφέρει πως όταν προγραμματίστηκε η δίκη του αδερφού της, εκείνη δεν μπορούσε να παραστεί γιατί ήταν επιβαρυσμένη ψυχολογικά. Συγχρόνως, αναφέρει πως την ίδια ημέρα πέθανε και ο πατέρας της, και έτσι στο δικαστήριο παρέστησαν η μητέρα της και ο θείος της. Η ίδια είναι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση¹²⁹.

Επιπλέον, στο στρατοδικείο της Πάτρας παραπέμφθηκαν και αντάρτες από την ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων πάνω από 400 κάτοικοι, οι οποίοι φυλακίζονταν στο στάδιο της Παναχαϊκής στην Πάτρα. Έμεναν σε σκηνές και φυλάσσονταν από αρκετούς φρουρούς που έφεραν οπλισμό.

¹²⁹ Γ. Πριόβολος, *Μια αλυσίδα μνήμης : Αχαΐα και Βόρεια Πελοπόννησος (1940 – 1949)*, Αθήνα 2007, σ. 555 - 556

Από του 400 κατοίκους της ευρύτερης περιοχής των Καλαβρύτων που δικάστηκαν στο στρατοδικείο, ενδεικτικά αναφέρουμε την καταδίκη σε θάνατο τεσσάρων ανταρτών από το Λιβάρτζι Αχαΐας στις 27 Ιουνίου 1949. Συγκεκριμένα, του Γιάννη Καλογεράκη, του Κωνσταντίνου Πεπέ, του Παναγιώτη Πεπέ και του Θεόδωρου Καλογήρου. Έπειτα, το καλοκαίρι του 1949 καταδικάστηκαν σε θάνατο ο αντάρτης Γιώργος Τράγκας από την Στρέζοβα, ο Χρήστος Χριστόπουλος από το Δεχούνι, ο Ανδρέας Στρομπούκης από τον Μπούμπουνα και ο Γιώργος Σακκάς από την Άνω Βλασία ο οποίος ήταν διοικητής της πολιτοφυλακής του ομώνυμου χωριού. Τέλος, καταδικάστηκαν σε θάνατο κι άλλοι αντάρτες, όπως ο Σπύρος Κωνσταντής από τα Μαζέϊκα, ο Κώστας Οικονομόπουλος και ο Σπύρος Αντωνακόπουλος από το Αγρίδι¹³⁰.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι οι παραπομπές σε δίκη των ανταρτών και οι συνακόλουθες εκτελέσεις τους φανερώνουν το κλίμα οδύνης και σπαραγμού που επικράτησε καθ' όλη την διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου.

---

¹³⁰ Δ. Παλαιολογόπουλος, *ό. π.*, σ. 161 - 163

Επίλογος

Επιχειρώντας μια συνολική αποτίμηση των γεγονότων που εκτέθηκαν στη παρούσα διατριβή, μπορούμε να εξάγουμε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τα γεγονότα και την εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Αχαΐα.

Δίχως αμφιβολία, ο Εμφύλιος Πόλεμος στην χώρα μας αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Συγχρόνως, αποτέλεσε και μια από τις μελανότερες σελίδες της διότι η Ελλάδα για τρία χρόνια, και συγκεκριμένα από το 1946 έως το 1949, είχε μετατραπεί σε ένα πεδίο αλληλοσπαραγμού, εντάσεων και διχασμού. Επιπλέον, είχαν κυριαρχήσει το μίσος, η μανία και η εκδίκηση. Η κατάλυση της Συμφωνίας της Βάρκιζας και η περίοδος των Δεκεμβριανών που είχαν προηγηθεί, άναψαν την σπίθα ενός νέου γύρου αντιπαραθέσεων οι οποίες είχαν τις ρίζες τους από την περίοδο της κατοχής ανάμεσα στο Ε.Α.Μ. και το Ε.Δ.Ε.Σ.

Ο Δημοκρατικός Στρατός, καθοδηγούμενος από το Ε.Α.Μ. και το Κ.Κ.Ε. και ο Εθνικός Στρατός, καθοδηγούμενος από το βασιλείο της Ελλάδας, την ελληνική κυβέρνηση, τις ξένες δυνάμεις και συνεπικουρούμενος από την χωροφυλακή και διάφορες παρακρατικές οργανώσεις, αποτέλεσαν τις δυο αντίπαλες πλευρές του εμφυλίου. Συγκρούστηκαν με σφοδρότητα και με πρωτοφανή αγριότητα.

Δεν πρέπει βέβαια να λησμονούμε ότι ο Εμφύλιος Πόλεμος αποτέλεσε και πεδίο εφαρμογής του Ψυχρού Πολέμου, καθώς η χώρα εκείνο το διάστημα βρισκόταν σε μια μεταβατική περίοδο μετά και την απελευθέρωση της από τον κατοχικό ζυγό. Άλλωστε, οι δυτικές δυνάμεις δεν επιθυμούσαν σε καμία περίπτωση να μεταβληθεί η Ελλάδα σε ένα κομμουνιστικό προτεκτοράτο υπό την εποπτεία της Σοβιετικής Ένωσης.

Η εμφύλια αυτή σύρραξη άφησε βαθύ το αποτύπωμα της και στο νομό Αχαΐας. Εκατοντάδες θύματα, δεκάδες μάχες, αρκετές συγκρούσεις και εκτελέσεις συνθέτουν τον σκηνικό του εμφυλίου στην Αχαΐα από το 1946 έως το 1949. Αυτό που πρέπει να τονιστεί ότι ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα πέρασε από πολλές φάσεις.

Αρχικά, από το 1946 μέχρι το 1947, ο Δημοκρατικός Στρατός αναδείχτηκε σε κυρίαρχη δύναμη σε όλο τον νομό. Σε αυτό άλλωστε βοήθησε το γεγονός ότι τα αρχηγεία του Μαινάλου και του Ταυγέτου του παρείχαν σημαντική βοήθεια στην προσπάθεια εδραίωσης του. Μέχρι όμως να εδραιωθεί η κυριαρχία του

Δημοκρατικού Στρατού, οι δυνάμεις της χωροφυλακής και διάφορες παρακρατικές ομάδες είχαν υποβάλλει σε ανελήπτους διωγμούς στελέχη του Ε.Α.Μ. Αχαΐας.

Το 1947, η μάχη της Στρέζοβας επισφραγίζει πλήρως την υπεροχή του Δημοκρατικού Στρατού. Το ηθικό των ανταρτών βρίσκεται πλέον στο ζενίθ, ενώ η κυβέρνηση και ο Εθνικός Στρατός βρίσκονται σε δυσχερή θέση. Το 1948 που αποτέλεσε την κορύφωση του Εμφυλίου Πολέμου τόσο στην ελληνική επικράτεια όσο και στο νομό Αχαΐας, σημειώθηκαν σημαντικές μάχες που προμήνυαν ότι ο Δημοκρατικός Στρατός ήλεγχε πλήρως την κατάσταση. Οι μάχες σε Καλάβρυτα, Χαλανδρίτσα και Βλασία αναπτέρωσαν έτι περαιτέρω το ηθικό των ανταρτών. Μάλιστα, οι μάχες αυτές ήταν σημαντικές διότι εδραιώθηκε ακόμη περισσότερο η κυριαρχία του Δημοκρατικού Στρατού σε όλη την Πελοπόννησο.

Όμως, από το φθινόπωρο του 1948 τα δεδομένα αρχίζουν να αλλάζουν. Τόσο η μάχη της Χόβολης όσο και το σχέδιο εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του Εθνικού Στρατού με την ονομασία «Περιστέρα», έγειραν την πλάστιγγα υπέρ του Εθνικού Στρατού. Οι νέες συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στο νομό Αχαΐας από τα τέλη του 1948 μέχρι και τον Απρίλιο του 1949, όταν και έφυγε από την Πελοπόννησο η 9^η μεραρχία του Εθνικού Στρατού, προξένησαν μεγάλο πλήγμα στο αντάρτικο κίνημα.

Επιπλέον, από το 1949 η Αχαΐα και ειδικά η Πάτρα, είχε μετατραπεί σε πεδίο εκτελέσεων ανταρτών, αφού πρώτα περνούσαν από στρατοδικείο όσοι επρόκειτο να εκτελεστούν. Οι εκτελέσεις αποτελούν ένα μελανό σημείο που συνθέτει τον επίλογο του τραγικού γεγονότος του Εμφυλίου Πολέμου. Ο Δημοκρατικός Στρατός έχει συντριβεί πλήρως και η όποια ελπίδα που έτρεφαν οι εναπομείναντες αντάρτες της Αχαΐας, είχε πλέον εξανημιστεί.

Συνοψίζοντας, ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα τόσο μέσα από τα γεγονότα που παρουσιάστηκαν όσο και από τον τρόπο που εξελίχθηκε, αποτέλεσε μια βίαιη και τραγική αντιπαράθεση. Κυριάρχησε το ασίγαστο μίσος, ο κυνισμός και η πόλωση ανάμεσα σε συγγενείς, οικογένειες και πολίτες διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων, γεγονότα που μένουν αναλλοίωτα στις μνήμες των κατοίκων του νομού μέχρι και σήμερα.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Δημοσιευμένες πηγές

Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944 – 1949)*, τ. 11, Αθήνα 1998

2. Εφημερίδες

Νεολόγος Πατρών, αρ. φ. 1012, 16.11.1947

Νεολόγος Πατρών, αρ. φ. 21646, 6.7.1948

Νεολόγος Πατρών, αρ. φ. 21647, 7.7.1948

Πελοπόννησος, αρ. φ. 581, 21.7.1946

Πελοπόννησος, αρ. φ. 1336, 4.1.1949

3. Διαδικτυακές Πηγές

Ανώνυμος αρθρογράφος, <http://www.army.gr/sites/default/files/main1d.pdf>,
Ημερομηνία προσπέλασης: 25.4.2021

Ανώνυμος αρθρογράφος, <https://ethniki-antistasi-dse.gr/odse.html>,
Ημερομηνία προσπέλασης: 26.4.2021

B. Βιβλιογραφία

Βακαλόπουλος Α., *Νέα Ελληνική Ιστορία (1204-1985)*, Θεσσαλονίκη 2005

Βερέμης Θ. & Κολλιόπουλος Γ., *Ελλάς η σύγχρονη συνέχεια*, Αθήνα 2006

Βόγλης Π., *Η άδυτη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του εμφυλίου πολέμου*, Αθήνα 2014

Δασκαλάκης Α., *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής (1936-1950)*, Αθήναι 1973, τ. 2

- Ελεφάντης Α., *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης. Κ.Κ.Ε. και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1999
- Ζαφειρόπουλος Δ., *Ο αντισυμμοριακός αγών (1945-1949)*, Αθήνα 1956
- Ηλιού Φ., *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος: Η εμπλοκή του Κ.Κ.Ε.*, Αθήνα 2004
- Καμαρινός Α., *Ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο (1946-1949)*, Αθήνα 2008
- Καραλής Κ., *Ιστορία των δραματικών γεγονότων Πελοποννήσου (1943-1949)*, Αθήνα 1958, τ. 2
- Κυρίτσης Ν., *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας. Ίδρυση, Μονάδες, Αξιωματικοί, Δυνάμεις, Απώλειες, Κοινωνική Σύνθεση*, Αθήνα 2012
- Λάζαρης Β., *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα*, Αθήνα 2006
- Λάζαρης Β., *Πολιτική Ιστορία της Πάτρας (1945 – 1955)*, Πάτρα 1990, τ. 4
- Μαργαρίτης Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949)*, Αθήνα 2001, τ. 1
- Μόσχος Γ., *Χρόνια της φωτιάς: Ο εμφύλιος στην Αχαΐα – Ηλιδα*, Πάτρα 2001
- Μπαλτά Ν., *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1946-1949 μέσα από τον γαλλικό τύπο*, Αθήνα 1993
- Παλαιολογόπουλος Δ., *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην επαρχία Καλαβρύτων(1946–1949)*, Αθήνα 2001
- Παπακωνσταντίνου Κ., *Η νεκρή μεραρχία : Η 3^η μεραρχία των νεκρών του Δ. Σ. Πελοποννήσου, Οδοιπορικό, β' έκδοση*, Αθήνα 2006
- Παπανδρέου Α., *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*, Αθήνα 1974
- Πετρόπουλος Γ., *Ντοκουμέντα του Ε.Α.Μ. για τα Δεκεμβριανά*, Αθήνα 2005
- Πλακούδας Σ., *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949): πεδίο μάχης του Ψυχρού Πολέμου*, Θεσσαλονίκη 2017
- Πριόβολος Γ., *Μια αλυσίδα μνήμης: Αχαΐα και Βόρεια Πελοπόννησος (1940–1949)*, Αθήνα 2007
- Ριζάς Σωτήρης, *Απ' την απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, Αθήνα 2011

Σακελλαρόπουλος Ν., *Ιστορία της επαρχίας Καλαβρύτων*, Καλάβρυτα 2019

Σβορώνος Ν., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα 1976

Τσακαλώτος Θ., *40 χρόνια στρατιώτης της Ελλάδος*, Αθήναι 1960, τ. 2

Τσιγγούνης Α., *Ο συμμοριτοπόλεμος στην Πελοπόννησο*, Αθήναι 1961

Χλιάπας Θ., *Εμφύλιος και Αιγιάλεια (1945 – 1949), Από την μάχη της Αθήνας στο Λιτόχωρο (3/12/1944–31/3/1946)*, Αθήνα 2001, τ. 1

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από τον Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Eudes D., *Οι καπετάνιοι: Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1943-1949)*, Αθήνα 1970

Woodhouse C. M., *Η ιστορία ενός λαού, Οι Έλληνες από το 324 έως σήμερα*, Αθήνα 2008

Περίληψη

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Αχαΐα διήρκησε από το 1946 έως το 1949. Το 1946 ξεκινάνε διώξεις των μελών του Ε.Α.Μ. Αχαΐας από παρακρατικές ομάδες. Το 1947 ο Δημοκρατικός Στρατός εδραιώνεται στην Πελοπόννησο και κυριαρχεί στην Αχαΐα. Οι μάχες στην Στρέζοβα επιβεβαιώνουν την κυριαρχία του. Το 1948 οι μάχες στα Καλάβρυτα, στην Βλασία και στην Χαλανδρίτσα ισχυροποιούν τον Δημοκρατικό Στρατό. Η μάχη της Χόβολης αποτελεί την πρώτη σοβαρή ήττα των ανταρτών. Το 1949, το σχέδιο «Περιστέρα» του Εθνικού Στρατού, οι συνακόλουθες συγκρούσεις με τον Δημοκρατικό Στρατό και τα στρατοδικεία, σηματοδοτούν το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου όπου οι αντάρτες γνωρίζουν οδυνηρή ήττα.